

Organizovaná předškolní péče o české děti v Liberci 1881-1938

Diplomová práce

Studijní program: N7504 – Učitelství pro střední školy
Studijní obory: 7503T023 – Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
7504T243 – Učitelství českého jazyka a literatury

Autor práce: **Bc. Alena Ježková**
Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Melanová

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Alena Ježková**
Osobní číslo: **P13000768**
Studijní program: **N7504 Učitelství pro střední školy**
Studijní obory: **Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy**
Učitelství českého jazyka a literatury
Název tématu: **Organizovaná předškolní péče o české děti v Liberci 1881-1938**
Zadávající katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl práce:

Autorka se ve své diplomové práci zaměří na vznik, působení a proměny českých mateřských škol v Liberci a okolí od roku 1881, kdy vznikla tzv. česká opatrovna, do roku 1938, kdy v souvislosti s připojením pohraničí k Německu zanikly všechny české školy v Liberci.

Práce bude sledovat vztah těchto zařízení k Ústřední matici školské, která první české opatrovny založila, ale také vztah ke školním radám a českým spolkům ve městě. Po roce 1918 se postavení české menšiny změnilo, bude tedy třeba sledovat také vztah předškolních zařízení k městu, státním institucím a školským úřadům.

Důležitým faktorem vývoje těchto zařízení byly měnící se pedagogické názory na předškolní péči, autorka se proto pokusí zkoumat proměny poslání a zejména náplň a podobu této péče v libereckých českých mateřských školách. V této souvislosti bude také sledovat složení pěstounského a pedagogického personálu (původ, věk, odborná příprava).

Pramenný materiál (matriky žáků) alespoň pro určité období umožňuje zachytit sociální a dokonce i národnostní původ dětí. Jeho rozbor by mohl přinést odpověď nejenom na otázku, které vrstvy české menšiny usilovaly o umístění dětí do těchto zařízení, ale také hlavní důvody zájmu o tuto péči.

Postup práce:

Vytvoření přehledu vzniku a organizačních změn všech zařízení (na základě analýzy materiálů v NA a SOkA Liberec).

Soupis pěstounek a předpisy pro jejich práci. Zkoumání vztahu k ÚMŠ, Inspektorátu MŠ a školním radám.

Podoba předškolní péče a její proměny (rozvrhy, režim, inventáře, prostory).

Analýza sociálního a národnostního původu žáků.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Miloslava Melanová

Katedra historie

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **29. dubna 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce PhDr. Miloslavě Melanové, za odborné vedení, ochotné poskytnutí cenných rad a připomínek, dále za soustavnou pozornost, kterou mi věnovala po celou dobu vypracování mé diplomové práce. Zároveň bych chtěla poděkovat zaměstnancům Státního okresního archivu v Liberci a Národního archivu v Praze, kteří mi umožnili přístup k archivním materiálům. Dále bych chtěla poděkovat mé rodině, především mému příteli a sestře, za podporu a trpělivost.

Anotace

Diplomová práce je zaměřena na organizovanou českou předškolní péči v Liberci od roku 1881 do roku 1938. Konkrétně popisuje vznik a činnost českých opatroven a mateřských školek v Liberci, především českou matiční opatrovnu založenou v roce 1881. Práce zároveň sleduje vývoj předškolní péče v Čechách před první světovou válkou a proměny této péče se vznikem samostatného Československa až do roku 1938. Zaměřuje se také na postavení pěstounek a jejich možnosti vzdělávání v tomto oboru. Dále se práce věnuje činnosti Ústřední matice školské v Praze, která měla hlavní podíl při zakládání a vydržování českých ústavů v oblastech, kde Češi byli menšinou.

Klíčová slova

Liberec, předškolní péče, česká menšina, opatrovna, mateřská škola, Ústřední matice školská, české vzdělávání

Annotation

This thesis focuses on organized Czech preschool care in Liberec since 1881 till 1938. This thesis specifically describes the formation and activities of Czech nursing homes and kindergartens in Liberec, especially „*česká matiční opatrovna*“ (the Czech matricular nursing home) founded in 1881. The work also follows the development of preschool care in Bohemia before the first world war and its transformation during the formation of independent Czechoslovakia until 1938. The work also focuses on the position of foster-mothers and their educational opportunities in this field. Additionally the thesis focuses on the activities of „*Ústřední matice školská*“ (the Central educational foundation) in Prague, which had a major share in the establishment and maintenance of Czech institutions in the areas where the Czechs were a minority.

Key words

Liberec, preschool care, Czech minority, nursing home, kindergarten, „*Ústřední matice školská*“ (the Central educational foundation), Czech education

Die Annotation

Die Diplomarbeit konzentriert sich auf die organisierte tschechische Vorschulbetreuung in Liberec aus den Jahren 1881 bis 1938. Die Erstellung und die Tätigkeiten der tschechischen Pflegeheime und Kindergärten in Liberec werden hier beschrieben, vor allem „*Česká matiční opatrovna*“, die im Jahr 1881 gegründet wurde. Diese Arbeit betrachtet nicht nur die Entwicklung der vorschulischen Betreuung im Böhmen vor dem Ersten Weltkrieg, sondern auch ihre Änderungen mit der Entstehung der unabhängigen Tschechoslowakei bis zum Jahr 1938. Sie beschäftigt sich auch mit der Position der Pflegerinnen und ihre Ausbildungsmöglichkeiten in diesem Bereich. Weiter befasst sie sich mit den Betätigungen der „*Ústřední matice školské*“ (Zentralschulverein) in Prag, die Hauptbeteiligung während der Gründungen und Instandhaltungen der tschechischen Institutionen, in denen die Tschechen eine Minderheit waren, hatte.

Schlüsselwörter

Liberec/Reichenberg, die Vorschulbetreuung, die tschechische Minderheit, das Pflegeheim, der Kindergarten, "*Ústřední matice školská*" (Zentralschulverein), die tschechische Bildung

OBSAH:

Seznam tabulek	11
Úvod	13
1. Rozbor pramenů a literatury	15
1.1. Prameny	15
1.2. Literatura.....	17
2. Organizovaná předškolní péče	20
2.1. Vývoj mateřských školek a opatroven do roku 1869	20
2.2. Vývoj mateřských školek a opatroven od roku 1869 do roku 1918	24
2.3. Vývoj mateřských školek a opatroven od roku 1918 do roku 1938	31
3. Ústřední matice školská	36
4. Pěstounky a opatrovnice	46
5. Život české menšiny na Liberecku a česká organizovaná předškolní péče v Liberci a okolí.....	61
5.1. Liberec	70
5.2. Druhá česká matiční opatrovna v Liberci	84
5.2.1. Sídlo I. a II. matiční opatrovny a mateřské školky v Liberci	86
5.2.2. Pěstounky, učitelky a opatrovnice při I. a II. opatrovně a mateřské školce v Liberci.....	87
5.3. Rochlice	92
5.4. Horní Růžodol.....	99
5.5. Františkov	110
5.6. Vesec.....	116
5.7. Český Dub.....	122
6. Změny předškolní péče na opatrovnách a mateřských školách v Liberci a okolí do roku 1918 a po roce 1918	127
6.1. Prostory a umístění předškolních organizací v Liberci a okolí	132
6.2. Vybavení a pomůcky, denní náplň dětí a rozvrh hodin	134

6.2.1. Osnova pro dětské opatrovny a školy mateřské Ústřední matice školské.....	136
6.2.2. Výchovné osnovy pro školy mateřské Ministerstva školství a národní osvěty.....	140
Závěr	145
7. Prameny a literatura	154
7.1. Prameny	154
7.2. Literatura.....	154
7.3. Internetové zdroje	156
8. Seznam příloh	157
9. Přílohy	160

Seznam tabulek

Tabulka 1: Jmenovitý výkaz dětí od 3 do 6 let navštěvujících opatrovnu ve Vesci z roku 1928.....	121
---	-----

Použité zkratky:

ČB – Česká beseda

ČČK – Český červený kříž

MŠANO – Ministerstvo školství a národní osvěty

NA – Národní archiv

SOkAL – Státní okresní archiv Liberec

ÚMŠ – Ústřední matice školská

Úvod

Tématem diplomové práce je organizovaná předškolní péče o české děti v Liberci a okolí od roku 1880 do roku 1938. Práce se především zaměřuje na české opatrovny a mateřské školy v péči Ústřední matice školské a sleduje změny po první světové válce, kdy postupně byly tyto instituce převedeny pod státní správu Ministerstva školství a národní osvěty na konci 20. let 20. století. České základní školství v Liberci již bylo zpracováno v několika pracích, tato práce se snaží přinést pohled na české předškolní vzdělávání a výchovu v Liberci a okolí. Liberec byl důležitým německým městem, výzkum proto sleduje českou předškolní péči v německém majoritním prostředí, kde Češi tvořili menšinu. Práce nejprve věnuje pozornost celkové předškolní péči v českých zemích a proměnám této péče s měnícím se postavením Čechů v nově vzniklém samostatném státě a posléze změnám ve druhé polovině třicátých let 20. století.

Cílem práce je také sledování vztahu českých předškolních institucí v Liberci a okolí k Ústřední matici školské, která tyto instituce zakládala, spravovala a zajišťovala pěstounky pro jednotlivé opatrovny. Dále by se práce měla věnovat vztahům jednotlivých předškolních ústavů k Inspektorátu menšinových škol, který v Liberci vznikl po první světové válce, Okresní školní radě a Zemské školní radě a také Ministerstvu školství a národní osvěty.

Práce se snaží pomocí jednotlivých dokumentů sledovaných předškolních institucí (školních rozvrhů, zápisů na počátku školního roku a měsíčních výkazů mateřských škol a opatroven) poukázat na proměňující se přístup k výchově v předškolních zařízeních v Liberci a okolí ve sledovaném období. Dále by tyto dokumenty mohly ukázat, jaký byl zájem českých rodičů o péči a výchovu v tomto typu zařízení a zda děti poté nastoupily povinnou školní docházku v české obecné škole v Liberci.

Na základě analýzy činnosti jednotlivých mateřských škol a opatření, ať již v péči Ústřední matice školské nebo Ministerstva školství a národní osvěty, by práce měla sledovat, zda můžeme hovořit o tom, že v české společnosti v Liberci a okolí se rozvíjela česká předškolní výchova dle tendencí vzešlých především z pokrokových snah pedagogů a svazu učitelek mateřských škol především v Praze na konci 19. století a na počátku 20. století.

1. Rozbor pramenů a literatury

Práce vychází z materiálů uložených v Národním archivu v Praze (NA) a Státním okresním archivu v Liberci (SOkAL). Základním pramenem uloženým v Národním archivu v Praze je fond s názvem *Ústřední matice školská v Praze*, ve kterém je uložen nejrozsáhlejší materiál o českých opatrovnách a mateřských školách v Liberci a okolí. Další prameny, které pocházejí z Národního archivu v Praze, se týkají Zemské školní rady, především druhá část tohoto fondu z let 1919 – 1949, která se mimo jiné věnuje předškolní péči a jejímu převodu pod Ministerstvo školství a národní osvěty po roce 1918. Další důležité materiály pro práci jsou uloženy ve Státním okresním archivu Liberec, jedná se především o prameny k české matiční opatrovně v Liberci ve fondu *Česká mateřská (matiční) škola v Liberci (1880 – 1888)*. Dalším je fond s názvem *Inspektorát českých menšinových škol*, ve kterém se nacházejí inspekční zprávy a zápisy do opatroven. Informace o problematice předškolního vzdělávání, jeho vývoj a přípravy pěstounek a učitelek čerpala práce z odborných monografií věnujících se tomuto tématu. Dále pak odborné práce a literatura věnující se historii města Liberce a české menšině v Liberci a jeho okolí.

1.1.Prameny

Základ práce tvoří prameny uložené v Národním archivu v Praze, především ve fondu s názvem *Ústřední matice školská v Praze*, ve kterém se nacházejí materiály od vzniku tohoto školského spolku v roce 1880 až do ukončení jeho činnosti v roce 1948. Fond tvoří informace o záležitostech jednotlivých škol, mateřských škol a opatroven, korespondence a protokoly ze schůzí výboru ÚMŠ. Dále pak informace o učitelkách, pěstounkách a opatrovnících při mateřských školách a opatrovnách, personální záležitosti učitelů ÚMŠ, penzijní pojištění zaměstnanců ÚMŠ a seznam realit ve vlastnictví ÚMŠ a další.

Důležitým pramenem pro práci byla korespondence výboru ÚMŠ s představiteli české menšiny v Liberci a také Okresní školní radou, přinášející

informace o složité situaci při zakládání jednotlivých mateřských opatroven v Liberci a okolí, a to nejen o jejich samotném zřízení a vydržování ÚMŠ, ale také o problematickém hledání vhodných prostor a pronájmů pro umístění předškolních zařízení. Velmi užitečným pramenem uloženým v tomto fondu jsou zápisy dětí do opatroven, ve kterých je možno sledovat počty zapsaných dětí (v některých zápisech můžeme dokonce sledovat i povolání rodičů zapsaných dětí), jména pedagogických správců, pěstounek a opatrovnic v daných školních rocích, pro něž se zápisy dochovaly. Stejně tak i měsíční výkazy a inspekční zprávy, ať již z návštěv školních inspektorů nebo delegátů vyslaných ÚMŠ. Dalším uloženým materiálem v tomto fondu je *Osnova pro dětské opatrovny a školy mateřské Ústřední matice školské* a vzorový rozvrh hodin pro jednotlivé předškolní instituce v péči ÚMŠ. Díky těmto dokumentům můžeme sledovat, jaké pedagogické postupy byly uplatňovány v předškolní výchově na konci 19. století a na počátku 20. století. Tento materiál v kombinaci s každoročně schvalovanými rozvrhy hodin komplexně ukazuje, jaká byla denní náplň činností dětí v opatrovnách a mateřských školách. Z personálních záležitostí učitelů, pěstounek a opatrovnic čerpala práce informace o vzdělání, místě působení a platových podmínkách pěstounek a opatrovnic pracujících ve službách Ústřední matice školské. Díky *Služebnímu řádu opatrovnice mateřské školy při obecné škole s československým vyučovacím jazykem* známe náplň práce pomocných sil (opatrovnic) při opatrovnách a mateřských školách. Důležitým pramenem byly i stanovy *Kneidlova penzijního fondu*, které nám ve většině případů ukazují finanční situaci pěstounek po ukončení jejich aktivní služby pro Ústřední matici školskou.

Pro samotnou mateřskou opatrovnu v Liberci jsou materiály uloženy ve Státním Okresním archivu Liberec ve fondu s názvem *Česká mateřská (mateřská) škola v Liberci (1880 – 1888)*. Fond tvoří třídní knihy, seznamy dětí v letech 1880 – 1888, měsíční výkazy a inventář mateřské opatrovny z roku 1902 (1903). Další materiály, ze kterých práce čerpala jsou, uloženy taktéž v SOkAL a nacházejí se ve fondu *Okresní školní rada (výbor)*. Fond obsahuje informace o otevření české mateřské opatrovny roku 1881, „*Mocný list*“ Dr. Františku Kordačovi s instrukcemi k otevření mateřské opatrovny a umístění I. a II. oddělení

opatrovny. Dále pak práce čerpala informace z pramenů uložených ve fondu *Inspektorát města Liberce*, ve kterém se dochovaly materiály o fungování mateřských škol a opatroven vydržovaných ÚMŠ i Ministerstvem školství a národní osvěty, především ve 20. a 30. letech 20. století. Jedná se především o rozvrhy hodin, zápisy do jednotlivých předškolních zařízení a seznamy těchto institucí v jednotlivých školních letech, ze kterého můžeme vysledovat, jak byly tyto instituce převáděny z péče Ústřední matice školské do správy Ministerstva školství a národní osvěty.

Doplňující informace čerpala práce z fondů uložených v Národním archivu v Praze. Především z fondů *Ministerstvo školství a Zemská školní rada*. Fond *Ministerstvo školství* posloužil pro získání informací o fungování českých mateřských škol a opatroven po roce 1928, kdy byla většina předškolních zařízení v Liberci a okolí převedena pod státní správu. Druhý jmenovaný fond poskytl všeobecné informace o mateřských školách a opatrovnách v Liberci a okolí.

1.2.Literatura

Základní literaturou k dějinám města Liberce je práce *Kniha o Liberci*¹, kterou uspořádal Roman Karpaš. Práce přináší prvotní informace o dějinách Liberce a jednotlivých městských čtvrtích, kterým se diplomová práce podrobněji věnuje, tedy o Františkově, Horním Růžodole, Rochlici a Vesci. S historií města Český Dub nás seznamuje práce Rudolfa Anděla a Svatopluka Technika *Český Dub*.² Důležitou literaturou pro seznámení s životem české menšiny na Liberecku jsou práce Miloslavy Melanové, které přinášejí informace o velmi složitém soužití libereckých Čechů a Němců v německém Liberci a jejich prosazování se ve veřejném a spolkovém životě. Jedná se především o dvě studie *Česká menšina v německém centru*³ a *Česká menšina v Liberci před první světovou válkou*.⁴

---

¹ KARPAŠ, Roman a kol.: *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog, 2004. 704 s.

² ANDĚL, Rudolf, Svatopluk TECHNIK. *Český Dub*. Ústí n. Labem: Severočeské nakladatelství, 1991. 205 s.

³ MELANOVÁ, Miloslava. *Česká menšina v německém centru. Změny postavení české menšiny v Liberci v období 1880-1907*. In: Documenta Pragensia. XIX, 2001, s. 157 – 170.

Ke vzniku a působení školského spolku *Ústřední matice školská* v Praze poskytují zásadní informace dvě práce publikované ve sborníku *Paginae historiae*, který pravidelně vydává Národní archiv v Praze. První období činnosti spolku v letech 1880 – 1919 zpracovala Alexandra Špiritová⁵. Na její práci navázal Karel Řeháček, který se *Ústřední matici školské* a jejímu působení věnoval od roku 1918 do roku 1951, kdy byl spolek definitivně rozpuštěn.⁶

Základní informace týkající se výchovy dětí předškolního věku čerpala práce z publikace Mileny Lenderové, Marie Mackové, Zdeňka Bezečného a Tomáše Jiráňka věnující se dějinám každodennosti v dlouhém devatenáctém století⁷ a dále pak z publikace již jmenované Mileny Lenderové, která je spolu s Karlem Rýdlem spoluautorkou monografie *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*⁸ přibližujícím období dětství a jeho úskalí v devatenáctém století.

Stěžejní informace o vzniku a proměnách předškolních institucí a vývoji předškolní péče práce čerpala ze dvou publikací, a to *Útisk – charita – vyloučení: Sociální 19. století a Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869 – 2011)*⁹. Z první jmenované publikace byla stěžejní studie Mileny Lenderové *Předškolní*

---

⁴ MELANOVÁ, Miloslava. *Česká menšina v Liberci před první světovou válkou*. In: *Fontes Nissae: regionální historický sborník*, 2000/I, s. 93 – 119.

⁵ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *Ústřední matice školská v letech 1880-1919*, In: *Paginae historiae* 1, Praha 1993, s. 178 – 195.

⁶ ŘEHÁČEK, Karel. *Ústřední matice školská v letech 1918-1951*, In: *Paginae historiae* 15, Praha 2007, s. 97 – 128.

⁷ LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie – BEZECNÝ, Zdeněk – JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl, Život všední a sváteční*. Vyd. 1. Pardubice, 2005. 108 s.

⁸ LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. Vyd. 1. Praha-Litomyšl: Paseka, 2006. 376 s.

⁹ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. 222 s.

institucionální výchova mezi charitou a vlastenectvím,¹⁰ která přináší základní informace o vzniku předškolních ústavů v Čechách v 19. století. Druhá jmenovaná práce se podrobněji zabývá vznikem a vývojem předškolních institucí a proměnami k přístupu v oblasti předškolní péči. Důležitou pro práci se stala monografie od Evy Šmelové¹¹, která nejen že se věnuje historii mateřských škol, ale také jejím učitelům. Autorka se ve své práci podrobně věnuje úskalím učitelské profese na přelomu 19. a 20. století a seznamuje s možnostmi získávání potřebného vzdělávání učitelek (pěstounek) mateřských škol ve sledovaném období.

Úvodní informace o české matiční opatrovně v Liberci čerpala práce ze sborníku *Padesát let české školy v Liberci: 1881-1882 – 1931-1932*,¹² ve kterém uveřejnila svůj příspěvek o vzniku a činnosti matiční opatrovny v Liberci její pěstounka Julie Sedláčková.

---

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena. *Předškolní institucionální výchova mezi charitou a vlastenectvím. Příklad Hradce Králové v letech 1837-1886*. In: Útisk - charita –vyloučení. Sociální 19. století, Praha: Academia 2015, s. 158 – 169.

¹¹ ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola a její učitelé v podmínkách společenských změn: teorie a praxe II*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 159 s.

¹² SEDLÁČKOVÁ, Julie. *Mateřská školka Ú. M. Š. v Liberci*. In: *Padesát let české školy v Liberci: 1881-82 – 1931-32*, s. 27.

2. Organizovaná předškolní péče

2.1. Vývoj mateřských školek a opatroven do roku 1869

Organizovaná předškolní péče se začala rozvíjet v souvislosti se změnou společnosti, která se během 19. století začala měnit na industriální a postavení žen se začalo ubírat jiným směrem. Již se nejednalo pouze o ženu, která jako manželka, hospodyně a především matka měla veškerý svůj čas věnovat dětem a péči o rodinu, ale nyní se z ní stávala žena, která musela pracovat mimo domov, především jako tovární dělnice. Bylo tak potřeba se postarat o dělnické děti těchto žen, které často zůstávaly přes den bez mateřské péče. Neschopnost matky zajistit péči o své děti byla často brána jako znamení čehosi nepatřičného, chudoby, nemoci, nemorálnosti. Proto se předškolní výchova původně zaměřovala jen na nejchudší vrstvy obyvatelstva.¹³ Myšlenka péče o děti předškolního věku mimo rodinu vznikla v souvislosti s filantropií, ve snaze pomoci zejména dítěti z nejchudších a nejbědnějších vrstev. Posláním této péče bylo takové dítě obléci, zajistit mu alespoň jedno teplé jídlo denně, umýt ho, vymanit ho z prostředí, které ohrožovalo jeho zdravý fyzický, psychický a mravní vývoj.¹⁴

První instituce k opatrování předškolních dětí vznikají již od druhé poloviny 18. století a to nejprve ve Velké Británii, „*dames schools*“ a dále jako „*infant schools*“ při továrnách skotského podnikatele Roberta Owena. Další instituce vznikaly v Belgii „*garderies*“, v německých zemích „*Schulen der alten Mütterlein*“, ve Francii „*asiles*“, zakládané z podnětu barona Jeana Cochina. První opatrovny v habsburské říši „*angyalkert*“, „*zahrada anděličků*“, vznikla zásluhou Theresy hraběnky Brunswick-Korompeové v roce 1828 v uherském Budíně. Výše zmíněná hraběnka se zasloužila o založení prvního dětského útulku ve

---

¹³ LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. Vyd. 1. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006, s. 161.

¹⁴ LENDEROVÁ, Milena. *Předškolní institucionální výchova mezi charitou a vlastenectvím. Příklad Hradce Králové v letech 1837-1886*. In: Útisk - charita –vyloučení. Sociální 19. století, Praha: Academia 2015, s. 158.

Vídni. V českých zemích vznikala obdobná zařízení o něco později na základě pokynu nejvyššího českého purkrabího Karla Chotka z 16. května 1835, který vyzval krajské hejtmánství k „založení humanitních ústavů, tak řečených opatroven dítek“¹⁵. Některé z opatroven v Čechách ale vznikaly již před tímto datem, např. v Praze na Hrádku na Novém Městě, v Brně nebo v Plzni.¹⁶

Užitečnost nově vzniklým institucím pro předškolní výchovu se jistě nedá upřít, ale počátky jejich vzniku se potýkaly s nepochopením potřeb malých dětí. V podstatě nerespektovaly potřeby dětí v předškolním věku a jejich denní řád se více podobal běžné školní výuce, na některých opatrovnách dokonce probíhaly i pololetní zkoušky. V nově vzniklých opatrovnách působili jako vychovatelé muži a ženy se v těchto institucích objevovaly pouze sporadicky, spíše jako pěstounky nebo ve vesnických opatrovnách. Neměly žádné vzdělání a kvalifikaci a většinou se jednalo o starší dámy.¹⁷

S prvními návrhy na podobu předškolní výchovy se setkáváme již v díle Jana Ámose Komenského a to především v jeho spise *Informatorium školy mateřské*¹⁸, který se zabývá teorií výchovy dětí v rodině. Komenský v tomto spise zařadil předškolní výchovu do systému uceleného výchovného a vzdělávacího systému celé společnosti. S dalšími návrhy na péči o malé děti přišli John Locke (smyslový a rozumový vývoj), Jean Jacques Rousseau (přirozenost ve výchově), Johan Heinrich Pestalozzi (sociální a psychologické aspekty elementárního vzdělávání), Johann Friedrich Oberlin (zdravotní a sociální aspekty ochrany dětí) a Jan Vlastimír Svoboda (metody práce respektující věkové zvláštnosti).¹⁹

---

¹⁵ Pojmenování opatrovny vzniklo z německého Bewahr anstalt, tedy ústav k opatrování, k ochraně.

¹⁶ LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 162.

¹⁷ LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie – BEZECNÝ, Zdeněk – JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl, Život všední a sváteční*. Vyd. 1. Pardubice: Tiskařské středisko Univerzity Pardubice, 2005, s. 37.

¹⁸ KOMENSKÝ, Jan Ámos, *Informatorium školy mateřské*, Lešno 1632.

¹⁹ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 9.

Volání po změně systému fungování předškolních institucí jako školních zařízení přichází již ve 2. polovině 18. století. Nejvíce se o tuto změnu zasloužil pedagog Johann Friedrich Oberlin²⁰, který již v roce 1767 založil pro malé děti celodenně pracujících rodičů z venkova i měst Alsaska, tzv. „*salle d'asile*“. Cílem této školy pro malé děti byla nejen péče po stránce zdravotní a sociální, ale i vzdělávací a výchovné.²¹ Propagátorem „*školy hrou*“ byl pruský pedagog Friedrich Fröbel, který roku 1840 založil tzv. „*dětské zahrádky*“ (Kindergarten) v Bad Blankenburgu pro děti od tří do šesti let. Koncept jeho „*zahrádek*“ byl založen na specifčnosti dětského věku, kdy měl být pomocí her rozvíjen především individuální charakter dítěte. Ačkoliv se Fröbelovy názory rozšířily i v rakouských zemích, školský způsob výchovy v opatrovnách byl z těchto institucí odstraněn až ministerským výnosem z 22. června 1872.²² Fröbelova koncepce se nešířila pouze po Evropě, ale rozšířila se také do Spojených států amerických, kam si ji sebou přivezli nizozemští protestanté. První dětská zahrádka zde byla otevřena již v roce 1856 ve městě Watertown a její zakladatelkou se stala Margareta Schurzová.²³

V Čechách a v rakouských zemích je rozvoj opatroven a mateřských školek spojen především s průlomovým Hasnerovým školským zákonem z roku 1869. Ale i v období před vydáním tohoto školského zákona vznikají v Čechách předškolní instituce, a to především zásluhou již jmenovaného nejvyššího českého purkrabího hraběte Karla Chotka z Vojnína, který se v roce 1832 zasloužil o založení první české opatrovny v Praze, známé jako „*školka na Hrádku*“.²⁴

---

²⁰ Johann Friedrich Oberlin (1740-1826) – teolog, vychovatel ve Štrasburku a luteránský farář ve Waldersbachu. Zakládal pro malé děti školy kreslení a malování.

²¹ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 11.

²² LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 165.

²³ Další byla založena roku 1860 v Bostonu, kterou otevřela Elizabeth Peabodová.

²⁴ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 20.

Ředitelem školky v ulici Na Hrádku se stal Jan Vlastimír Svoboda.²⁵ Opatrovny a mateřské školky vznikaly nejen v Praze, ale také v dalších městech. Jedním z příkladů, který stojí za uvedení, byl i počín libereckého továrníka Johanna Liebiega a jeho dcery Pauliny, kteří od 60. let 19. století zakládali v rámci sociálních programů pro dělníky i útulny, azyly a školy pro děti, aby se ženy-dělnice mohly věnovat práci v továrnách a nemusely se strachovat o své nezaopatřené děti.²⁶ Opatrovny založené ze stejných důvodů najdeme i v dalších městech v Čechách i na Moravě.

Významnou zakladatelkou českých opatroven se stala Marie Riegrová, dcera Františka Palackého a manželka Františka Ladislava Riegra. Marie Riegrová se kromě charitativního poslání snažila zabránit poněmčování českých dětí. Německých předškolních institucí v Čechách přibývalo výrazně rychleji než těch českých, a to především díky lepším finančním podmínkám německého obyvatelstva v českých zemích. Dalším cílem, který svým počínáním sledovala, bylo vymanění výchovy malých dětí muži. Při svých cestách s manželem po Evropě se seznámila s francouzským systémem vzdělávání, který jí velmi zaujal a snažila se tento koncept prosadit i v Čechách. Marie Riegrová navázala kontakt s Marií Papovou-Carpentierovou, ředitelkou „*École normale pour les salles d’asile*“, ústavu pro učitelky mateřských škol, generální inspektorkou francouzských opatroven a odbornou publicistkou.²⁷ V Paříži probíhaly pod záštitou pařížské univerzity vzdělávací kurzy pro učitelky mateřských škol. Zasluhou Riegrové se do těchto kurzů zapsaly i dvě české pěstounky Barbora Ledvinková a Marie Müllerová, které po úspěšném složení zkoušek získaly vysvědčení. Z těchto kurzů si obě pěstounky odnesly znalosti v oborech náboženství, vychovatelství, kosmografie, zevrubné znalosti Francie, znalost

---

²⁵ Jan Vlastimír Svoboda (1803-1844) byl učitel a pedagogický reformátor. A především autor díla *Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dětí k věčnému vybroušení rozumu a ušlechtnění srdce s navedením ke čtení, počítání a kreslení pro učitele, pěstouny a rodiče* z roku 1839.

²⁶ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 21.

²⁷ LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 166.

francouzského jazyka, počtech, kreslení a zpěvu.²⁸ Díky tomuto kurzu se staly prvními kvalifikovanými pěstovkami v Čechách. Barbora Ledvinková, sama publikačně činná, pak rovněž vyučovala v kurzu pro pěstovky, který byl od roku 1873 otevřen při dívčím pedagogiu v Praze. První česká obdoba francouzského „*salle d'assile*“ byla otevřena v lednu 1869 u Svatého Jakuba na Starém Městě pražském, ústav byl veden již zmiňovanými pěstovkami, Barborou Ledvinkovou a Marií Müllerovou, a přijal název „*škola mateřská*“.²⁹

Po počátečních obtížích tak již nic nebránilo vzniku dalších českých opatroven v Čechách a na Moravě. Jak již bylo uvedeno, velmi nápomocný tomuto rozvoji byl Základní říšský školní zákon vydaný v roce 1869, tzv. Hasnerův školský zákon, který ústavy poskytující předškolní péči zahrnul do školní zákonné reformy. Současně inicioval vznik mateřských škol jako škol cvičných při dívčích pedagogiích, jak při státních, tak při soukromých.³⁰

2.2. Vývoj mateřských školek a opatroven od roku 1869 do roku 1918

V roce 1869 byl vydán Základní říšský školský zákon, tzv. Hasnerův školský zákon, pro rakouskou monarchii. Jím byl položen základ novodobé školské soustavy. Jeho pokrokovost a progresivnost můžeme spatřovat zejména v zavedení jednotného státního dozoru nad školami, v rovném právu všech vrstev na elementární vzdělávání, v modernizaci obsahu vzdělávání a zrušení konfesijního rázu veřejné školy. Školský zákon představoval pro veřejnou

---

²⁸ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, 2012, s. 19.

²⁹ LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 167.

³⁰ Tamtéž, s. 165.

předškolní výchovu důležitou legislativní oporu, neboť umožňoval zakládání předškolních zařízení při obecných školách.³¹

Průlomovým byl Hasnerův školský zákon pro předškolní výchovu především kvůli připomenutí, že tento druh výchovy je sice nepovinný, ale její potřeba z hlediska obecného vychování je nepostradatelná. Tento přínos byl velmi patrný v místech, kde Češi tvořili menšinu a mateřské školky a opatrovny byly jedním z prostředků proti poněmčování českých dětí již od útlého věku a dávaly možnost českým rodičům poskytnout dětem institucionální vzdělání v jejich mateřském jazyce.

Na tento zákon reagovalo prováděcím předpisem č. 4711 Ministerstvo záležitostí duchovních a vyučování ze dne 22. června 1872. Ministerským výnosem byly definovány tři různé typy zařízení pro předškolní péči a výchovu – mateřské školy, opatrovny a jesle.³² Byl tak jasně vymezen rozdíl mezi těmito třemi předškolními institucemi, které měly pečovat o děti ještě školou nepovinné. Dle tohoto ministerského výnosu měly opatrovny sloužit jako pečovatelská zařízení, která sledovala především sociální funkci. K jejich zřizování docházelo zejména v oblastech, kde bylo potřeba zajistit celodenní dohled pro děti pracujících matek. Mateřské školy naopak měly zajišťovat výchovnou funkci předškolních dětí, podporovaly a doplňovaly rodinnou výchovu a připravovaly děti na jejich budoucí vstup do obecné školy.³³ A v neposlední řadě jesle, které byly určeny pro děti od jednoho roku života do tří let. Jesle tak vyplňovaly mezeru mezi kojeneckým věkem a věkem, kdy dítě mohlo začít navštěvovat jiný typ předškolního zařízení.³⁴

Díky Hasnerovu školskému zákonu tak byla otevřena cesta ke vzniku předškolních institucí, které nebyly zakládány jen jako soukromé ústavy, ale měly vznikat z podnětu obcí a školních okresů. K zásadní změně došlo i v oblasti

---

³¹ ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola a její učitelé v podmínkách společenských změn: teorie a praxe II*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 29.

³² RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 28.

³³ Tamtéž, s. 27.

³⁴ Tamtéž, s. 29.

placení docházky do mateřských škol, opatroven a jeslí, které se díky ministerskému výnosu staly pro rodiče dětí minulostí, a předškolní docházka se stala bezplatnou. Nejen bezplatnost byla přínosem tohoto výnosu, ale na základě ministerského výnosu byla z opatroven a mateřských školek vyloučena výchova po vzoru elementárního vzdělávání a výchově vhodné pro předškolní děti, tak již nic nebránilo v cestě.

K založení mateřské školky, opatrovny nebo jeslí musel zřizovatel předložit příslušné zemské školní radě následující dokumenty – doporučení místní školní rady, stanovy předškolního zařízení, zaměstnávací plán a jméno správce a opatrovnice. Podle Hasnerova zákona byly předškolní instituce (a také obecné a měšťanské školy) svěřeny do péče zemských sněmů, které v průběhu 70. let 19. století vydávaly vlastní zemské zákony o správě školství.³⁵ Dohled nad opatrovnami a mateřskými školkami byl doporučen okresním školním inspektorům. Ti měli také za úkol dohlížet na rozvoj těchto institucí a vyhledávat vhodná místa pro tyto předškolní ústavy, především tam, kde bylo mateřských školek a opatroven zapotřebí. Součástí dohledu inspektorů bylo i podávání výroční zprávy Zemské školní rady.

Díky těmto nařízením došlo k posilování postavení českých předškolních organizací a to dokonce v takové míře, že pozice německého vydržovacího spolku *Schulpfenningverein*³⁶ byla v 80. letech tak oslabena, že musel polovinu svých předškolních ústavů v Praze uzavřít.³⁷ Rozvoj opatroven, mateřských školek a jeslí byl v Praze tak značný, že v letech 1869 až 1890 bylo podporováno 160 000 dětí. Náklady na tuto péči (sociální, zdravotní i pedagogickou) byly dle

---

³⁵ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 28.

³⁶ Německý soukromý školský spolek *Deutscher Schulverein* byl založen ve Vídni v červenci 1880 za účelem podpory německého školství ve všech rakouských zemích zakládáním mateřských, obecných a středních soukromých škol a opatroven. Po vzniku Československa v roce 1918 se německý spolek *Deutscher Schulverein* stal spolkem zahraničním a v ČSR byl poté založen nový německý spolek *Deutscher Kulturverband*, který se stal nástupcem již zmiňovaného německého školského spolku.

³⁷ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 30.

dobových statistik vyčísleny na 170 000 zlatých, z čehož dvě třetiny tvořil náklad města Prahy a zbytek pocházel ze soukromých zdrojů.³⁸

V národnostně smíšených oblastech Čech a Moravy se stala velmi nápomocnou Ústřední matice školská, která zakládala české školy a také předškolní ústavy. Německou obdobou tohoto podpůrného spolku se v těchto oblastech stal německý školský spolek Schulverein, který stejně jako Matice podporoval rozvoj německého školství. Ale na rozdíl od Ústřední matice školské disponoval tento spolek většími finančními prostředky a tak pod jeho záštitou mohlo vzniknout velké množství nejen předškolních organizací.³⁹

Nedlouho po založení prvních předškolních institucí v Praze začínají od 80. let 19. století vznikat české ústavy i mimo Prahu (např. v roce 1881 byla založena opatrovna v Liberci zřízená Ústřední maticí školskou). Již v roce 1888 existovalo v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Dolním Rakousku přes 170 českých předškolních ústavů.⁴⁰

Se vznikem předškolních ústavů byla již od 60. let 19. století spojena i filantropie. Jednou z nejvýznamnějších žen, která se podílela na vzniku opatroven a mateřských školek byla jistě již zmíněná Marie Riegrová⁴¹. Její zásluhou vznikla mateřská škola u Svatého Jakuba na Starém Městě pražském a její ředitelkou byla jmenována Barbora Ledvinková. O finanční zajištění této mateřské školy se staral komitét dam, který dětem z nejchudších vrstev zajišťoval nejen jídlo, ale také oblečení. Na podnět Marie Riegrové byl komitét dam vyzván, aby spravoval všechny pražské opatrovny a mateřské školy, které byly do roku

---

³⁸ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 31.

³⁹ Na konci 19. století existovalo v Českém království na 350 předškolních institucí, z nichž byla ovšem více jak polovina německých. RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 32.

⁴⁰ LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 167.

⁴¹ Marie Riegrová byla dcerou Františka Palackého a manželkou Františka Ladislava Riegra, českého politika a prvního čestného starosty Ústřední matice školské.

1876 zřízeny. Komitét dam byl později přejmenován na „*Výbor paní pro městské školy a opatrovny*“ a Marie Riegrová se stala jeho předsedkyní.⁴²

Obdobné spolky vznikaly v Čechách a na Moravě. V Liberci tuto funkci zastával český ženský spolek *Karolina Světlá*, který byl založen 29. července 1885 k podpoře chudých dětí místních českých škol a opatrovny.⁴³ Jméno a protektorství spolku propůjčila spisovatelka Karolína Světlá a protektorkou spolku zůstala až do konce svého života. Spolek obdarovával děti oblečením a školními pomůckami. Při vánočních nadílkách byly chudé děti obdarovávány jídlem a sladkostmi, členky spolku také připravovaly dětem obědy přímo v budově mateřské školy.⁴⁴

Nejen podpůrné spolky se snažily pomáhat při vzniku předškolních institucí. Velký podíl na jejich vzniku a organizaci měly různé církevní řády a kongregace a to již od druhé poloviny 19. století. Příslušnice těchto řádů se zaměřovaly na různé pedagogické činnosti. V letech 1848 – 1918 postupně provozovaly ženské církevní řády v Čechách téměř 100 dětských opatroven, šestnáct jeslí a třicet mateřských školek.⁴⁵ Jako první se aktivně zapojily sestry de Notre Dame, které již v roce 1859 obnovily opatrovnu v Hradci Králové.⁴⁶ Mezi další řády, které se věnovaly péči o chudé děti, patřily kongregace milosrdných sester řádu sv. Vincence z Pauly, kongregace milosrdných sester III. řádu

---

⁴² LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 167.

⁴³ *Stanovy českého spolku ženského „Karolina Světlá“ v Liberci*. Liberec: Nákladem spolku, 1891, s. 1.

⁴⁴ JEŽKOVÁ, Alena. *České ženské spolky v Liberci na přelomu 19. a 20. století*. Liberec, 2012. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce PhDr. Miloslava Melanová, s. 39.

⁴⁵ LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 165.

⁴⁶ Opatrovna v Hradci Králové byla otevřena 19. dubna 1837 a z důvodu nedostatečného počtu předškolních dětí a odchodu tamního učitele-pěstouna na odpočinek byla v roce 1851 uzavřena. Činnost opatrovny byla obnovena v roce 1859 s příchodem sester de Notre Dame, které přišly do Hradce Králové až v roce 1858 a nejprve se ujaly výuky v samostatné čtyřtřídní dívčí škole a o rok později převzaly výchovu v již zmíněné opatrovně.

sv. Františka, kongregace milosrdných sester řádu sv. Karla Boromejského, kongregace milosrdných sester svatého Kříže, kongregace chudých školských sester naší Paní a další.⁴⁷

V národnostně smíšených místech Čech a Moravy pomáhala k zakládání českých předškolních ústavů Ústřední matice školská. Již od svého vzniku v roce 1880 pomáhala Matice zakládat české soukromé obecné školy a opatrovny, všude tam, kde bylo více obyvatel české národnosti a kde nebylo možné otevřít školu, popř. opatrovnu veřejnou.

S rozvojem předškolního vzdělávání dochází i ke změně přístupu k výchově dětí v těchto zařízeních. Legislativní ministerskou úpravou z roku 1872 byla z obsahu předškolních institucí vyloučena školní výuka a tato legislativa především zavedla do těchto ústavů první osnovy pro předškolní zařízení. Pěstounky a opatrovnice měly zakázáno v mateřských školách a opatrovnách vyučovat základům čtení a psaní, které bylo do této doby běžné. Mateřské školky a opatrovny měly tak za úkol vychovávat a doplňovat rodinnou výchovu tak, aby bylo dítě po stránce duševní, tělesné a smyslové připraveno na plnění povinné školní docházky. Došlo tak k rozvoji především funkce pečovatelské, kde prvotním cílem bylo zajištění správné hygieny, stravování a zdravotní péče pro malé děti.

Od tohoto roku měly mateřské školky a opatrovny i své směrnice, které jim doporučovaly způsob práce s předškolními dětmi. Každé předškolní zařízení si tyto směrnice upravovalo podle svých potřeb. Rámcové směrnice doporučovaly mateřským školkám a opatrovnám následující výchovné prostředky: *„Zaměstnání, kterými se vzdělává napodobivost a tvořivost, hry tělesné se zpěvem i bez něho, nazírání na předměty a obrazy, jakož i hovory o nich, povídky a básničky, konečně lehká práce zahradní. Všelike vyučování ve způsobu školním naprosto se vylučuje“*.⁴⁸

Před první světovou válkou dochází ještě k jedné výrazné změně. Ta se týká aktivit, které začínají vyvíjet pěstounky a opatrovnice předškolních ústavů.

---

⁴⁷ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 31.

⁴⁸ Tamtéž, s. 38.

Jak již bylo řečeno výše, z počátku se vychovateli v předškolních ústavech stávali muži. Od roku 1888, kdy v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Dolním Rakousku existovalo 170 českých předškolních ústavů, v nich působilo 322 kvalifikovaných pěstunek a pomocných opatrovnic a pouze pět mužů-pěstounů.⁴⁹ S tímto počtem pěstunek a opatrovnic bylo jen otázkou času, kdy dojde k založení vlastního sdružení, které by hájilo jejich zájmy a práva. Byla tak založena asociace hájící zájmy pěstunek při mateřských školách a opatrovnách, která také pořádala pravidelné sjezdy. Významným sjezdem z hlediska organizace a obsahu výchovy pro předškolní děti byl 5. sjezd, konaný 8. června 1908 v Praze. Školské metody měly být nahrazeny metodami hravými, více respektujícími věkovou kategorii dětí předškolního věku, každá mateřská škola musela být nadále vybavena zahradou a hračky měly odpovídat věku dětí. Velmi důležitou změnou bylo naplnění požadavku, aby inspektorky byly odbornice na předškolní výchovu. Sjezd také schválil nové „*Stanovy Spolku pro zájmy škol mateřských v zemích v říšské radě zastoupených*“.⁵⁰ V roce 1910 založily pražské pěstounky svoji vlastní organizaci s názvem „*Jednota učitelek mateřských škol hlavního města Prahy*“.⁵¹ Jejich prvotním úspěchem bylo, že vedení města zrušilo v pražských mateřských školách název pěstounka a nadále bylo užíváno označení „*učitelka*“. Činnost všech těchto sdružení se ubírala v podstatě stejným směrem. Šlo především o hájení pedagogických a osvětových cílů, hájení zájmů malých dětí ve společnosti a hájení sociálního postavení pracovníků v oblasti předškolní výchovy.⁵²

---

⁴⁹ LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 167.

⁵⁰ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 39.

⁵¹ V Brně byla tato jednota založena již roku 1907 pod názvem „*Jednota moravských pěstunek*“.

⁵² RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 39.

2.3. Vývoj mateřských školek a opatroven od roku 1918 do roku 1938

Vznik samostatného Československa přinesl spoustu nadějí pro české školství, ale bohužel ne však pro předškolní vzdělávání. Před první světovou válkou se mateřské školky a opatrovny rychle rozvíjely, ale po jejím konci došlo k výraznému zpomalení v oblasti převedení předškolní výchovy pod správu Ministerstva školství a národní osvěty a tyto instituce zůstávaly i nadále v péči soukromých organizací, např. Ústřední matice školské. V pozadí zůstaly také snahy o vydání samostatného zákona o mateřských školách a opatrovnách, kterým by byly předškolní ústavy začleněny do školského systému jako pedagogická, nikoliv jen jako sociálně zdravotnická zařízení.⁵³ Ministerstvo školství a národní osvěty v této době totiž věnovalo pozornost především budování školské sítě českých škol v pohraničí, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. V pohraničních oblastech byly do této doby české menšinové školy spravovány Ústřední maticí školskou.

V roce 1920 byl vydán návrh zákona poslanců Jana Rýpara, Dr. Noska, A. Rozsypalové a dalších „*O úpravě mateřských škol a poměrů učitelek na mateřských školách*“. V návrhu poslanci a poslankyně upozorňovali na potřeby zřízení mateřských škol, které dle nich byly důležitou složkou výchovy. Uvědomovali si důležitost těchto institucí, protože „...*mateřské školy se plní převážnou většinou dětmi z pracovních tříd, jimž není dáno dosti času, dbáti o přiměřené vychování a vedení předškolních dětí, čímž mateřské školy mají význam nejen pro jednotlivce, nýbrž pro celkové občanstvo.*“⁵⁴ Návrh dále chválil počínání obcí a jiných vydržovatelů (např. Ústřední matice školské), kteří nové

---

⁵³ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 34-35.

⁵⁴ Návrh zákona poslanců Jana Rýpara, Dr. Noska, A. Rozsypalové a druhů „*O úpravě mateřských škol a poměrů učitelek na mateřských školách*“ z roku 1920. Dostupné z: Návrh poslanců Jana Rýpara, Dra Noska, A. Rozsypalové a druhů o úpravě mateřských škol a poměrů učitelek na mateřských školách. In: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Digitální repozitář [online]. Praha: Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1109_00.htm

předškolní ústavy zřizovali a již existující zařízení vydržovali na vlastní náklady, protože zákon, který by jim tuto povinnost nařizoval, do této doby chyběl.

Návrh byl přijat a dne 9. dubna 1920 byl vydán zákon č. 292/1920 Sb. „*O úpravě mateřských škol a o úpravě právních a služebních poměrů učitelů mateřských škol*“. Dle tohoto zákona měly být mateřské školy povinně zřizovány obcemi a průmyslovými závody, nepovinně spolky a jinými soukromoprávními osobami. Tuto povinnost upřesňoval §2 tohoto zákona, který jasně vymezoval, že „*zříditi školu mateřskou jsou povinny všechny obce, které dle úředního sčítání lidu vykazují alespoň 800 obyvatel, nezřídí-li ji jiný spolek nebo soukromoprávní osoba: a to od 800-5 000 obyvatel jednu mateřskou školu, od 5 000 do 10 000 dvě, a pak na každých 10 000 obyvatel jednu další mateřskou školu. Dále povinny jsou zříditi mateřské školy všechny průmyslové závody, jež zaměstnávají tolik lidí, že jich počet se všemi členy rodiny dosahuje výše, jak stanovena jest v tomto odstavci u obcí pro nucené zřízení a vydržování mateřské školy*“.⁵⁵ A stejně jako byla obcím a průmyslovým závodům uložena povinnost zřizovat mateřské školy, měly za povinnost hradit i náklady související s jejich zřizováním a udržováním. U obcí s počtem obyvatel nižším než 5 000 a u spolků a soukromoprávních osob (bez zákonné povinnosti zřizovat mateřské školy) stanovil zákon, že na tyto náklady přispívá stát.⁵⁶

I díky tomuto zákonu mohlo dojít k postupnému nárůstu počtu předškolních institucí. V roce 1923 existovalo na území Čech a Moravy 966 mateřských škol, (z toho 507 českých, 443 německých, 16 polských), dále 207 opatroven (z toho 167 českých a 40 německých), a 56 jeslí (z toho 30 českých a 26 německých). Z celkového počtu 1229 předškolních zařízení byla téměř polovina veřejných, celkem 596, a zbytek soukromých, které zřizovaly a vydržovaly spolky, církve i jednotlivci.⁵⁷

---

⁵⁵ Zákon školský ze dne 9. dubna 1920, č. 292/1920 sb. „*O úpravě mateřských škol a o úpravě právních a služebních poměrů učitelů mateřských škol*“.

⁵⁶ U obcí s počtem obyvatel 5 000 – 10 000 hradil stát polovinu nákladů, u obcí s počtem obyvatel nad 10 000 hradil stát jednu čtvrtinu celkového nákladu na zřízení a udržování mateřské školy.

⁵⁷ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 35.

Od 20. let 20. století se také začínají naplňovat nové trendy v předškolní výchově, především co se týkalo oblasti cílů, obsahu a forem práce v předškolní výchově. Nové trendy v předškolní výchově měly spojovat zdravotní, sociální a hlavně pedagogické aspekty výchovné práce s předškolními dětmi. Těmto změnám musel být podřízen nejen vzhled nových školních budov, ale také jejich vybavenost nábytkem, hračkami a dalším příslušenstvím s ohledem na potřeby dětí. Důležitým byl především prostor pro pohybové aktivity dětí a s tím i souviselo zřizování školních zahrad u mateřských škol. Díky tomu mohl být rozvíjen zdravý a aktivní přístup dětí v jejich budoucím životě. Obsah činnosti předškolních zařízení byl po vzoru obecných škol obohacován také o pobyty dětí v přírodě nejen o prázdninách, ale i během ostatních měsíců. Jednalo se o tzv. dětské kolonie, např. pro Prahu se taková kolonie nacházela ve Šternberku u Smečna.⁵⁸

K zdravému životnímu stylu se také připojila zásadní proměna stravování dětí. Předpisy pro stravování byly velmi přísné a řídily se tehdejšími zásadami zdravého životního stylu. Tyto předpisy se netýkaly jen chudých a potřebných dětí, jak tomu bylo u většiny předškolních zařízení do první světové války, ale pro všechny děti navštěvující předškolní instituce.⁵⁹

Od 30. let 20. století se začal klást větší důraz na hygienu dětí. Učitelky a pěstounky měly za povinnost nejen dbát na čistotu dětí a jejich oděvů, jak tomu bylo již v předchozích letech, ale dochází ke zlepšování zubní hygieny dětí. K tomu sloužily organizované kurzy pro učitelky a pěstounky, kde byly poučeny o zubní hygieně a postupu, jak mají děti těmto správným návykům naučit. Oběžník Inspektorátu národních škol s československým jazykem vyučovacím v Liberci ze dne 27. září 1933 ukládal zavedení povinné péče o zuby na mateřských školách v Liberci a okolí. Dle tohoto oběžníku měla být do zaměstnání dětí včleněna i péče o zuby. Každé dítě mělo mít svůj zubní kartáček, pastu, skleničku a ručník, pokud si tyto věci nemohli rodiče dítěte dovolit, mohlo přispět rodičovské sdružení nebo i místní školní výbor na nákup pomůcek pro

---

⁵⁸ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 39.

⁵⁹ Tamtéž, s. 36.

zubní hygienu. Učitelka mateřské školy měla za úkol „...naučit děti správnému čištění zubů a umožnit dětem, aby za jejího přímého dozoru denně zuby si řádně vyčistily, a potřebné věci vždy v čistotě uložily.“⁶⁰

Až do roku 1938 neexistovaly pro mateřské školy jednotné pedagogické zásady, jednalo se spíše o nahodilé osnovy a programy pro mateřské školy. To se odráželo v různé kvalitě předškolních zařízení. Od roku 1927 byl projednáván *Výchovný program pro mateřské školy*, který měl být pojednáním o předškolní výchově. Učitelky si měly samy vymyslet vlastní činnost pro práci s dětmi. Autorkou *Výchovného programu mateřských škol* s podtitulem *Přehled výchovných prostředků a jak jich užívat ve výchově malých dětí* byla Ida Jarníková, která v tomto programu představila metodický materiál, dávající učitelkám mateřských škol dostatečný prostor pro tvořivou práci s předškolními dětmi.⁶¹ Reformní snahy o jednotný výchovný program se začaly pomalu naplňovat díky *Výchovným osnovám pro mateřské školy hlavního města Prahy* vydaným v roce 1938. Těchto osnov začaly využívat i mateřské školy mimopražské a postupně docházelo k sjednocování osnov pro předškolní ústavy. Význam těchto osnov je především ve snaze vytvořit jednotné kurikulum pro mateřské školy, které mělo přihlídnout ke specifickým potřebám práce s předškolními dětmi. V těchto osnovách měla hlavní místo hra, která se měla stát hlavní náplní práce s dětmi a měla vycházet především ze zájmu dětí. Dále se měla stát prvořadým úkolem předškolních institucí péče o zdraví dětí, podpora zdravého vývoje v upraveném prostředí mateřské školy, příprava na vstup do národní školy, pozornost měla být zaměřena na duševní vývoj, rozvoj řeči, představ, soustředěnosti a kázně.⁶²

---

⁶⁰ Oběžník Inspektorátu národních škol s československým jazykem vyučovacím ze dne 27. září 1933, „*Mateřské školy a zavedení péče o zuby*“ SOKAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

⁶¹ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 40.

⁶² Tamtéž, s. 41.

Druhá světová válka ale veškeré další snahy o proměnu předškolních institucí ukončila. K dalšímu rozvoji mateřských škol mohlo dojít až po roce 1945, kdy byl vydán *Prozatímní pracovní program pro mateřské školy*, který si vytyčil za cíl navázat na výchovný program z roku 1938 a dokončit reformy předškolní výchovy.⁶³

---

⁶³ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 41.

3. Ústřední matice školská

„Naše děti jsou naší nadějí a budoucností. Budoucnost našeho národa bude taková, jaké si vychováme děti. Proto chceme dnes mít děti silné, připravené pro život tělesně i duševně, schopné uchovati národ, jeho jazyk a jeho kulturu. (...) Každý národ chrání si při výchově svou mládež před odnárodněním, zvláště ovšem činí tak národ malý, jako je náš. Nebezpečství odnárodnění mládeže zvýšené polohou území národního vraženého klínek do cizí oblasti národní, zvyšovalo u nás snahu po výchově v národním duchu a v duchu ideje a dějin národa.“ Tímto projevem zahájil valnou hromadu Ústřední matice školské v roce 1935 její starosta Jan Kapras.⁶⁴ Jak je patrné z projevu starosty, tak ani po 55 letech fungování ÚMŠ se její účel nezměnil a naopak se její potřeba v období mezi dvěma světovými válkami znovu přihlásila ke slovu, ve stejné míře jako v jejích samotných počátcích.

Ústřední matice školská vznikla za účelem podpory českého školství. První myšlenky na založení spolku za tímto účelem přišly již v osmdesátých letech 19. století. Na několika místech v Čechách a na Moravě existovaly již dříve tzv. Matice školské, které podporovaly české školství ve svém městě, např. v roce 1872 byla založena Matice v Prostějově a v témže roce i v Olomouci. Mimo tyto Matice existovaly ještě drobné podpůrné spolky, které ve své činnosti zahrnovaly podporu místního školství, např. spolek *Karolina Světlá* v Liberci.⁶⁵ Tyto spolky však nemohly nabídnout to, co později dokázala poskytnout Ústřední matice školská, a to především finanční podporu českého školství.

Ústřední matice školská byla založena jako obdoba německého spolku *Deutscher Schulverein*, který vznikl roku 1880 ve Vídni a měl podporovat německé školství ve všech rakouských zemích zakládáním mateřských, obecných a středních soukromých škol a opatroven. Tak přišla na svět i myšlenka na podporu českého školství a s ní i snaha zmenšit možnosti působení tohoto

---

⁶⁴ ŘEHÁČEK, Karel. *Ústřední matice školská v letech 1918-1951*, In: *Paginae historiae* 15, Praha 2007, s. 113.

⁶⁵ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *Ústřední matice školská v letech 1880-1990*, In: *Paginae historiae* 1, Praha 1993, s. 178.

německého spolku. Vzniku samostatného českého spolku podporující české školství předcházela několikaměsíční práce jeho zakladatelů, která byla završena 5. prosince 1880, kdy byla do Měšťanské besedy v Praze svolána ustanovující schůze spolku Ústřední matice školské.⁶⁶ Skutečného zakladatele nelze dnes již přesně určit. Dle Alexandry Špiritové lze hovořit o několika osobnostech, které se věnovaly podpoře českého školství a zasloužily se o vznik Ústřední matice školské. Jako prvního lze uvést Antonína Zahrádku, který v létě roku 1880 zaslal do redakce časopisu Pokrok anonymní dopis, ve kterém upozornil na činnost německého spolku Deutscher Schulverein a navrhl založení stejného českého spolku. Tento anonymní dopis však nemohl způsobit založení spolku takového rozsahu, jako byla Ústřední matice školská. Pravděpodobnější, dle Špiritové, je další možnost, a to že se na prvotní myšlence založení školského spolku podíleli pánové Václav Vaněk a Nedvídek. Redaktor Nedvídek založil v roce 1880 krajinský časopis Jizeran pro Mladou Boleslav a okolí, kde již ve třetím čísle upozornil na činnost německého školského spolku a zdůraznil nutnost založení obdobného českého spolku. Tento článek obsahoval i upozornění, že spolupracovník časopisu, beznovský učitel Václav Vaněček, odjel do Prahy, aby se u *Ústředního spolku českých učitelských jednot* pokusil získat pro tento návrh podporu. A v neposlední řadě je možné považovat za skutečného zakladatele samotný *Ústřední spolek učitelských jednot*, kde dle jeho ředitele a historika spolku J. L. Turnovského, vznikla myšlenka na vznik českého školského spolku přímo ve výboru *Ústředního spolku učitelských jednot*. Tuto myšlenku redakci Pokroku oznámil Václav Kredba, který při jedné schůzi dokonce navrhl pro spolek název Ústřední matice školská.⁶⁷ Jak ukazují poslední dvě zprávy, hlavní myšlenka na založení spolku pro podporu českého vzdělání vyšla z *Ústředního spolku učitelských jednot*. Aby však tento záměr mohl být naplněn, bylo potřeba získat na svou stranu i další politická uskupení, která by Ústřední matici školskou podporovala. První, koho se spolek rozhodl oslovit, byl staročech František Ladislav Rieger, který při první žádosti odmítl, posléze však přijal funkci

---

⁶⁶ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *Ústřední matice školská v letech 1880-1990*, s. 180.

⁶⁷ Tamtéž, s. 181.

předsedy spolku pod podmínkou, že se bude jednat pouze o reprezentativní funkci a veškeré jeho záležitosti bude vyřizovat jeho zástupce.⁶⁸

Vzniku nového spolku již nic nebránilo a mohl tak být sestaven přípravný výbor, jehož úkolem bylo připravit návrh stanov, které po jejich úpravě byly předloženy místodržitelství ke schválení. Stanovy spolku byly místodržitelstvím schváleny bez jakýchkoliv námitek 15. listopadu 1880. Na ustavující schůzi v prosinci téhož roku bylo schváleno i předsednictví Františka Ladislava Riegra a zvolen výbor spolku a cesta pro naplnění snu o českém školství byla otevřena. Účelem Ústřední matice školské byla snaha o zakládání českých soukromých obecných škol (od roku 1882 i středních škol) všude tam, kde byl větší počet obyvatel české národnosti a kde z různých důvodů nebyla otevřena česká veřejná škola. Ve své činnosti spolek narážel na neochotu německých obecních zastupitelstev a úřadů a také obyvatelstva, které bylo nedůvěřivé a podněcováno nacionalistickými hesly německé většiny.⁶⁹

Jako první počín vydal spolek provolání pro Čechy, Moravu a Slezsko.⁷⁰ Účelem samotného provolání byla snaha získat podporu pro české školství od široké veřejnosti. To se na počátku působení spolku bohužel nesetkalo s velkou odezvou, protože v prvním roce fungování spolku došlo k vyhoření Národního divadla a následná sbírka na postavení nového, neumožnila Ústřední matici školské získat jakékoliv prostředky pro svůj chvályhodný záměr.

Prvním předsedou spolku byl zvolen Dr. František Ladislav Rieger, ale jak již bylo zmíněno výše, jednalo se pouze o funkci reprezentativní. Proto byl na první členské schůzi spolku zvolen jeho zástupcem Josef Král.⁷¹ Tuto funkci Josef Král vykonával až do roku 1883, kdy se této funkce vzdal pro nepochopení jak ze strany mladočechů, tak i staročechů. Nejen spory uvnitř spolku přinesly první

---

⁶⁸ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *Ústřední matice školská v letech 1880-1990*, s. 181.

⁶⁹ Tamtéž, s. 183-184.

⁷⁰ Založení ÚMŠ se setkalo s odezvou i v cizině. Založeny byly další Matice školské v roce 1884 pro země slovinské, 1885 v Srbsku, v roce 1886 v Americe, kde krajané založili spolek a vybrané finanční prostředky zasílali do Čech na podporu českého školství.

⁷¹ Předseda *Ústředního spolku učitelských jednot*.

krizi, ale i nepochopení ze strany Zemské školní rady, u které nacházel více podpory německý školský spolek než česká Matice. Ke změně postoje v Zemské školní radě nedošlo ani poté, co byl v roce 1890 vytvořen její český odbor, ve kterém zasedali i někteří členové výboru spolku ÚMŠ. Důležité je jistě podotknout, že činnost spolku se z počátku soustředila pouze na Čechy. Ústřední matice školská začala svou vlastní síť škol na Moravě budovat až na počátku 20. století. Do té doby působily Matice školské (např. v Hodoníně, Moravské Ostravě a Vyškově), které s činností Ústřední matice školské nesouvisely.⁷²

Druhou krizi spolku přinesly punktace a spory mezi mladočechy a staročechy v roce 1890. I když se u Fr. L. Riegra jednalo pouze o reprezentativní funkci předsedy, byla právě v tomto období neudržitelná a on se jí tak musel vzdát. Do čela spolku byl tak zvolen mladočech JUDr. Jaromír Čelakovský. Punktace se spolku dotýkaly především v oblasti zakládání nových škol. Dle jejich článku měla země nebo obec zřizovat svým nákladem veřejné školy té národnosti, ke které náleží alespoň 80 dětí rodičů usazených v obci více než tři roky. Tento požadavek byl ústupkem proti školnímu zákonu, který určoval za rozhodující počet 40 dětí. K jeho uskutečnění však nikdy nedošlo. Pozice spolku tak byla ztížena a z tohoto důvodu došlo k omezení počtu nově založených škol, např. v letech 1889/1890 nebyla založena ani jedna mateřská škola a také došlo ke snížení počtu žáků (oproti roku 1888 se v roce 1891 snížil počet žáků o 1000).⁷³ Od roku 1892 se situace Ústřední matice školské začala postupně zlepšovat.⁷⁴ V porovnání s německým školským spolkem se však jednalo o zanedbatelné počty mateřských a obecných škol. Neměli bychom však zapomínat, že vedle Matice vznikaly i spolky, tzv. národní jednoty, které byly obdobou německých krajinských spolků. V Praze měla své ústředí *Národní jednota Severočeská* a *Národní jednota Pošumavská*, v Brně *Národní jednota pro západní Moravu* a v Olomouci *Národní jednota pro jihovýchodní Moravu*. Tyto spolky zahrnují do

---

⁷² ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *Ústřední matice školská v letech 1880-1990*, s. 183.

⁷³ Tamtéž, s. 184.

⁷⁴ V roce 1900 vykazovala ÚMŠ 44 mateřských a 46 obecných škol.

své činnosti i podporu školství, po dohodě s Ústřední maticí školskou svou činnost omezily pouze na odborné školství, v praxi však toto rozdělení dodržováno nebylo.⁷⁵ Kromě Národních jednot vznikl v Praze v roce 1891 *Spolek pro podporu a zřizování mateřských škol a opatroven ve městech nad 5000 obyvatel*. Svou činnost zaměřil především na velká průmyslová města, takže starost o menšinové soukromé mateřské školy zůstala i nadále pouze na Ústřední matici školské.⁷⁶

Postavení učitelů pracujících pro Ústřední matici školskou nebylo vždy jednoduché. Jejich počty nestačily potřebám nově vznikajících škol a především byli považováni za zaměstnance soukromého spolku a kromě svého platu nebyli nijak finančně zajištěni. Ze strany školských úřadů byli dokonce považováni za nespolehlivé jako pracovníci vlasteneckého spolku (dokonce docházelo při převzetí matiční školy státem k výměně matičního učitele a k dosazení, podle zemské školní rady, spolehlivějšího učitele).⁷⁷ Ústřední matice školská se tak snažila všemožně vyřešit tuto svízelnou situaci svých učitelů tím, že již v roce 1891 založila odbytný fond, který ve formě jednorázového příspěvku měl ulehčit situaci odcházejících matičních učitelů. Ti často po odchodu ze služeb spolku zůstávali bez jakékoliv finanční podpory. Tento odbytný fond byl v roce 1912 sloučen s tzv. Kneidlovým fondem, který měl zastávat funkci penzijního fondu spolku. A až roku 1920 byli všichni učitelé Ústřední matice školské převedeni do Všeobecného penzijního pojištění a počet členů Kneidlova fondu se tak již nezměnil. Postavení učitelů soukromých spolků bylo upraveno až na základě zákona ze dne 3. dubna 1919, č. 189 sb. z. a n.⁷⁸

K ohrožení existence Ústřední matice školské došlo na počátku první světové války. Problematickou se stala sama činnost spolku, která podle Němců narušovala klid a věrnost rakouské monarchii, a tak byl vyvíjen tlak na úřady, aby

---

⁷⁵ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *Ústřední matice školská v letech 1880-1990*, s. 184-185.

⁷⁶ Tamtéž, s. 186.

⁷⁷ Tamtéž, s. 186.

⁷⁸ Tamtéž, s. 186.

tento vlastenecký spolek byl zrušen. K tomu však nedošlo, ale spolek od roku 1916 prožíval již svou třetí krizi a ocitl se téměř před svou likvidací. Výbor spolku byl v této době nucen vydat pokyny k uzavření několika mateřských škol, omezil ostatní spolkovou činnost na nejmenší možnou míru a nové školy nebyly otvírány vůbec. Příjem spolku byl omezen pouze na členské příspěvky a občasné odkazy příznivců spolku, protože veškeré sbírky, přednášky, výstavy a vydávání pohlednic bylo úředně zakázáno. To zapříčinilo, že spolek až do roku 1918 přestal vyvíjet jakoukoliv činnost. V té době se obzvláště osvědčily místní odbory spolku, které převzaly úplné vydržování spolkových škol ve své oblasti.⁷⁹

Se vznikem samostatného Československa se Ústřední matice školská stala pomocnou organizací při budování státního školství v zemi a přestala tak mít svůj charakter ochranného spolku proti poněmčování českých dětí. V letech 1919 a 1920 došlo k řešení otázky menšinového školství ze strany státu. Zákonem ze dne 3. dubna 1919, č. 189 Sb. z. a n. „*O školách národních a soukromých ústavách vyučovacích a vychovávacích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*“ (tzv. Metelkův zákon⁸⁰), vyvrcholila i činnost Ústřední matice školské v prvním jejím období.⁸¹ Dle tohoto zákona mohla být zřízena veřejná menšinová škola v každé obci, kde žilo podle tříletého průměru nejméně 40 školou povinných dětí příslušníků menšiny, ve výjimečných případech jich stačilo 30. Menšinové školy byly zřizovány Zemskou školní radou bez možnosti obce resp. místní školní rady jakkoli do procesu zřizování vstupovat. Odpadly tím časté obstrukce ze strany Němci ovládaných obcí a rovněž do té doby diskriminující výsledky rodičů a komisionelní řízení. Vzhledem k tomu, že zřizovatelem škol byla Zemská školní rada, nepodléhaly totiž místním ani okresním školním radám, které dříve byly ovládány německou většinou a znamenaly největší překážku rozvoje českého

---

⁷⁹ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *Ústřední matice školská v letech 1880-1990*, s. 186.

⁸⁰ Jindřich Metelka se stal starostou ÚMŠ v roce 1912 a stal se klíčovým činitelem poválečné školní reformy, viceprezidentem zemské školní rady a hlavním tvůrcem popřevratové školské legislativy. Z okruhu Metelkových spolupracovníků vyšel popud k nové úpravě některých školských otázek, obzvláště menšinového školství.

⁸¹ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *Ústřední matice školská v letech 1880-1990*, s. 187.

školství.⁸² Na základě tohoto zákona předal spolek státu své obecné školství. Ještě v roce 1919 vykazoval 87 škol, v roce 1920 pouze tři. Celkem v letech 1880 – 1919 založil a vydržoval do jejich postátnění 38 obecných škol.⁸³ Metelkův zákon byl novelizován zákonem č. 295/1920 Sb. z 9. dubna 1920, „*O školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích*“, a zákonem č. 292/1920 Sb. z 9. května, „*O školské správě*“. Těmito zákony bylo upraveno zřizování státních menšinových škol, které byly podřízeny přímo zvláštnímu oddělení při ministerstvu školství a národní osvěty. Na ministerstvu bylo zřízeno zvláštní oddělení menšinových škol, v jehož čele stanul přední menšinový pracovník a dlouholetý tajemník ÚMŠ Jan Dvořák.⁸⁴

Po úpravě školské legislativy a předání matičních škol do správy státu se existence Ústřední matice školské zdála nadbytečná. Tyto představy se však nenaplnily, stát totiž nebyl schopen garantovat vzdělání každého žáka v jeho mateřském jazyce.⁸⁵ Proto soukromé školy nadále zůstaly spravovány školskými spolky, české Ústřední maticí školskou a německé spolkem *Deutscher Kulturverband*.⁸⁶

Po první světové válce se hlavním úkolem Ústřední matice školské stalo zakládání soukromých škol v obcích, kde nebyl zákonem daný počet českých dětí, aby zde mohla být založena česká veřejná škola. Aby mohl být tento úkol splněn co nejlépe, vytyčila si Matice za cíl zakládání mateřských škol a opatroven, které měly připravovat děti na jejich budoucí výuku v jejich mateřském jazyce, a tím Matice opět pomáhala proti odnárodnování českých dětí.⁸⁷ V neposlední řadě spolek nezapomínal ani na pokračující vzdělávání dětí vycházejících z obecných

---

⁸² ŘEHÁČEK, Karel. *Ústřední matice školská v letech 1918-1951*, s. 98.

⁸³ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *Ústřední matice školská v letech 1880-1990*, s. 187.

⁸⁴ ŘEHÁČEK, Karel. *Ústřední matice školská v letech 1918-1951*, s. 99.

⁸⁵ Tamtéž, s. 99.

⁸⁶ Spolek *Deutscher Kulturverband* nahradil po válce zaniklý německý spolek *Schulverein*.

⁸⁷ Tento posun ve směřování ÚMŠ je patrný na porovnání let 1916 a 1920. V roce 1916 spolek spravoval 77 mateřských škol a opatroven a 82 obecných škol. O čtyři roky později pouze 5 obecných škol, ale zato 57 opatroven.

škol. Nejednou se stávalo, že pokud děti chtěly pokračovat ve studiu na vyšším stupni školy, nezbývalo jim nic jiného, než nastoupit na německou měšťanskou či jinou vyšší německou školu. A tak Ústřední matice školská začala pomáhat při zakládání českých gymnázií a pokračovacích škol apod.⁸⁸, které pomáhaly českým dětem získat vzdělání v jejich mateřském jazyce. A nejen touto činností přispěla Ústřední matice k rozvoji školství v novém Československém státě. Vyzdvihnout si zaslouží tento spolek i za podporu týkající se stavby nových školních budov, kterých bylo velmi zapotřebí. Nový stát totiž neměl dostatek finančních prostředků, aby zajistil vhodné prostory pro rozrůstající se menšinové školství.⁸⁹

K opětovnému zhoršení situace v Ústřední matici školské došlo v letech 1936 – 1938, kdy došlo k nové vlně radikalizace německého obyvatelstva v národnostně smíšených oblastech pod vlivem *Sudetoněmecké strany*. Ústřední matice školská se i v tomto období stále snažila podporovat české menšinové školství, ale s postupující radikalizací Němců se tyto snahy stávaly stále marnější. A tak nakonec došlo téměř k nejhoršímu a poslední valná hromada před druhou světovou válkou se konala na jaře roku 1938, další valná hromada se konala až 8. července 1945, kdy byla také činnost spolku obnovena. Událostmi z podzimu roku 1938 byla ÚMŠ těžce poškozena. Jako nebezpečná „*Kampforganisation*“ byla v odstoupeném pohraničním území rozpuštěna a ztratila téměř veškerý svůj majetek.⁹⁰ Jak tragicky vypadala situace pro české menšinové školství v pohraničí, si lze ukázat na osudu českých opatroven a mateřských škol. Ještě na začátku školního roku 1938/1939 spravovala Ústřední matice školská

---

⁸⁸ Ústřední matice školská zřizovala matiční měšťanské, rodinné a odborné školy, gymnázia či internáty, které umožňovaly českým dětem získat navazující vyšší vzdělání v mateřském jazyce.

⁸⁹ „*Byl nám totiž po přípravných poradách, které se konaly již v období dřívějším, vládou československou svěřen nad míru čestný úkol, abychom provedli v historických zemích rozsáhlý program stavební, který se týká 72 budov pro české školy menšinové nákladem 100 milionu korun.*“ Zpráva z valné hromady ze dne 13. prosince 1925, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 60.

⁹⁰ ŘEHÁČEK, Karel. *Ústřední matice školská v letech 1918-1951*, s. 115.

219 opatroven a mateřských škol⁹¹, ale již na podzim roku 1938 byla většina mateřských škol a opatroven v pohraničních oblastech uzavřena. Některé však existovaly i nadále (Čížkrajice, Frýdnava, Kamenná, Nový Klíčov-Štítovky, Líně, Manětín, Ohučov, Petrovice, Rudolfovo, Štoky I, Štoky II, Dolní Tanvald, Trnovany, Třebenice, Nová Ves, Bludov, Český Bohdík, Hostice, Jevičko, Kostelec, Kučerov-Manerov, Muglínov, Dolní Studénky a Horní Štěpánov) a pouze jediná školka byla přemístěna do neobsazeného území (z Brusnice do Bílé Třemešné). Po 15. březnu 1939 se činnost Matice formálně omezovala pouze na činnost v Protektorátu Čechy a Morava, ale i nadále pečovala ještě o několik škol v pohraničních oblastech. Jednalo se o mateřské školy v obcích, kde byly v důsledku koncentrace většího množství obyvatelstva české národnosti dosud tolerovány. Jednalo se o dvě mateřské školy v Bludově, po jedné v Českém Bohdíkě, Hosticích, Dolních Studénkách, Dolním Tanvaldě a Trnovanech.⁹² V letech okupace se spolek snažil zakládat nové mateřské školy nebo je alespoň finančně podporovat. V oblastech, kde to nebylo možné, se Matice snažila zakládat alespoň útulky, kde působily i matiční pěstounky a učitelky. Počty mateřských škol se ale i nadále snižovaly, v roce 1943 vydržovala ÚMŠ pouze 32 mateřských škol.

Činnost Ústřední matice školské byla ukončena 23. srpna 1944, kdy na základě výměru říšského protektora byl spolek rozpuštěn. Její likvidací byl pověřen německý úředník Václav Machek, který neoplýval velkou horlivostí pro svou práci a likvidační práce zdržoval. Díky němu se Matici podařilo udržet téměř veškerý spolkový majetek až do konce války.⁹³

K obnovení činnosti Ústřední matice školské došlo bezprostředně po ukončení druhé světové války. Již 2. června 1945 se zástupci ÚMŠ sešli s prezidentem republiky Edvardem Benešem a představili mu program činnosti Matice v poválečném období, který spočíval v následujících bodech: odsunu

---

⁹¹ 162 v Čechách, 57 na Moravě a ve Slezsku pro 4237 žáků

⁹² ŘEHÁČEK, Karel. *Ústřední matice školská v letech 1918-1951*, s. 118.

⁹³ Tamtéž, s. 122.

německého obyvatelstva z Československa, podpoře školství, osvětové a kulturní výstavby pohraničí, oživení původní slovanské a české tradice, povzbuzení a udržení zájmu o pohraničí po všech stránkách. Prezident Beneš se pochvalně vyslovil o činnosti ÚMŠ v uplynulých desetiletích a vyjádřil názor, že by nebylo účelné, aby aktivity Matice byly po válce ukončeny, neboť „i za nových poměrů jest pro ni dostatek velkých úkolů a její činnosti bude ještě na dlouhou dobu zapotřebí“.⁹⁴

I když se Ústřední matice školská snažila plnit nové úkoly nastalé ze situace v pohraničí a také se snažila navázat na svůj program z období před rokem 1938, její čas se však naplnil se zhoršující se politickou situací v poválečném Československu. A po únoru 1948, kdy se k moci naplno dostala komunistická strana, bylo o existenci ÚMŠ rozhodnuto. Vznikem *Akčního výboru národních jednot a matic*, kterým byly sjednoceny všechny národní spolky, znamenal pro Matici její definitivní zánik. K 1. dubnu 1948 došlo k rozpuštění všech místních odborů národních jednot, místní odbory ÚMŠ ještě na čas setrvaly v činnosti, ale jejich činnost byla i přesto ukončena k 1. říjnu 1948 a majetek místních odborů se všemi právy a závazky přešel podle stanov na pražské ústředí. O pár dní později, 19. října 1948, bylo na schůzi Akčního výboru národních jednot a matic rozhodnuto také o rozpuštění ústředí ÚMŠ v Praze. Téměř sedmdesátiletá existence Ústřední matice školské tak byla završena.⁹⁵

---

⁹⁴ ŘEHÁČEK, Karel. *Ústřední matice školská v letech 1918-1951*, s. 123.

⁹⁵ Tamtéž, s. 127.

4. Pěstounky a opatrovnice

S rozvojem předškolních organizací se dostává do popředí i potřeba kvalifikovaného personálu, který by o malé děti pečoval dle specifik jejich věku. Již v roce 1835 se František Jan Mošner pokusil představit ideální vychovatelku pro tato zařízení. Autor v díle *Pěstounka* zřejmě vycházel ze své vlastní a idealizované dětské zkušenosti. Dílo Františka Jana Mošnera ve své době pravděpodobně oslovilo i českou společnost. Dokonce i Božena Němcová s ním byla seznámena a některé motivy se objevují v jejím nejznámějším díle, *Babičce*.⁹⁶

Mošnerova pěstounka je přiměřeně vzdělaná, vyzná se v domácím hospodářství, polních pracích, botanice, ve zdravotvědě a léčitelství, má ráda přísloví. Pěstounka Dorotka je vdova, která v dětství ztratila dvě malé děti na neštovice. Hmotně je dobře zajištěná penězi po zesnulém manželovi, i když autor připouští, že by pěstounky mohly být placeny obcí nebo bohatšími rodiči. Nejen, že se autor zamýšlel nad ideálem pěstounky, v jeho díle nalezneme i rozjímání nad vhodným prostředím pro malé děti. Opatrovna by měla být dostatečně prostorná, světlá a čistá, přiměřeně vyhřátá, nemělo se v ní vařit, prát ani mýt nádobí. K opatrovně měla přiléhat zahrádka a dvorek. Dorotka při práci s dětmi postupuje dle rad Komenského. Postup od jednoduchého ke složitějšímu, názornost, přiměřenost, důslednost, výuka správného mluvení a pohybových aktivit. Místo zde nacházelo i vštěpování hygienických návyků a přiměřeného otužování. A co je nejdůležitější. V době kdy v opatrovnách vychovávali děti muži, považoval Mošner toto povolání vhodné pro ženy: „*Útlé dítky spíše k ženské nežli k mužskému celým srdcem přilnou, anžto ženský obličej, hlas a celá přirozenost jest jim bližší...*“⁹⁷

Počátky vzdělávání českých pěstounek se pojí až s tzv. Hasnerovým školským zákonem vydaným 14. května 1869. Tento zákon označil předškolní

---

⁹⁶ LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 164.

⁹⁷ Tamtéž. s. 164.

ústavy za vzdělávací instituce a tím vlastně uznal i povolání pěstounky za učitelskou profesi se všemi jejich specifiky.

Ještě před vydáním tohoto zákona se u nás objevují již zmiňované první dvě kvalifikované pěstounky, Barbora Ledvinková a Marie Müllerová, které v Paříži absolvovaly státní kurz pro pěstounky v dětských útulcích. Tuto studijní cestu jim umožnila Marie Riegrová za přispění pražského magistrátu. Kurz, který obě pěstounky úspěšně zakončily složením závěrečných zkoušek, založila v Paříži Marie Pape-Carpentierová. Díky ní byla v Paříži v roce 1848 založena vzorová škola pro dětské útulny *École normale pour les Salles d'asile*. Na závěr kurzu skládaly „studentky“ závěrečné zkoušky pod odbornou záštitou pařížské univerzity.⁹⁸ Marie Müllerová a Barbora Ledvinková se tak staly prvními kvalifikovanými pěstovnkami v Čechách. Barbora Ledvinková nejen, že sama publikovala, ale také vyučovala v kurzu pro pěstounky, který byl roku 1873 otevřen při dívčím pedagogiu v Praze.⁹⁹

Vydáním Hasnerova školského zákona v roce 1869 došlo k významným změnám v oblasti vzdělávání pěstounek při mateřských školách a opatrovnách. Před jeho vydáním nebyly požadavky na vzdělávání pěstounek a vychovatelů jednotné, tedy nebyly centrálně určeny a prosazovány. Ve většině případů se jednalo o samovzdělávání pěstounek, které měly o své povolání zájem. U téměř všech předškolních institucí byli jako pedagogičtí ředitelé zaměstnáváni místní zkušení učitelé a jako výpomoc k nim byly najímány opatrovnice nebo pomocnice, u kterých nebyla vyžadována žádná pedagogická odbornost. Na tyto pozice byly přednostně najímány manželky již zmíněných učitelů. To také pomáhalo zajistit v opatrovnách rodinou atmosféru, která v těchto ústavech byla vítána.

Již v roce 1848 vypracoval Karel Slavoj Amerling pedagogický program. V něm byly pěstounky a opatrovnice vyzvány, aby se seznamovaly s veškerými

---

⁹⁸ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 18.

⁹⁹ LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 166.

dokumenty a názory týkajícími se výchovy a péče o malé děti v kontextu s jednotnou výchovou dětí od 2 do 12 let.¹⁰⁰

S uceleným pedagogickým vzděláním pro pěstounky se setkáváme až po roce 1869. Hasnerův zákon vymezil podmínky a povinnosti pro odborné vzdělávání pěstounek při předškolních ústavech. Přípravné vzdělávání pěstounek na ženských učitelských ústavech bylo zavedeno organizačním statutem z 26. května 1874, který vymezoval pravidla pro organizaci vzdělávání pěstounek pro mateřské školy. V tomto statutu bylo jasně definováno, že zřizování kurzů pro pěstounky není pro učitelské ústavy povinností, ale pouze možností, vyžaduje-li to místní potřeba. Toto nařízení vyplývalo ze samotného Hasnerova zákona, který zřizování předškolních ústavů nenařizoval, ale jen vymezil jejich organizační a provozní pravidla pro jejich možné zřizování.¹⁰¹ V potřebných místech tak vznikaly zvláštní učební kurzy při vzdělávacích ústavech pro učitele.

Uchazečky těchto kurzů musely dle §94 ministerského nařízení č. 7114 z roku 1874 splňovat následující podmínky: být ve věku minimálně 17 let v kalendářním roce zahájení kurzu, prokázat mravní a tělesnou způsobilost, mít absolvované přípravné vzdělávání pro přijetí do učitelského ústavu¹⁰², prokázat dobrý hudební sluch a schopnost zpěvu. Po přijetí byly uchazečky zařazeny do kurzu, který trval jeden rok. Vyučováno zde bylo sedm předmětů, které byly orientovány především prakticky. Jednalo se o tyto předměty: *Vychovatelství a teorie mateřské školy*, *Praktická cvičení v mateřském jazyce*, *Vyučování jazykové a věcné*, *Kreslení od ruky*, *Výtvarné práce*, *Zpěv a Tělocvik*. Kromě výuky ve škole (24 hodin týdně) patřilo k řádnému absolvování kurzu i samostudium budoucích pěstounek a značnou část kurzu trávily žákyně přímo v opatrovnách, kde probíhala praktická výuka.¹⁰³

---

¹⁰⁰ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 25.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 42.

¹⁰² Přípravným vzděláním se dle §15 Organizačního statutu učitelských ústavů rozumělo úspěšné vykonání přijímací zkoušky před minimálně tříčlennou zkušební komisí, ředitel ústavu a dva učitelé, v předepsaných předmětech na úrovni přípravné třídy.

¹⁰³ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 43.

V závěru kurzu, po řádném složení závěrečných zkoušek, splnění všech povinností a docházky, získaly absolventky vysvědčení, které je opravňovalo k povolání pěstounky při mateřské škole. V případě nevyhovění požadavkům kurzu získaly absolventky pouze vysvědčení frekventační bez možnosti zaměstnání při mateřské škole. Získat vysvědčení způsobilosti pěstounky mohly i uchazečky, které se pro toto povolání nepřipravovaly v rámci kurzu, ale doložily, že tři měsíce působily v „dobře zavedené mateřské škole“.

První kurzy pro pěstounky při předškolních ústavech byly otevřeny již v 70. letech 19. století. První kurz při učitelském ústavu ke vzdělání učitelek v Praze byl zřízen roku 1873, který vedla Barbora Ledvinková. V Brně zahájil svou činnost 1. listopadu 1872 Ženský učitelský ústav pro vzdělávání učitelek literárních předmětů, a zde byl také od roku 1875 otevřen jednoletý kurz pro vzdělávání pěstounek. Součástí tohoto kurzu byla i cvičná mateřská škola.¹⁰⁴ Kurzy pro pěstounky byly otevírány nejen při českých ženských vzdělávacích ústavech, ale také při německých, a to v roce 1874 v Opavě a o osm let později i v Chebu. Do roku 1895 v českých zemích vzniklo dvacet učitelských ústavů, ale pouze pět jich bylo určeno pro vzdělávání pěstounek. V Liberci byl výnosem ministerstva kultu a vyučování zřízen „*Soukromý vzdělávací ústav sv. Uršuly pro učitelky*“ dne 21. července 1905. V roce 1909 se konala první maturita, při které uspělo všech 38 studentek.¹⁰⁵

Ve vzdělávání pěstounek nedošlo k zásadním změnám až do roku 1914. Roku 1908 se *asociace pěstounek českých škol mateřských* na svém 5. sjezdu domáhala, aby kurzy pro jejich přípravu byly dvouleté. Kromě požadavku na délku kurzy se účastnice na sjezdu snažily prosadit, aby součástí kurzu byla *zdravověda, literatura, zpěv, historie, modelování, moderní kreslení, nauka o vývoji a výchově dětí* a především, aby těmto předmětům byl dán větší prostor než doposud. Dalším požadavkem bylo zřízení doplňovacích kurzů a pořádání odborných přednášek pedagogických při ústavě učitelek nebo pedagogickém

---

¹⁰⁴ ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola a její učitelé v podmínkách společenských změn: teorie a praxe*, s. 36.

¹⁰⁵ MACKOVÁ, Marie. *Voršílky v Liberci 1895-1918*. Fontes Nissae. 2005, s. 42.

semináři na univerzitě. A posledním, ale neméně důležitým, byl požadavek na změnu z označení pěstounka na „učitelka mateřské školy“.¹⁰⁶ Tomuto požadavku bylo vyhověno až v roce 1910, když v Praze na všech mateřských školách bylo označení pěstounka nahrazeno titulem učitelka. V tomto roce také dochází k založení „Časopisu učitelek škol mateřských“, který měl pomoci vzdělávání učitelek a pěstounek při mateřských školách a opatrovnách.

Požadavku na dvouleté kurzy pro vzdělávání pěstounek bylo vyhověno roku 1914 a tím také došlo ke zlepšení a zkvalitnění přípravy budoucích pěstounek. V tomto roce byl vydán nový *Statut kurzu vzdělávání pěstounek při mateřských školách a opatrovnách*. Do kurzu byly přijímány uchazečky na základě stejných podmínek, jako tomu bylo v roce 1874, tedy musely být ve věku nejméně 17 let, mravně bezúhonné, tělesně způsobilé, požadováno bylo přípravné vzdělávání k přijetí do ženských učitelských ústavů, zručnost v ženských ručních pracích, hudební sluch a dobrý hlas. Při přijímacích zkouškách musely budoucí pěstounky ještě předložit vlastnoruční práce. Pokud uchazečka v prvních třech měsících neprokázala vhodné předpoklady pro práci pěstounky při předškolních ústavech, byla z kurzu vyloučena.¹⁰⁷ Nyní žákyně absolvovaly 32 vyučovacích hodin týdně a do výuky v kurzu byly zavedeny *Věcné učení a Ruční práce*, dále si mohly budoucí pěstounky v rámci nepovinných předmětů zlepšit ještě jazykové a hudební vzdělání. Novinkou kurzu bylo zřízení oddělení výuky pro pěstounky speciální, které se v budoucnu měly věnovat práci se smyslově postiženými dětmi. A nově byla také zařazena i problematika péče o nemocné dítě. V povinných předmětech se tedy vyučovalo: *Náboženství, Vychovatelství, Teorie zahrádky, Praktická cvičení v dětské zahrádce, Jazyk vyučovací, Učení věcné, Kreslení a modelování, Tvarosloví (práce tvaroslovná), Ženské ruční práce, Zpěv a Tělocvik. V nepovinných předmětech: Živý jazyk, Hra na housle a Hra na klavír*.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola a její učitelé v podmínkách společenských změn: teorie a praxe*, s. 38.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 40.

¹⁰⁸ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 46.

Po první světové válce a se vznikem samostatného Československa v roce 1918 dochází ke zlepšení úrovně vzdělávání učitelek při mateřských školách a opatrovnách.¹⁰⁹ Jediné, co chybělo k dokončení vzdělávání učitelek v předškolních institucích, byla možnost vysokoškolského vzdělávání. Doplnující vysokoškolské kurzy učitelek mateřských škol byly zřízeny v dubnu roku 1927 v Praze a v Brně. Následujícího roku i v Plzni. Cílem kurzu bylo podložit dosavadní vzdělávání vědeckými poznatky z oborů psychologie, biologie, pedagogiky a pedopsychopatologie.¹¹⁰ Na základě kurzu byl vydán i sborník s přednáškami z tohoto kurzu, který měl sloužit jako studijní materiál pro další zájemkyně v oblasti předškolního vzdělávání.

Pokud již pěstounka nebo později učitelka mateřské školy získala potřebné vzdělání, bylo nutné si zajistit i patřičné místo a to ne vždy bylo jednoduché. Na životních osudech jedné z pěstunek na mateřské škole v Liberci, Julii Sedláčkové, si můžeme ukázat, jak pravděpodobně vypadal život běžné pěstounky v Čechách a jaké peripetie ji provázely nejen v profesním životě.

Julie Sedláčková se narodila 10. dubna 1883 v Jindřichově Hradci v Čechách. Po absolvování obecné školy v letech 1889 – 1894 a v letech 1894 – 1897 měšťanské školy v Jindřichově Hradci, se ve svých devatenácti letech zapsala do kurzu pro pěstounky na škole mateřské při c. k. českém ústavě ku vzdělávání učitelek v Praze a vysvědčení způsobilosti získala ve školním roce 1902/1903. Jak pilnou žákyní Julie Sedláčková byla, se můžeme dozvědět z dochovaného vysvědčení způsobilosti pěstounky:

náboženství římsko-katolické	dobře,
nauka o vychování a v teorii školy mateřské	chvalitebně,
praktické pokusy ve škole mateřské	chvalitebně,
vyučování jazykové a věcné	chvalitebně,
kreslení od ruky	dobře,
výtvarné práce	chvalitebně,

¹⁰⁹ Poslední opatrovna byla uzavřena roku 1934.

¹¹⁰ RÝDL, Karel - ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*, s. 48.

zpěv

dobře,

tělocvik

dobře.¹¹¹

Jak je patrné z dosažených výsledků Julie Sedláčkové, jednalo se spíše o průměrnou žákyni, ale i přes tyto výsledky byla uznána způsobilou pro práci pěstounky při mateřské škole.

O působení pěstounky po absolvování kurzu se bohužel nedochovaly žádné zprávy. Informace máme až od roku 1920, kdy Julie Sedláčková začala pracovat jako vychovatelka na internátě v Bratislavě při Československé státní obchodní akademii. Zde působila od 1. září 1920 do 30. června 1923. Jejím dohledu bylo svěřeno oddělení maďarských chovanek s používáním německého jazyka. Julie Sedláčková tak musela němčinu ovládat velmi dobře, aby mohla na toto místo nastoupit. Po této stránce, dle zprávy ředitele školy a správce internátu, byla učitelkou konverzace v německém jazyce a dosáhla s chovankami velkého úspěchu díky své perfektní znalosti němčiny a konverzační obratnosti. V rámci své vychovatelské činnosti učila slečna Sedláčková maďarské chovanky společenským způsobům při všech příležitostech, tj. při stolování, na procházkách, při návštěvách a při různých společenských akcích. A v neposlední řadě měla své svěřenkyně naučit pořádku v domácnosti, úpravě oděvu, úklidu domácnosti, dohlížela na ně i při přípravě do školy, udržovala potřebný styk s rodiči a školou a konala další obvyklé funkce vychovatelky.¹¹² Jak je patrné z této zprávy, byla Julie Sedláčková všestrannou vychovatelkou, která dokázala připravit své svěřenkyně pro jejich budoucí život. Internát v Bratislavě opustila na svou vlastní žádost s výborným hodnocením. Po opuštění místa v Bratislavě začala pracovat pro Ústřední matici školskou. Na ústav „Božena Němcová“ v Prachaticích při Dívčí odborné škole Ústřední matice školské nastoupila 1. září 1923. Jako vychovatelka pracovala v dívčím penzionátu až do 31. července 1925.

---

¹¹¹ Vysvědčení způsobilosti Julie Sedláčkové za pěstounku ve škole mateřské při c. k. českém ústavu ku vzdělávání učitelek v Praze, ÚMŠ 690, inv. č. 724 Personální záležitosti učitelů, kart. 176.

¹¹² Vysvědčení o působení Julie Sedláčkové na internátu při Československé státní obchodní akademii v Bratislavě ze dne 30. června 1923, ÚMŠ 690, inv. č. 724 Personální záležitosti učitelů, kart. 176.

Po celou dobu svého působení se Julie Sedláčková chovala vzorně a dle zprávy dokázala své svěřenkyně taktně vychovávat „v uvědomělé české ženy“. Ředitel tohoto ústavu ji vřele doporučil pro práci v podobném zařízení.

Z dívčího penzionátu v Prachaticích odešla na vlastní žádost, i když neměla zajištěné nové zaměstnání. Proto se 31. srpna 1925 obrátila na Ústřední matici školskou s prosbou o nové místo. Její žádosti však nemohlo být vyhověno s odůvodněním, že Matice momentálně žádné volné místo pěstounky nemá. Julie Sedláčková se i přes toto zamítnutí snažila najít si místo sama a během roku 1925 žádala minimálně dvakrát, z dochované korespondence, Ústřední matici školskou o místo. Nejprve o místo v Českých Velenicích, kde měla být otevřena nová opatrovna, a 3. listopadu 1925 na uprázdněné místo opět v dívčím penzionátu „*Boženy Němcové*“ v Prachaticích, kde před necelým půlrokem dala sama výpověď. Ani jedné z těchto žádostí nebylo vyhověno a slečna Sedláčková i nadále zůstávala bez stálého místa. Během této doby pracovala jako suplující učitelka při mateřské škole ve svém rodném Jindřichově Hradci.

Nakonec bylo žádosti Julie Sedláčkové vyhověno a od listopadu 1925 byla přidělena jako pěstounka a správkyňe na mateřskou školu v Trmicích. Zde působila až do roku 1927, kdy byla kvůli stížnosti propuštěna. Důvod propuštění byl na tuto dobu velmi závažný. Julie Sedláčková byla obviněna z rozvracení manželství. Ústřední matice školská se o tomto počínání pěstounky dozvěděla prostřednictvím dopisu (udání), který jednateli spolku 11. července 1927 zaslala podváděná manželka s prosbou o přeložení Julie Sedláčkové, protože poměr zašel tak daleko, že nevěrný manžel dokonce požádal o rozvod. Pěstounka byla okamžitě požádána o vysvětlení a 13. srpna přišlo výboru prohlášení od slečny Sedláčkové, že poměr s ženatým mužem nikdy neměla a že dotyčný se jí pokusil svést, ale ona odolala. Ani toto prohlášení nic nezměnilo na přeložení pěstounky do Manětína u Kralovic, kam byla přeložena již 16. srpna 1927 s okamžitým nástupem.

Jaká byla pravda, se již bohužel nedozvíme. Ale dle petice, kterou sepsaly matky dětí, které navštěvovaly zdejší mateřskou školu, byla slečna pěstounka velmi oblíbená „...níže podepsané matky žádají zdvořile by slečna Julie Sedláčková byla zde ponechána v Trmicích, poněvadž ji mají děti rády a rodičové

jsou spokojeni“¹¹³. Petici podepsalo 47 trmicických matek a petice byla doplněna dovětkem, že „...nebude-li naší žádosti vyhověno, dívky do školky posílat nebudeme a žádáme, aby byla slečna telegraficky ponechána“¹¹³. Žádost nebyla kladně vyřízena z již výše zmíněného důvodu a pěstounka byla přeložena.

Po nástupu do opatrovny v Manětíně byla jmenována i správkyní této opatrovny. Pobyt v Manětíně se slečně Sedláčkové nelíbil. A již 2. září 1927 zaslala Ústřední matici školské dvě žádosti o přeložení. První zaslala výboru s odvoláním na přání rodičů dětí z trmicické opatrovny, aby „...mně bylo dovoleno k dětem se vrátit, protože se mi po nich stýská a po větší činnosti. Ráda bych k prospěchu dětí pokračovala v započatém díle.“ Druhou žádost poslala přímo jednatele spolku, na kterého apelovala s prosbou o podpoření její žádosti k výboru. „Račte znáti Manětín? Jistě ne, jinak byste mne nebyl mohl tolik trestati za vinu nespáchanou. Co činné práce v Trmicích na mne čekalo a zde, při tak malém počtu dětí, poměry zde panujícími jsem přímo ubíjena. Ani představit jsem si nedovedla, že existuje v republice místo tak zaostalé. Kam s tou mou energií, kterou sám u mě oceňujete? Sem by patřil někdo, kdo si chce odpočinout. Pane jednatele, prosím Vás vyplňte mou žádost, slibuji svědomitou prací vám nepříjemnosti s tím spojenou vynahraditi.“¹¹⁴ Jak je patrné ze žádosti, slečna Sedláčková byla v Manětíně opravdu nešťastná. Bohužel ani prosby k Ústřední matici školské jí nepomohly k vysněnému návratu do Trmic. Z odpovědi na její žádost je patrné, že jednatele spolku se touto záležitostí již nechtěl zabývat a doporučil pěstounce, aby svou energii vynaložila na zvýšení činnosti a zlepšení podmínek dětí v mateřské škole a opatrovně v Manětíně. Pěstounka rady jednatele spolku uposlechla a po celou dobu pobytu na zdejší opatrovně se věnovala i mimoškolní činnosti, při které se věnovala péči o děti v poradně ochrany matek a dětí. Během pobytu v Manětíně jí bylo navýšeno služné 908, 30 Kč z původních 840,50 Kč.

---

¹¹³ Petice matek za ponechání Julie Sedláčkové při opatrovně v Trmicích ze dne 18. června 1927, ÚMŠ 690, inv. č. 724 Personální záležitosti učitelů, kart. 176.

¹¹⁴ Žádost Julie Sedláčkové o přeložení z Manětína zpět do Trmic ze dne 2. září 1927, ÚMŠ 690, inv. č. 724 Personální záležitosti učitelů, kart. 176.

V Manětíně působila Julie Sedláčková až do srpna 1930. V měsíci květnu ještě žádala výbor Ústřední matice školské o přeložení do mateřské školy blíže Prahy, ale zde dle vyjádření výboru nebylo možné pěstounku zaměstnat, protože Matice v této oblasti žádnou mateřskou školu nevydržovala. Místo toho byla slečna Sedláčková 22. srpna 1930 přeložena do Liberce na zdejší matiční opatrovnu a mateřskou školu v ulici Na Svahu.

Do Liberce měla pěstounka nastoupit 22. srpna 1930. V době nástupu do Liberce nedorazila a odcházející pěstounka Ida Voštová o tom informovala výbor Ústřední matice školské. Julie Sedláčková do Liberce dorazila až 24. srpna a po svém příjezdu převzala od bývalé pěstounky celý inventář mateřské školy, aby se již od září mohla naplno věnovat práci s dětmi. V liberecké mateřské škole působila od počátku i jako správkyně školky a měla na starosti i udržování pořádku v matičním domě, kde získala do užívání matiční byt.

Během působení v liberecké opatrovně se pěstounka zapojila i do mnoha mimoškolních aktiv. Slečna Sedláčková se v roce 1932 zapojila do vedení mléčné akce, působila v *Okresní péči o mládež*, jako jednatelka v *Poradně pro ochranu matek a dětí* a také po celou dobu spravovala matiční dům v ulici Na Svahu. Podílela se také na vzniku sborníku *Padesát let české školy v Liberci (1881-1882 – 1931-1932)*, do kterého přispěla svým článkem o *České matiční mateřské školce v Liberci*.

Dle kvalifikačního popisu ze školního roku 1934/1935, který vypracoval inspektor národních škol s československým vyučovacím jazykem Sylvestr Brynda, byla Julie Sedláčková svědomitá a pilná, její působení v oblasti výchovy dětí bylo velmi dobré a dosahovala zde výtečných výsledků. I co se týče sebevzdělávání, plnila si své povinnosti svědomitě a snažila se o prohloubení svých znalostí v oblasti předškolní výchovy a prací s dětmi. Inspektor pěstounku hodnotil velmi pozitivně a podle jeho názoru si i přes veškeré předchozí pochybení plnila své povinnosti svědomitě.

Julii Sedláčkovou ustavila Ústřední matice školská jako pěstounku a správkyni opatrovny v Liberci ještě ve školním roce 1938/1939, toto jmenování však nemělo dlouhého trvání, protože již na počátku měsíce října 1938 byla opatrovna kvůli odsunu českého obyvatelstva z pohraničí uzavřena a pěstounka,

tak v 55 letech odešla do penze. Problém nastal, když požadovala vyplacení penze, která jí dle stanov Kneidlova fondu náležela. Výpočet její penze se z neznámého důvodu opozdil a tak se Ústřední matice školská rozhodla poskytnout Julii Sedláčkové zálohu na penzi, aby měla alespoň nějaké prostředky na živobytí. Po vypočtení penze, v roční výši 9612 Kč, se spolek rozhodl odpustit slečně pěstounce vrácení zálohy. A jaký byl důvod? Penze dle výboru spolku byla tak nízká, že za vykonanou službu si slečna pěstounka zasloužila alespoň nějaké přilepšení na stáří.

Jak je patrné, život pěstounky nejen na přelomu 19. a 20. století nebyl jednoduchý. Toto povolání bylo nejen spojeno s jistě příjemnou prací s malými dětmi, ale i s řadou povinností, která se týkala nejen chodu opatroven a později mateřských školek, ale také se samotným živobytím pěstounek během jejich aktivního života, ale i později v době, kdy pěstounky odcházely do penze a většinou přežívaly s minimální penzí.

Povinnosti pro pěstounky, učitelky a opatrovnice v opatrovnách zpracovala například Ústřední matice školská. Jednalo se o předpisy „*O povinnostech učitelstva a pěstounek*“ a „*Služební řád opatrovnice mateřské školy při obecné škole s československým vyučovacím jazykem*“.

Předpis „*O povinnostech učitelstva a pěstounek*“ byl vydán nařízením výboru dne 29. září 1898 na základě stížností ze strany veřejnosti i ze strany samotných učitelů. V tomto nařízení byl pěstounkám připomínán účel matičních opatroven, které mají české děti lidumilně, svědomitě a daleko úspěšněji než v opatrovnách cizích vyučovat mateřskému jazyku a tím připravit děti pro české školy. A z tohoto účelu vyplývaly i důležité povinnosti pěstounkám, které byly tímto úkolem pověřeny. Pěstounky měly být vzorem svěřeným dětem. Měly dbát platných školských zákonů a nařízení výboru spolku, aby odpůrci českého vzdělávání neměli možnost napadat práci Ústřední matice školské. Měly se vyvarovat chování, které bylo v té době zákony a předpisy zakázáno a měly vždy na paměti „*své zvláštní poslání mezi lidem českým*“.

Povinností učitelstva a pěstounek bylo řádně se na vyučování připravovat a na každou práci s dětmi svědomitě připravovat výuku nebo činnosti, které

rozvíjely osobnost dětí, aby tak dosáhly, co nejlepších výsledků. Dále měli svým zjevem vzbuzovat v žácích důvěru a udržovat u nich pravou kázeň. V neposlední řadě se měli učitelé a pěstounky dále vzdělávat v předmětech odborných i všeobecných.

Předpis se netýkal pouze chování ve školách a opatrovnách, ale apeloval i na mravní osobní život. „*V občanském životě střežte se všeho, co by důstojnosti Vaší a Vašemu povolání bylo na ujmu. Hospodské pitky, zdraví beztoho škodlivé, nízké zábavy, dluhy, zbavující samostatnosti a vážnosti, vyzývavé chování zejména na veřejnosti, všelike nemístné hádky a pletichy. To vše jsou věci, které výbor Ústřední matice školské bude stíhati tím přísněji, protože dle posavadních zkušeností závady tyto vyskytovaly se obyčejně u osob, kterým povinnosti učitelské a prospěch Matice byly pojmy neznámými.*“¹¹⁵ Dodržování těchto zásad nemělo sloužit pouze k vážnosti učitelstva, ale také školy, kterou zastupovali a především Ústřední matice školské.

Nařízení „*O povinnostech učitelstva a pěstounek*“ bylo 8. února 1902 doplněno ještě o pokyny přímo pro pěstounky při opatrovnách a mateřských školkách „*Správám opatroven, školek mateřských a pěstounek*“. Tento dokument obsahoval pokyny pro vedení opatroven a školek a upřesňoval práci pěstounek. Počet oddělení opatrovny se měl řídit pouze skutečným počtem dětí, které opatrovnu navštěvovaly. Pro vznik oddělení bylo zapotřebí docházky alespoň 40 dětí. Pěstounky měly za povinnost „mít po ruce“ řádný výkaz dětí, a to od počátku školního roku, a každý den pečlivě zapisovat příslušné údaje do třídní knihy. Dále měly pěstounky za úkol udržovat pořádek a čistotu v opatrovně. Stejně jako u učitelů bylo apelováno na pěstounky, aby se pečlivě na každou hodinu výchovy dle rozvrhu připravovaly a docházely do ústavu minimálně půl hodiny před příchodem dětí. Za úkol měla pěstounka věnovat se dětem po celou dobu jejich pobytu v opatrovně, pokud na ně nedohlížela alespoň opatrovnice, což se mělo dít jen výjimečně. Výbor Matice nařizoval, aby s dětmi bylo v předškolním zařízení zacházeno vlídně, laskavě, mateřsky a to i mimo

---

¹¹⁵ O povinnostech učitelstva a pěstounek ze dne 29. září 1898, ÚMŠ 690, inv. č. 724 Personální záležitosti učitelů, kart. 176.

opatrovnu. Děti měly být v opatrovně vedeny k čistotě a správné mluvě, kdy měly být naučeny již v předškolním věku odpovídat celými větami. Důležitým nařízením v těchto pokynech bylo, že „*Dítky rodičů, jichž starší dítka chodí do školy německé, mohou býti přijímány do opatrovny mateřní pouze s výslovným svolením výboru.*“¹¹⁶ A pěstounky byly povinny být přítomné před zápisem na školu obecnou, aby nejstarší děti z opatrovny k zápisu samy odvedly.

Druhý jmenovaný předpis „*Služební řád opatrovnice mateřské školy při obecné škole s československým vyučovacím jazykem*“¹¹⁷ upravoval povinnosti opatrovnic jako pomocných sil při opatrovních a mateřských školách. Dle tohoto řádu měla opatrovnice své povinnosti, které musela vykonávat. Za jejich plnění získávala roční odměnu vyplácenou v měsíčních dávkách. Povinností opatrovnice tedy bylo pečovat o čistotu všech místností používaných mateřskou školou, vytápět a větrat učebnu, otevírat a zavírat místnosti mateřské školy. Umýt učebnu a záchod jednou za měsíc. Umýt učebnu, záchod, chodby, okna a nábytek při hlavním čištění a mytí, což se dělo čtyřikrát do roka. Dále mezi její povinnosti patřilo pomáhat dětem při svlékání a oblékání při jejich příchodu a odchodu. Posloužit dětem při zvláštních potřebách, a to kdykoliv, když je o to pěstounkou požádána, např. když jdou děti na záchod. Dozírat na děti v mateřské škole od 11 do 12 hodin a bylo-li potřeba, tak i po odpoledním zaměstnání dětí do pěti hodin. A také pomáhat při rozdávání svačin, mléka a polévek. Opatrovnice nesměla být v soukromých službách správce školy nebo pěstounky.¹¹⁸

I přestože pěstounky a opatrovnice ve většině případů svou práci odváděly svědomitě a dbaly na správnou výchovu dětí, které měly za úkol připravovat pro budoucí život, ne vždy byl jejich plat za odvedenou práci adekvátní. V roce 1909 došlo k úpravě jednotných platů pro učitele, ale navýšení svého platu se však učitelé nedočkali. Důvod byl jednoduchý, nedostatek finančních prostředků.

---

¹¹⁶ Správám opatroven, školek mateřských a pěstounkám ze dne 8. února 1902, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 724 Personální záležitosti učitelů, kart. 176

¹¹⁷ Služební řád opatrovnic mateřské školy při obecné škole s čsl. vyučovacím jazykem, SOKAL, Inspektorát menšinových škol Liberec 269, kart. 23.

¹¹⁸ Tamtéž.

K zásadním úpravám mělo dojít během následujících let, ale kvůli blížícímu se válečnému konfliktu se tak již nestalo. V prvních letech samostatné Československé republiky se začaly platové poměry českého učitelstva, a tak i učitelek mateřských školek stabilizovat. A začala se naplňovat slova T. G. Masaryka, která učitelům řekl již na jejich sjezdu v roce 1920, „*Já si přeji, aby vláda naší republiky co nejvíce a s láskou mohla vydávat na školství a výchovu. Ten idealismus školství, učitelstva, bez peněz, zůstává prázdným slovem*“.¹¹⁹ A tak se postupně začaly upravovat platy pedagogických pracovníků. Platy byly jasně dány tabulkovým zařazením a výše platů tak byla vyplácena podle typu škol, na které učitel vyučoval. Učitelské platy byly ještě doprovázeny různými příspěvky, jako byl služební byt, sleva na železnici, příspěvky na stěhování při přeložení na jiné působiště.¹²⁰

Odlišná situace byla u vyučujících Ústřední matice školské, které podporoval pouze již zmíněný spolek, jenž finance získával z vlastních zdrojů a dobročinností přispěvatelů. Ústřední matice školská nemyslela jen na platy pěstounek při aktivní službě, ale také na zajištění kvalitního stáří po opuštění služeb spolku. Pokud by nebylo zajištěno penzijní pojištění pro učitelstvo Matice, většina z těchto bývalých zaměstnanců by zůstala zcela bez prostředků. A tak byl nejprve v roce 1891 založen Odbytný fond učitelstva matičního¹²¹ a na něj navazoval Penzijní fond Kneidlův.

Fond byl pojmenován podle starosty Ústřední matice školské Františka Kneidla za jeho zásluhy pro tento spolek. Na tento fond byly ke dni 31. prosince 1908 převedeny všechny prostředky již zmíněného Odbytného fondu. Účelem fondu bylo zabezpečit definitivní učitele, učitelky, pěstounky a úředníky, kteří se spolkem uzavřeli smlouvu. Fond zaručoval požitky penzijní, invalidní a odbytné, které měly být vyplaceny za odsloužených 10 let v ústavech Ústřední matice školské a nahradit tak alespoň částečně plat, který učitelé a pěstounky pobírali

---

¹¹⁹ MOROKES, F. *Učitelské platy, evergreen několika století*. Učitelské noviny č. 22, roč. 2005.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Zřízen dle zákona ze dne 16. prosince 1906, č. 1. r. z. z roku 1907, „*O pensijním pojišťování zřízenců ve službách soukromých*“.

během své činné služby. Pokud odešli ze služeb matice po 10leté službě, bylo jim vyplaceno 40 procent jejich stávajících požitků, pokud ve své práci pokračovali i po této době, penzijní požitky se jim s každým dalším rokem navyšovaly o 2 procenta. Důvodem odchodu mohlo být stáří, nemoc nebo úraz. Pokud k nemoci nebo úrazu došlo během pětileté služby, byly učitelům či pěstounkám vyplaceny stejné požitky jako by odsloužili 10 let pro Ústřední matici školskou. Dle stanov Kneidlova fondu „*má každý člen po deseti letech právo na odpočinek*“.

Kneidlův fond byl využíván v hojné míře a to především učitelkami a pěstounkami, které se nemohly až do roku 1918 provdat a jejich zaopatření na stáří bylo pouze v jejich silách.

5. Život české menšiny na Liberecku a česká organizovaná předškolní péče v Liberci a okolí

Liberec byl po celé 19. století německým centrem a Češi zde tvořili národnostní menšinu. Během druhé poloviny 19. století však dochází k výrazným změnám a česká menšina se začíná hlásit nejen o svá politická, kulturní a spolková práva, ale také o právo na vzdělání pro své děti v mateřském jazyce. V první řadě se jednalo o základní vzdělávání. Představitelé libereckých Čechů si uvědomovali, že pokud chtějí, aby bylo zajištěno kvalitní vzdělávání pro české děti, je potřeba umožnit jim i kvalitní předškolní péči.

Město Liberec získalo roku 1850 samosprávný status.¹²² Liberecký magistrát tak získal pravomoci okresního hejtmantství. Podíl na tomto úspěchu měl i rozvíjející se textilní průmysl s dlouholetou tradicí a zvyšující se počet obyvatel města. S rozvojem Liberce souviselo i kvalitní spojení s okolními městy, k tomu přispělo dokončení železniční dráhy. V roce 1859 byly dobudovány železniční tratě Liberec – Pardubice a Liberec – Žitava.

Podle sčítání z roku 1857 žilo v Liberci 18 854 obyvatel. Další sčítání proběhlo v roce 1880 a počet obyvatel nadále vzrůstal, ve městě v té době žilo již 28 090 obyvatel. Problém nastává, pokud bychom chtěli znát přesný počet Čechů a Němců v Liberci. Z prvního sčítání procento zde žijících Čechů neznáme. Od sčítání v roce 1880 se již začalo sledovat přihlášení obyvatel k obcovací řeči, tím mohlo být národnostní složení sledováno oficiálně. Díky tomu víme, že se k české řeči přihlásilo 2 488 obyvatel.¹²³ I přes to je zjišťování skladby obyvatelstva v tomto období problematické, příslušnost se určovala pouze podle tzv. obcovací řeči nikoliv mateřské. Dalším důvodem proč informace nejsou směrodatné, jelikož příslušníci menšin se ke své skutečné národnosti nehlásili, ať již z politických, sociálních či dokonce i existenčních důvodů. Stejně tomu bylo i v Liberci, kde Češi byli ze strany Němců pod neustálým tlakem a přiznání české

---

¹²² Po Praze jako jediné město v Čechách.

¹²³ MELANOVÁ, Miloslava. *Česká menšina v německém centru. Změny postavení české menšiny v Liberci v období 1880-1907*. In: Documenta Pragensia. XIX, 2001. s. 159.

národnosti pro ně mohlo znamenat nejen ztrátu zaměstnání, ale také bydlení a s tím i spojené existenční problémy. I přes tyto obtíže počet Čechů v německém Liberci nadále stoupal. Menší pokles zaznamenalo pouze sčítání z roku 1890, kdy počet obyvatel vzrostl na 30 890, z toho pouze 1 613 Čechů. Při dalším sčítání v roce 1900 je to již 2 505 obyvatel, kteří se přihlásili k české obcovací řeči. Se vznikem samostatného československého státu se počet Čechů v roce 1921 téměř zdvojnásobil na 4 894 obyvatel z celkového počtu 34 985 obyvatel. Důvodem bylo, že Češi se již mohli svobodně přihlásit ke své skutečné národnosti.

S rozrůstající se českou menšinou v Liberci se začaly do popředí dostávat jejich zájmy, především v oblastech politiky, vzdělávání a společenského života, do kterého patřily především spolky. Počátky českého sdružování v Liberci souvisí se zavedením pravidelných bohoslužeb v českém jazyce. Zpovědníkem pro českou menšinu se v roce 1844 stal Antonín Čapek, který byl do Liberce dosazen litoměřickou konzistoří. V roce 1854 se stal také libereckým kazatelem a cesta k první české mši tak byla otevřena. První česká mše se v kostele sv. Kříže konala 8. prosince 1854. Ke změně poměrů došlo po smrti Antonína Čapka, který byl nahrazen německým kaplanem, a dokonce hrozilo, že české mše budou opět zrušeny. Pravidelných českých mší konajících se každou druhou neděli, se liberečtí Češi dočkali s příchodem Josefa Bernata v roce 1861. Na jeho popud také vznikl i kostelní fond sv. Ludmily. S bohoslužbami souvisela i pravidelná setkání věřících v hostinci „U Řetězu“, kde se pomalu začínal rozvíjet čilý společenský život. Sjednocení české menšiny bylo završeno uspořádáním prvního českého plesu, který se konal 9. února 1862 na Střelnici.¹²⁴

Společenské aktivity libereckých Čechů se staly pravidelné a jejich vyústěním byl vznik nejstaršího a nejvýznamnějšího českého spolku v Liberci. Spolek *Česká beseda* vznikl roku 1863 z iniciativy Josefa Bernata a JUDr. Františka Srdinky. Úkolem spolku bylo pečovat o vzdělávání svých členů a společenské akce pro libereckou menšinu. Na konci šedesátých let 19. století

---

¹²⁴ JEŽKOVÁ, Alena. *České ženské spolky v Liberci na přelomu 19. a 20. století*. Liberec, 2012. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce PhDr. Miloslava Melanová, s. 16.

vznikly podpůrné spolky *Dobročín*¹²⁵ a *Mírůmil* a konzumní spolek *Včela* (ten však zanikl během sedmdesátých let). V osmdesátých letech vznikl první český ženský spolek *Karolina Světlá*, který od roku 1885 podporoval chudé děti v Liberci. Na podporu českého školství vznikla v roce 1880 také místní skupina *Ústřední matice školské* v Liberci. V devadesátých letech vznikaly spolky s politickým zaměřením. Roku 1896 to byl spolek *Marx* založený stoupenci sociální demokracie a roku 1898 sdružení národních sociálů, *Politický klub*.¹²⁶

V šedesátých letech 19. století se do popředí dostává otázka české školy. Představitelé libereckých Čechů si uvědomovali důležitost vzdělávání v mateřském jazyce. Umístěním dětí do německé školy docházelo k osvojení němčiny a tím i příklon k německé národnosti. První petice za otevření české školy v Liberci byla podána roku 1866. V zemském sněmu však němečtí poslanci pochopení neměli a tak byla žádost zamítnuta. Druhou žádost o zřízení české veřejné školy z roku 1880 podepsalo 193 českých rodičů. Žádosti bylo po pěti letech vyhověno a v září 1885 byla česká veřejná škola otevřena. Jejím zřízení však předcházelo zastrašování českých rodičů ze strany libereckých Němců. Deník *Deutsche Volkszeitung* dokonce zveřejňoval jména rodičů, kteří přihlásili své dítě do české školy, zastrašování došlo i tak daleko, že libereckým Čechům bylo vyhrožováno německými zaměstnavateli a majiteli domů, že budou propuštěni nebo vystěhováni.

Otevření veřejné české školy v Liberci předcházelo zřízení české matiční školy. V roce 1880 vznikla v Praze Ústřední matice školská, jejímž úkolem byla podpora českého školství. Ve stejném roce vznikla i její liberecká pobočka a již následujícího roku byla otevřena i jednotřídní matiční škola v Liberci, která umožnila vznik školy veřejné. Praxe totiž fungovala tak, že pokud byla v oblastech s českou menšinou otevřena matiční škola, povolení veřejné školy na sebe nenechalo dlouho čekat. A stejně tak tomu bylo i v Liberci. Po zřízení české

---

¹²⁵ *Dobročín* byl podpůrný dělnicko-řemeslný spolek, který měl za úkol podporovat své členy a jejich rodiny v nesnázích a nemoci a fungoval do počátku druhé světové války.

¹²⁶ MELANOVÁ, Miloslava. *Česká menšina v Liberci před první světovou válkou*. In: *Fontes Nissae: regionální historický sborník*, 2000/I, s. 97.

veřejné školy fungovala matiční škola i nadále, ale sloužila již jen pro potřeby dětí z okolí Liberce.

Stejně jako si představitelé české menšiny v Liberci uvědomovali potřebu základního vzdělávání v češtině, brali na vědomí potřebu předškolní péče v mateřském jazyce. Pokud dětem již od útlého věku byla poskytována výchova v rodném jazyce, byl velký předpoklad, že i v dalším vzdělávání budou pokračovat v češtině. Vznik předškolních institucí ale není spojen jen s národnostní otázkou. Se změnou společnosti v 19. století dochází k rozvoji průmyslu, se kterým se mění postavení ženy, která v tomto období již měla své zaměstnání a často se pro ni stávala problematickou celodenní péče o děti, které bylo potřeba zaopatřit. Tak se dostávají ke slovu mateřské školy, opatrovny a dětské jesle u velkých průmyslových center.

V Liberci tak první opatrovna vznikla roku 1849 z podnětu libereckého učitele a později i poslance českého zemského sněmu a říšské rady Franze Hermanna a sloužila potřebám chudých dětí pracujících rodičů. Zřízení opatrovny v Liberci povolila soudní komora ve Vídni již roku 1844, ale bylo nejprve nutné získat vhodnou budovu a dostatek finančních prostředků pro její zřízení. K tomu došlo právě roku 1849, kdy byla opatrovně darována budova odpovídající jejím potřebám a díky divadelnímu představení, které uspořádali občané města Liberce, byl získán i dostatečný finanční obnos k otevření této opatrovny. O čtyři roky později se městské zastupitelstvo rozhodlo otevřít dětské jesle pečující o děti od kojeneckého věku do dvou let, v případě potřeby až do tří let. Jesle byly otevřeny 4. března 1854 v ulici Waisengasse č. p. 10. Založení jeslí zároveň připomínalo neúspěšný na atentát a především záchranu císaře Františka Josefa I. Do počátku šedesátých let 19. století byl v Liberci zřízen ještě dětský domov. Sirotčinec byl otevřen 16. října 1860 řádem školských sester de Notre Dame, které zde pečovaly o chudé a opuštěné děti.¹²⁷

Z iniciativy města Liberce vznikly i další předškolní ústavy. Jednalo se o pět německých opatroven, které měly děti obou pohlaví připravit na školní

---

¹²⁷ LUG, Viktor. *Reichenberg*. In: *Heimatkunde des Kreises Reichenberg, Sudetenland*. Bd 4, s. 142.

docházku „*skrze cvičení těla a smyslu*“. První z těchto opatroven byla otevřena roku 1881 v Tischlergasse č. p. 7, následujícího roku 1882 byla otevřena opatrovna v ulici Kranichgasse č. p. 7. Roku 1884 byla další opatrovna zřízena v ulici Laurenziberg č. p. 17, která se během roku 1897 přestěhovala do ulice Sperlgasse č. p. 7. Zbylé dvě opatrovny vznikly až na počátku dvacátého století. Roku 1910 v ulici Lange Strasse č. p. 25 a roku 1932 byla zřízena opatrovna v ulici Mühlgasse č. p. 19a.¹²⁸

Do konce 19. století v Liberci nedocházelo ke zřizování pouze městských německých opatroven, ale byly také zřizovány soukromé předškolní ústavy a to nejen církevní, například soukromá mateřská škola, kterou zřídily a spravovaly sestry Voršilky, ale také opatrovny z podpory filantropicky založených libereckých dam. První soukromá mateřská školka byla otevřena 1. června 1864, kterou dle literatury nechala zřídit Pauline Vietze. Mateřskou školku převzala Ulmine Drobisch, roz. Lammert. Jednalo se o první předškolní zařízení v Čechách, která k výchově dětí přistupovalo dle zásad pruského pedagoga Friedricha Fröbela, jenž se zasazoval o výchovu dětí s přihlédnutím ke specifikům jejich věku a rozvíjel jejich individuální charakter s pomocí her. Druhou soukromou mateřskou školku založila Josefina Jagër, roz. Mühlwenzl. Školka byla otevřena 15. září 1876. Její fungování nemělo dlouhého trvání a školka byla krátce poté uzavřena.¹²⁹

Další předškolní ústavy vznikaly z nadání majitelů větších továren, které byly určené pro děti zaměstnanců. Obdobná praxe fungovala i v Liberci, kdy dětské opatrovny, mateřské školy a jesle vznikaly při velkých továrnách.

Mezi nejvýznamnější podnikatele v Liberci patřila rodina Liebiegů zaměřujících se především na textilní průmysl. Své podnikatelské aktivity rozšířili na další odvětví, a to na důlní činnost, výrobu a zpracování stavebních hmot, ve

---

¹²⁸ LUG, Viktor. *Reichenberg*, s. 142.

¹²⁹ Tamtéž, s. 142.

společnostech provozujících železniční tratě a mnoha dalších.¹³⁰ Liebiegové nejen že prosazovali nové technologie a novou organizaci výroby, ale také se soustředili na péči o své zaměstnance. Tak se jim dařilo eliminovat negativní pohledy na zaměstnavatele a také zajistit si loajalitu k firmě a majiteli, jenž konal toto dobrodiní.¹³¹ V Liberci tak bylo postaveno tzv. *Liebiegovo městečko*, jehož součástí byly domy a vily postavené nad rodinnou továrnou. Bydleli zde zaměstnanci (úředníci, mistři i dělníci) se svými rodinami, pro ně zde byl lékař, obchod, kostel, škola a také jesle a mateřská školka pro děti zaměstnanců.

Nejstarším zařízením pro děti založené rodinou Liebiegových byl dětský azyl „*Vincentinum*“ (Das Kinderazyl „*Vinzentinum*“). Zařízení sloužilo k péči o děti zaměstnanců továrny Johanna Liebiega a bylo založeno 24. března 1878. Náklady na jeho zřízení a provoz nesla Marie Paulina Liebiegová. Péči a výchovu v tomto zařízení měly na starost sestry řádu sv. Vincence z Pauly. „*Vincentinum*“ poskytovalo péči školou povinným dětem zaměstnaných rodičů a za malý poplatek jim poskytovalo i stravování.¹³²

S rozrůstajícím se „*městečkem*“ se zvyšovaly i potřeby k otevření předškolního zařízení. Tím se 19. října 1906 stala mateřská školka a opatrovna (Kindergarten und Kinderbewahranstalt „*Marienkrippe*“), která byla zřízena v ulici Johannstrasse č. p. 2 (na rohu dnešní Klicperovy ulice a ulice Na Bídě). Školka a opatrovna byla umístěna ve vlastní budově, která byla postavena dle návrhů stavitele Ernsta Schäfera. „*Marienkrippe*“ založila Marie Liebiegová, manželka Theodora Liebiega, k zaopatření dětí zaměstnanců firmy Joh. Liebieg & Co.¹³³

Posledním počinem rodiny Liebiegů v oblasti předškolní péče bylo zřízení dětských jeslí (Das Liebieg'sche Kleinkinderland), které se nacházely ve Starém

---

¹³⁰ BAREŠ, Jiří. *Liebiegové a jejich vliv na utváření městského prostředí v procesu industrializace severních Čech. Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918*. Ostrava, 2009, s. 198.

¹³¹ Tamtéž, s. 203

¹³² LUG, Viktor. *Reichenberg*, s. 143.

¹³³ Tamtéž, s. 142.

Harcově č. p. 280, v ulici Birkenallee (dnešní Březová ulice). Budovu, ve které byly jesle zřízeny, nechal postavit Theodor Liebieg a sloužila jako skautský dům. K příležitosti svých padesátých narozenin v roce 1922 věnoval celé zařízení „*Německé národní komisi pro ochranu dětí a mládeže v Čechách*“. Komise poskytovala péči nejen dětem a mládeži školou povinných, ale věnovala se i péči o nejmenší děti, které zůstaly bez rodičů nebo v naléhavé životní situaci a poskytovala jim alespoň základní péči.¹³⁴

Nejen rodina továrníka Johanna Liebiega podporovala své zaměstnance, ale v okolí Liberce najdeme i další „osvícené“ muže a jejich manželky, kteří zakládali mateřské školky a opatrovny při svých továrnách.

V roce 1872 byla zřízena opatrovna při továrně Franze Schmitta v Českém Dubu, kde předškolní výchova probíhala v německém jazyce. Opatrovna tak byla určena především pro děti německých zaměstnanců továrny.

Dalším z podnikatelů, kteří se snažili o zlepšení podmínek svých zaměstnanců, byl Karel Zimmermann, který přispěl i k zvelebení Stráže nad Nisou, kde se nacházela jeho továrna. Spolu se svou manželkou Helenou nechal roku 1902 na své náklady zřídit mateřskou školku s potřebným vybavením.¹³⁵

Dalšími zakladateli předškolních ústavů byly samy obce, jejichž vedení si bylo vědomo potřeby těchto zařízení. Německá opatrovna tak fungovala od počátku 20. století i v Horním Růžodole, což byl jeden z hlavních důvodů, proč zdejší čeští rodiče požadovali otevření české opatrovny, aby nemuseli posílat své děti do německého předškolního zařízení. Ve stejné době byla otevřena i německá opatrovna v Machníně. Ve Františkově byla první mateřská škola zřízena roku 1919 a roku 1924 ji převzala do své správy obec.

Vznik českých opatroven a mateřských školek je v Liberci a okolí spojen s činností Ústřední matice školské. Spolek pomáhal zakládat předškolní zařízení především v oblastech, kde byli Češi v menšině. Matice tyto ústavy finančně zaopatřovala a zajišťovala i pěstounky, které měly na starosti výchovu svěřených dětí. První česká matiční opatrovna vznikla roku 1881 v ulici Na Svahu a o čtyři

---

¹³⁴ LUG, Viktor. *Reichenberg*, s. 144.

¹³⁵ KARPAŠ, Roman a kol.: *Knihy o Liberci*. Liberec: Dialog, 2004. s. 557.

roky později, roku 1885, vznikla opatrovna v Rochlici. Do konce 19. století to byly jediné české opatrovny, které byly založeny v Liberci a okolí. V pořadí třetí byla opatrovna v Horním Růžodole, která byla otevřena roku 1907. Před první světovou válkou již žádná další česká opatrovna zřízena nebyla. Po první světové válce vznikaly v Liberci a okolí i nadále mateřské opatrovny. Ústřední matice školská si v tomto období vytyčila za cíl zřizování soukromých škol a mateřských školek v oblastech, kde stále byli Češi v menšině. Jeden z důvodů, proč Ústřední matice školská pokračovala v této činnosti, byl finanční, jelikož nově vzniklý stát nebyl ještě schopen zajistit vzdělání každého žáka v jeho rodném jazyce. A tak byla roku 1921 znovuotevřena mateřská opatrovna v Horním Růžodole, o rok později ve Františkově, v roce 1923 došlo ke znovuotevření opatrovny v Rochlici a ke zřízení nové opatrovny v Českém Dubu, v roce 1926 byla otevřena opatrovna ve Vesci.

Ke změně dochází po roce 1928 a do popředí se dostává otázka převodu dosud soukromých ústavů pod správu Ministerstva školství a národní osvěty, ve většině případů se jednalo o mateřské opatrovny a mateřské školy. Ministerstvu školství náležela pravomoc ve spravování veškerého školství. Systém spravování školství byl od roku 1868 založen na principu školních rad, které vznikaly na úrovni zemské, okresní a místní. Tento systém fungoval až do roku 1918, kdy došlo zákonem č. 292/1920 Sb. ze dne 9. dubna 1920 ke změně a Ministerstvo školství a národní osvěty převzalo některé kompetence zemské školní rady a zemské správy politické. Na základě tohoto zákona a podle zákona ze dne 3. dubna 1919 č. 189/1919 a jeho novely ze dne 9. dubna 1920 č. 295/1920 Sb. došlo k přejímání správy a hrazení veškerých nákladů mateřských škol a opatroven, které byly doposud spravovány Ústřední maticí školskou.

Až do roku 1928 tak byly všechny české mateřské školy a opatrovny v Liberci a okolí spravovány Ústřední maticí školskou. Po tomto roce byla většina opatroven převedena do státní správy. Roku 1928 opatrovny ve Františkově a Horním Růžodole, opatrovna ve Vesci roku 1929 a ve stejném roce i v Rochlici (1929), nejpozději byla do státní správy převedena opatrovna v Českém Dubu (1933). Obě české mateřské školy a opatrovny v Liberci zůstaly ve správě Ústřední matice školské až do roku 1938.

V roce 1928 spravovalo Ministerstvo školství a národní osvěty v severních Čechách pouze čtyři mateřské školky, a to v Černousech, Lučanech nad Nisou, Popelnici a Rejdicích. Ústřední matice školská provozovala sedmnáct mateřských školek, a to ve Františkově, Frýdlantu, Grüntálu (Mšeno u Jablonce nad Nisou), Hrádku nad Nisou, Hodkovicích, Chotyni, Chrastavě, Jablonci nad Nisou, Liberci, Rochlici, Horním Růžodole, Smržovce, Šumberku nad Desnou, Šumberku-Jistebku, Dolním Tanvaldu, Horním Tanvaldu a Vesci.¹³⁶

O dva roky později se situace výrazně proměnila a Ústřední matice školská spravovala pouze jedenáct českých mateřských škol, v Bezděčíně, Frýdlantě, Grüntálu (Mšenu), Hodkovicích, Hrádku nad Nisou, Chrastavě, Jablonci nad Nisou, Liberci, Šumberku-Jistebku, Dolním a Horním Tanvaldu. Naopak Ministerstvo školství a národní osvěty 28 českých mateřských školek, z toho 11 původních v Černousech, Františkově, Chotyni, Lučanech nad Nisou, Popelnici, Rejdicích, Rochlici, Horním Růžodole, Smržovce, Šumberku nad Desnou a Vesci. A nově vzniklých 17 českých mateřských škol v Doubí, Starém Harcově, Jílovém, Jindřichovicích pod Smrkem, Bílém Kostele nad Nisou, Dlouhém Mostě, Mšenu nad Nisou, Pěňčíně, Pilínkově, Pulečném, Ruprechticích, Rychnově, Smržovce-Střední, Šimonovicích, Vratislavicích nad Nisou, Vrkoslavicích a Žďáru-Tanvald.¹³⁷

Pro nedostatek dochovaných materiálů se práce podrobněji věnuje pouze opatrovnám v Liberci, Rochlici, Horním Růžodole, Františkově, Vesci a Českém Dubu. Na jejich základě se snaží poukázat složitost jejich založení, školní docházku a práci jednotlivých pěstounek.

---

¹³⁶ Výroční statistický výkaz mateřských škol Inspektorátu menšinových škol v Liberci ze dne 14. března 1928, Inspektorát menšinových škol Liberec, inv. č. 269, kart. 23.

¹³⁷ Výroční statistický výkaz mateřských škol Inspektorátu menšinových škol v Liberci ze dne 8. června 1930, Inspektorát menšinových škol Liberec, inv. č. 269, kart. 23.

5.1.Liberec

Česká mateřská škola v Liberci byla založena 6. června 1881 péčí Ústřední Matice školské. První pěstounkou této mateřské školky byla Eliška Tylová, dcera dramatika Josefa Kajetána Tyla. Tento úřad vykonávala v letech 1881 – 1882.

Založení české mateřské školy předcházela žádost Ústřední matice školské, ve které žádala c. k. zemskou školní radu v Praze o povolení opatrovny pro české děti v Liberci. Pro tyto účely byla najata přízemní místnost v domě číslo 285/II v Liberci. V žádosti z 22. dubna 1881 je doložen i popis místnosti, která byla vybrána pro tyto účely. *„Místnost ta nalézá se na straně sluneční, má vyhlídku do zahrady a skládá se ze dvou pokojů 2,67 met. vysokých, 5,93 met. hlubokých v šířce 5,63 a 2,67 met., pak z kuchyně. Místnost ta jest světlá a zdravá, a že se hodí k účelům školním, o tom svědčí, že se v ní nalézala po několik let jedna třída střední školy liberecké.“*¹³⁸

Otevření české matiční opatrovny bylo povoleno zemskou školní radou 27. května 1881 výnosem č. 11529. Zřízením české mateřské školy byl pověřen theol. Dr. František Kordač, kaplan v Liberci, Dle *„mocného listu“* z 31. května 1881 nebyl pověřen pouze jejím zřízením a otevřením, ale také dozorem nad touto mateřskou školou. *„Mocný list, kterýmžto výbor Ústřední matice školské v Praze se panu theol. Dr. Františku Kordačovi, kaplanu v Liberci, moc a právo uděluje, aby co do zřízení i otevření opatrovny pro českou mládež v Liberci, pan co do nutného dozoru na opatrovnu tuto Ústřední matici školskou v městě Liberci vůbec zastupoval, tudíž nejen před osobami soukromými, ale též také před úřady politickými i jinými úřady veřejnými, aby dále k všelikým dotazům úředním jménem Ústřední matice školské odpovídal a za ni vyřízení úřední přijímal, aby hledě k instrukci jemu v příčinné té ústně dané a pan řídě se svým nejlepší náhledem a přesvědčením u věci té, zařídil všecko potřebné i vhodné zvláště pan, aby přihlížel k tomu, aby se doslovně šetřilo všeho, co veleslavná c. k. školní rada pro království české svým dekretem ze dne 17. května 1881 č. 11529 z. š. r., zvláště co se tkne místnosti v N. C. 285–II v Liberci, zde opatrovna dětská, o niž jde*

---

¹³⁸ Žádost ÚMŠ o zřízení opatrovny v Liberci ze dne 22. dubna 1881. SOkAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

*otevřítí se má – Ústřední matici školské nařídila. Konečně se panu theol. Dr. Františku Kordačovi, zajde-li mu překážka, udílí právo substituce.*¹³⁹

Zájem o mateřskou školku předčil veškerá očekávání a již v prvních měsících jejího fungování do ní bylo zapsáno 183 dětí.¹⁴⁰ Již 20. června 1881 bylo jasné, že pouze jedno oddělení české mateřské školky nebude pro potřeby českých dětí v Liberci stačit, a proto bylo posláno oznámení c. k. okresní školní radě o zřízení druhého oddělení mateřské školy. Pěstounkou pro toto oddělení se stala Anna Buchalová.

Opatrovna byla roku 1881 zřízena v místnosti domu č. 285-II. na Kratzauerstrasse (dnešní Chrastavská ulice). Pro druhé oddělení této opatrovny byla v roce 1882 pronajata místnost na Laurenzibergu (dnes Vavřincův vrch) v domě č. 363-I. v budově České matiční školy.

V prvním školním roce 1881/1882 se stala pěstounkou Eliška Tylová. Svě práci v Liberci se věnovala velmi svědomitě. V dopise z 20. července 1881 navrhovala, aby prázdniny byly pouze čtrnáctidenní, aby bylo možno, co nejlépe zařídit chod opatrovny a přivyknout české rodiče a jejich děti pravidelné docházce. Nadále v dopise žádala, aby stolky pro děti byly upraveny, jelikož se jí pro děti nezdály dostatečně pohodlné a měla obavy o pohodlí dětí. V době jejího působení navštěvovalo I. oddělení 75 – 80 ze zapsaných 175 dětí (do obou oddělení). Jak uvádí ve svém dopise „*To je rozdíl proti vyššímu oddělení u nás v Praze, kde se jich schází denně jen 45 – 55*“. Do II. oddělení opatrovny docházelo pravidelně 50 dětí. V závěru svého dopisu Eliška Tylová navrhuje výboru Ústřední matice školské, aby „*letošní školní rok byl uzavřen dětskou slavností podobnou našim svatomikulášským, to bude v Liberci něco nového*“.¹⁴¹ O tom zda se slavnost uskutečnila, se nám žádné materiály nedochovaly. I přes

---

¹³⁹ „*Mocný list*“ Františku Kordačovi ke zřízení opatrovny ze dne 31. května 1881. SOKAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

¹⁴⁰ Matrika je označena jako školní rok 1880/1881, i když se jedná pouze o několik měsíců tohoto šk. roku.

¹⁴¹ Z dopisu Elišky Tylové ze dne 20. července 1881, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

její nadšení zůstala na liberecké opatrovně pouze do srpna 1882 a nadále se práci pro opatrovnu věnovala pouze jako čestná pěstounka.

V červnu 1882 navštívil opatrovnu c. k. okresní školní inspektor František Walter. Dle protokolu, který po své návštěvě sepsal, doporučoval otevření ještě III. oddělení, protože kapacita stávajících dvou oddělení byla již v té době nedostačující, do opatrovny bylo zapsáno 230 dětí (110 dětí v I. oddělení a 120 ve II. oddělení). O měsíc později žádal sám František Kordač výbor Ústřední matice školské o otevření III. oddělení a výboru navrhoval, aby jednotlivá oddělení byla umístěna v různých částech města Liberce a rodičům tak bylo umožněno zapsat děti do opatrovny jim nejbližší. V červnu 1883 bylo opravdu III. oddělení české mateřské školy otevřeno.¹⁴² Návrh na umístění v jiné části města však byl zamítnut pro nedostatek vhodných prostor a tak byla III. oddělení umístěno v ulici v domě č. p. 285/II, stejně jako I. oddělení. O rok později byla jako pěstounka pro toto oddělení dosazena slečna Anna Drahorádová.

Ve školním roce 1884/1885 bylo do opatrovny zapsáno 148 dětí, v I. oddělení, které spravovala Anna Buchalová, 59 dětí. Do II. oddělení Marie Waltrové 89 dětí. O dva roky později počet zapsaných dětí lehce poklesl, důvodem pravděpodobně bylo otevření mateřské opatrovny v Rochlici v červenci 1885. Ve školním roce 1885/1886 tak bylo zapsáno 116 dětí, v I. oddělení 57 a ve II. oddělení 49 dětí. O rok později 106 dětí, z toho v I. oddělení 57 a ve II. oddělení 49 dětí.

Od svého vzniku v roce 1885 podporoval českou mateřskou školku a opatrovnu český ženský spolek *Karolina Světlá*. Již na vánoce roku 1885 vystrojil spolek pro děti z opatrovny vánoční stromek. Tento zvyk se stal tradicí a děti byly obdarovávány každoročně. Dle jednatelské zprávy spolku za rok 1890 – 1891 byla pro děti opatrovny 10. listopadu 1890 uspořádána slavnost, při které bylo 90 dětí obdarováno vánočkami a zákusky. Následujícího roku, 6. září, byla pro děti pořádána letní slavnost ve dvoraně České besedy pod dozorem pěstounky a jednatelky spolku *Karolina Světlá* Anny Drahorádové. Při slavnosti udělil výbor

---

¹⁴² Ústřední Matice Školská. In: *Kalendář koruny české na obyčejný rok 1883*. Praha: Ed. Grégr, 1892, s. 138.

spolku opatrovně 10 zl. a dalších 10 zl. daroval spolek Národní jednota Severočeská.¹⁴³

Ženský spolek *Karolina Světlá* nejen že děti místních českých škol a opatrovny obdarovával pochutinami, oblečením a školními potřebami, ale také pro zdejší chudou českou mládež vařil obědy. V souvislosti s tímto počinem se dne 17. dubna 1889 obrátil spolek *Karolina Světlá* na místní odbor Ústřední matice školské v Liberci se žádostí o možnost vařit obědy přímo v budově mateční školy s pomocí opatrovnice zdejší opatrovny. Spolek podal výboru návrh, aby dal svolení k přepažení jedné místnosti v přízemí a nechal je upravit na dva byty, samozřejmě s co nejmenšími náklady. „Z jednoho bytu platila by opatrovnice 5 zl. měsíčně – nedostávala by totiž přídavku na byt 5 zl. a druhý byt by slavný výbor mohl poukázati jedné pěstounce za 5 zl. měsíčně. V bytě tom by mohla opatrovnice vařiti obědy. Za několik měsíců byl by náklad na úpravu tu uhrazen, a pak by měla Matice 120 zl. ročně příjmu. Vědouce, že s největšími obtížemi setká se povolení potřebného nákladu a to tím více v době nynější tísně, jdeme ve svém návrhu dále a oznamujeme, že p. MUDr. V. Šamánek a správce školy jsou ochotni vše, co nejmenším nákladem opatřiti a pokladnu mateční by pak z nájemného měsíčně výlohy účinně splácela.“¹⁴⁴ Spolku *Karolina Světlá* bylo v této žádosti vyhověno a spolek tak mohl po několik let vařit obědy pro děti v budově mateční školy.

Roku 1892 byla ze strany spolku *Karolina Světlá* vznesena stížnost proti pěstounce Anně Drahorádové a učiteli Palečkovi. Stížnost se dále týkala uveřejnění dopisu v České stráži č. 38 ze dne 19. září 1891, který pravděpodobně uveřejnil již zmíněný učitel Paleček. Celou stížnost projednávali zástupci libereckých Čechů s představiteli Ústřední matice školské. Pěstounka Anna Drahorádová dle stížnosti spolku *Karolina Světlá* měla zmařit slavnost, která měla získat rodiče pro zápis dětí do české školy. Dle Dr. Šamánka „Paleček pěstounku

---

¹⁴³ Jednatelská zpráva spolku *Karolina Světlá* 1890-1891 NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁴⁴ Žádost spolku *Karolina Světlá* z roku 1889. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

navedl, aby na slavnost dítek neposílala a oznámila dětem, že žádné slavnosti není, nedostavili se mnozí rodiče“, tím bylo do veřejné školy o 48 dětí méně zapsáno. Přítomní zástupci libereckých Čechů, proto požadovali, aby učitel Paleček byl z Liberce přeložen a stejně tak i slečna pěstounka Drahorádová byla přeložena, např. do Hodkovic.¹⁴⁵

Česká mateřská škola se také podílela na společenském životě české menšiny v Liberci. V neděli 17. prosince 1893 uspořádala pěstounka pro děti opatrovny vánoční slavnost v místnostech České besedy. Při slavnosti děti předvedly hry, písně a říkanky, poté byly obdarovány tradiční vánoční nadílkou.¹⁴⁶

V lednu 1895 začal Místní odbor Ústřední matice školské v Liberci řešit zásadní problém. Představitelům odboru se velmi nelíbilo, že poskytují péči českým dětem a po konci docházky do české mateřské školy byly děti rodiči zapsány do první třídy v německé škole. Dle návrhu z 20. ledna 1895 nabízejí Ústřední matici školské v Praze řešení, jak tento problém vyřešit. *„Stává se zde dosti často, že děti, které jeden rok nebo i dva roky chodily do české opatrovny, když dosáhnou šestého roku, bývají nemoudrými rodiči poslány do německé školy obecné. Nepochybujeme, že i jinde v uzavíraném území, kde Matice školy a opatrovny udržuje, podobně se přichází. Aby tomuto nešvaru zabráněno bylo, usnesl se uctivě podepsaný výbor ve schůzi dne 7. ledna 1895 konané slavnému ústřednímu výboru doporučiti, by od rodičů, kteří dávají děti své do matiční opatrovny, žádala správa téže revers nebo jinou podobnou listinu, ve které by se zavázali, že děti, až šestého roku dosáhnou, dají do české školy obecné, v případě opačného, že zaplatí za ošetřování dětí v opatrovně jistou peněžitou částku. Sdělujíce tento návrh odboru slavnému ústřednímu výboru, žádáme zdvořile, by*

---

¹⁴⁵ Protokol o schůzi k projednání stížnosti spolku *Karolina Světlá* z roku 1892. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁴⁶ Zpráva pěstounky o vánoční besídce v roce 1893. SOkAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

*o něm uvažoval a rozhodnutí své laskavě nám oznámil. Za Místní odbor Ústřední matice školské v Liberci Frant. Šulc, předseda, Čeněk Matouš, jednatel.*¹⁴⁷

Odpověď Ústřední matice školské v Praze přišla Místnímu odboru v Liberci 20. února 1895. Výbor vyjádřil obavy, že rodiče nebývají nakloněni k podepisování podobných závazků a že by tím bylo docíleno spíše opačného účinku. Proto návrh navrhuje, že na rodiče má být působeno jiným způsobem. Odbor má na rodiče působit výchovně, případně napomináním a výkladem i účelnosti vyučování v mateřském jazyce. Výbor i přes to uznal, že odbor měl dobré úmysly, ale ty nemohou být kladně vyřízeny.¹⁴⁸

Součástí života opatrovny byly pravidelné návštěvy inspektorů, ať již se jednalo o delegáty Ústřední matice školské nebo c. k. okresní školní inspektory a později inspektory z Inspektorátu menšinových škol v Liberci. I přestože se inspekční zprávy nedochovaly pro jednotlivé roky fungování české opatrovny, přinášejí nám zajímavý pohled na chod opatrovny a práci jednotlivých pěstounek. V květnu 1883 opět navštívil libereckou školu a opatrovnu c. k. okresní inspektor František Walter. Kázeň ve škole shledal velmi dobrou, stejně jako čistotu a pořádek. Dle inspekční zprávy se dozvídáme, že k opatrovně náležela i malá zahrádka.¹⁴⁹ Další zpráva o návštěvě delegáta Ústřední matice školské Jana Lepaře je ze dne 30. května 1886, který navštívil obě oddělení zdejší opatrovny. Na opatrovně shledal nedostatky, které se týkaly především pěstounek a jejich práce s dětmi. Dle jeho zprávy jsou obě pěstounky, Marie Waltrová a Anna Buchalová velmi horlivé a milé, ale jejich práce s dětmi byla příliš monotónní a nevhodná věku dětí, které opatrovnu navštěvovaly. Dokonce pěstounku Buchalovou hodnotil pro její vzhled, který se mu nezdál dostatečně pedagogický „*slečna činí úpravou své štětinaté hlavy nepedagogický dojem*“. Jak je patrné ze zprávy delegáta, Ústřední matice školská kladla důraz nejen na vzdělání

---

¹⁴⁷ Návrh Místního výboru ÚMŠ v Liberci z roku 1895. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁴⁸ Odpověď na návrh Místního výboru ÚMŠ v Liberci z roku 1895. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁴⁹ Zápis o návštěvě c.k. okresního inspektora z května 1883. SOKAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26

a výchovatecké schopnosti pěstounek, ale také na vzhled, kterým měly reprezentovat právě Matici.¹⁵⁰ Ve dnech 15. a 16. května 1889 navštívil libereckou opatrovnu a opatrovnu v Rochlici delegát ÚMŠ Václav Kredba. Na opatrovně v Liberci zkontroloval obě oddělení a zhodnotil práci obou pěstounek, pro I. oddělení Anna Drahorádová a pro II. oddělení M. Brodková. V I. oddělení bylo zapsáno 37 dětí a přítomno pouze 22, protože z tohoto oddělení postoupily děti do II. oddělení, jednalo se v podstatě o nově zapsané děti. Právě pro tento důvod delegát soudí, že nemohlo být zatím s dětmi dosaženo dobrých výsledků. Pěstounka Drahorádová se dle delegáta velmi osvědčila pro svoji svědomitou práci s dětmi. Do II. oddělení bylo zapsáno 46 a přítomno 27 dětí. Podle zprávy chodilo do II. oddělení průměrně 26 – 32 dětí. Pěstounka při inspekci osvědčila pedagogické dovednosti při provádění her, zpěvu, říkanek a jiného zaměstnání s dětmi.¹⁵¹

Této inspekční návštěvě předcházela dopis výboru Ústřední matice školské z 1. května 1889, ve kterém se tento výbor dotazoval na potřebu opatrovny v Rochlici a II. oddělení při opatrovně v Liberci. Důvodem tohoto dopisu bylo, že *„podepsaný výbor jest nucen za příčinnou ochabování národní obětivosti nevyhnutelně letos zavést výhodnější úspory“*, vyzýval tedy správu školy, aby zodpověděla otázky výboru uvedené v tomto dopise. *“1. Trvá pan správce školy na tom, aby opatrovna v Rochlici se zrušila, resp. do Hodkovic přeložila? 2. Vyučuje na veřejné škole české industriální učitelka placena z veřejného fondu? V kterých třídách? Jest při tom třeba, aby dívky z veřejné školy byly také ještě vyučovány od naší industriální učitelky? A když ano, mohou dívky z veřejné školy současně vyučovány býti s dětmi mateřské školy? 3. Jest třeba, aby v Liberci byla dvě oddělení opatrovny či stačilo jedno? 4. Jakých úspor bylo by lze v Liberci docílit?”*¹⁵²

---

¹⁵⁰ Zpráva delegáta ÚMŠ Jana Lepaře ze dne 30. května 1886. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁵¹ Zpráva o inspekci delegáta ÚMŠ z roku 1889. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁵² Dopis výboru ÚMŠ z roku 1889. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

Odpověď místního odboru Ústřední matice školské v Liberci byla sepsána 1. června 1889. Místní odbor se „*se po všestranné úvaze*“ jednohlasně usnesl pro zrušení opatrovny v Rochlici a jednoho oddělení zdejší opatrovny. Opatrovna v Rochlici a II. oddělení liberecké opatrovny byly uzavřeny od následujícího školního roku, tedy 1889/1890.¹⁵³ Po své návštěvě opatrovny roku 1892 zažádal c. k. okresní školní inspektor výbor ÚMŠ o rozšíření zdejší opatrovny znovu o druhé oddělení. V tomto roce „*...se však Matice nenachází v dobré finanční situaci, a že počet žáků neodpovídá tomuto rozšíření*“ a opatrovna nadále fungovala pouze s jedním oddělením.¹⁵⁴

Na pravidelnou inspekci matiční školy a opatrovny přijel do Liberce z Ústřední matice školské delegát Vilém Žabka roku 1895. Dle zprávy inspektora vše nasvědčovalo tomu, že pěstounka Rentzová si vedla při výchově správně a laskavě ke svěřeným dětem a všechny školní místnosti shledal inspektor v čistotě a v náležitém pořádku.¹⁵⁵

Inspektor Karel Chmel navštívil matiční opatrovnu 18. března 1901. Ze 108 zapsaných dětí jich bylo přítomno pouze 48. Dle inspektora byla místnost opatrovny dosti velká, i když trochu tmavá, ale čistá. Dále shledal několik nedostatků – opatrovně chyběla letní místnost, dvorek byl malý a jasně patrný zápach ze záchodů pro děti. Kázeň dětí byla vyhodnocena jako přiměřená, úřední knihy pěstounka Zahradníčková řádně vyplňovala a hodnocena byla celkově kladně pro svou práci s dětmi.¹⁵⁶ Následujícího roku došlo ke změně inspektora Ústřední matice školské, stal se jím Fr. A. Zeman. Při návštěvě inspektora 21. ledna 1902 bylo ze zapsaných 63, v opatrovně přítomno 23 dětí. Kázeň hodnotil jako chvalitebnou. Pěstounka Luisa Vítová si podle inspektora Zemana

---

¹⁵³ Odpověď místního odboru ÚMŠ v Liberci z roku 1889. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁵⁴ Žádost c. k. okr. insp. o otevření II. oddělení opatrovny z roku 1892. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁵⁵ Zápis z inspekce v obecné škole a opatrovně v Liberci z roku 1895. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁵⁶ Zápis z inspekce v obecné škole a opatrovně v Liberci z roku 1901. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

vedla chvalitebně. Dále inspektor hodnotil i práci opatrovnice Anny Strouhalové, která „*jest skromná, způsobná a stále přítomna*“.¹⁵⁷ Dle další inspekční zprávy Fr. A. Zemana ze dne 10. května 1909 bylo v opatrovně zapsáno 64 dětí, přítomno jich bylo pouze 37. Inspektor se ve své zprávě zaměřil především na hodnocení místností, kde se opatrovna nacházela. Ty shledal prostorné, vhodné a dostatečně čisté pro pobyt dětí. U pěstounky Ludmily Bartoníčkové poukazyval pouze na jediný nedostatek, který se týkal jejího příliš hlasitého vyjadřování, ale po stránce vychovatelské s ní byl nad míru spokojen, na konci své zprávy uvedl, že „*až slečna Bartoníčková odvykne příliš hlasitému mluvení a nabude klidnější povahy, bude se jí lépe (i dětem) v opatrovně dařiti*“. Pěstounka Bartoníčková v závěru zprávy inspektorovi přislíbila změnu svého. Celkově tedy její působení inspektor Zeman hodnotil jako dobré. Na závěr inspektor připojil dovětek, že Ludmila Bartoníčková si přála i nadále v Liberci zůstat.¹⁵⁸ Následující školní rok opět navštívil mateřskou opatrovnu inspektor Fr. A. Zeman. Inspekce se konala 23. května 1910, do opatrovny tohoto roku bylo zapsáno 90 dětí, přítomno však bylo pouze 36 dětí. Dle zprávy bylo v opatrovně čisto a uspokojivý pořádek. Na položené otázky odpovídaly zřetelně a správně. Při procvičování jazyka děti prokázaly dobré znalosti. Pěstounka Ludmila Bartoníčková se pravděpodobně řídila radami inspektora Zemana a od loňského školního roku se její hodnocení zlepšilo na chvalitebné.¹⁵⁹

Před první světovou válkou se počet dětí v mateřské škole opět snížil. Dle zprávy inspektora Ústřední matice školské J. Hocka z 24. února 1912 bylo do opatrovny zapsáno 64 dětí. Během jeho návštěvy, ale dětí bylo přítomno pouze 28. Jako důvod, tak nízké účasti uvádí, že „*bylo velmi deštivé počasí a sobota*“. Zpráva inspektora dále uvádí, že je potřeba, aby pěstounka Filoména Cízlerová zachovala více klidu. Děti dle souzení inspektora kreslily hrnky na tabulky dobře,

---

¹⁵⁷ Zápis z inspekce v obecné škole a opatrovně v Liberci z roku 1902. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁵⁸ Zápis z inspekce v obecné škole a opatrovně v Liberci z roku 1909. NA, Praha, Fond ÚMŠ v Praze, inv. č. 690, kt. 387.

¹⁵⁹ Zápis z inspekce v obecné škole a opatrovně v Liberci z roku 1910. NA, Praha, Fond ÚMŠ v Praze, inv. č. 690, kt. 387.

přednášely říkanky dobře, zpívaly velmi dobře. Pěstounka, i když tuto funkci vykonává první rok, přihlížela k čistotě a k způsobnému chování dětí svědomitě. Působení pěstounky Cízlerové hodnotil inspektor jako dobré.¹⁶⁰ Ze všech těchto zpráv je jasně patrné, že i práce s předškolními dětmi byla hodnocena stejně jako ve škole a stejně, tak i působení daných pěstounek bylo hodnoceno známkou. Jak si můžeme povšimnout, slečna Bartoníčková se na radu inspektora Ústřední matice školské v Praze zlepšila a mohla být tedy ohodnocena známkou chvalitebně.

Během školního roku 1912/1913 se v opatrovně vyskytla spála. Její rozšíření bylo tak velké, že opatrovna musela být dvakrát během tohoto roku uzavřena. Poprvé tomu bylo od 14. do 23. října 1912 a podruhé od 26. května do 5. června 1913.¹⁶¹

Od roku 1902 se počet zapsaných dětí do opatrovny snižoval. Ústřední matice školská tak již v tomto roce zaslala dotaz správci opatrovny ohledně využití a případného zrušení této instituce. Odpověď správce Emanuela Šrámka z 13. června 1902 tento návrh rázně zamítla, protože opatrovna, dle jeho mínění byla v Liberci velmi zapotřebí a na její zrušení nebylo možné pomýšlet.¹⁶² Opatrovna tak fungovala až do počátku první světové války, kdy výbor Ústřední matice školské v Praze rozhodl 19. září 1914 o dočasném uzavření české mateřské školy.¹⁶³ Během války Ústřední matice školská neměla dostatek finančních prostředků na udržování všech zařízení, které zřídila a spravovala. Opatrovna tak zůstala uzavřena až do roku 1921, kdy byla znovu otevřena, aby i nadále mohla sloužit potřebám českých dětí v Liberci. Opatrovna se vrátila do domu v ulici Na Svahu č. p. 8, kde bylo zřízeno pouze jedno oddělení.

---

¹⁶⁰ Zápis z inspekce v obecné škole a opatrovně v Liberci z roku 1912. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 690, kart. 387.

¹⁶¹ Zápis z ukonč. konference ze dne 1. července 1913. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁶² Dotaz pochází z 30. května 1902, č. 2713. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁶³ Mimořádný zápis o uzavření opatrovny ve školním roce 1912/1913. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 690, kart. 387.

Pro období 1922 – 1930 se nám dochovaly pouze zprávy o zápisu dětí do opatrovny a rozvrhy pro jednotlivé školní roky. Díky nim můžeme sledovat zájem českých rodičů o zdejší opatrovnu a také jaká byla náplň činností dětí navštěvujících tento předškolní ústav.

Ve školním roce 1922/1923 bylo zapsáno pouhých 20 dětí, z toho 11 chlapců a 9 dívek. V znovuotevřené opatrovně byla již od počátku ustanovena pěstounkou Ida Voštová a opatrovnici Marie Nováková. Místní školní obec se v tomto období skládala z obcí Liberec, Růžodol I., Ruprechtice a Pavlovice. V následujícím školním roce 1923/1924 bylo zapsaných dětí opět 20, z toho 11 chlapců a 9 dívek. Místní školní obec se rozrostla o Harcov, Staré a Nové Pavlovice a část Ruprechtic, kde dosud nebyla zřízena česká mateřská školka. V tomto roce můžeme také sledovat, jaké bylo zaměstnání rodičů, jednalo se o dva úředníky, dva podúředníky, deset samostatných živnostníků, tři obchodníky a tři dělníky. Školní rok 1924/1925 přináší nárůst v počtu dětí. Zapsáno bylo 19 chlapců a 12 dívek, celkem tedy 31 dětí. Ve školním roce 1926/1927 byla namísto Ladislava Číly ustanovena správkyní opatrovny dosavadní pěstounka Ida Voštová. Do opatrovny se zapsalo pouze 26 dětí, 13 chlapců a 13 dívek. O rok později bylo zapsáno 25 dětí, 12 chlapců a 13 dívek a ve školním roce 1928/1929 navštěvovalo opatrovnu pouze 19 dětí, z toho 10 chlapců a 9 dívek. V následujícím roce docházelo do opatrovny 17 dětí a dle záznamu jedna slabá šestiletá dívka. Ve školním roce 1930/1931 byla jako pěstounka dosazena Julie Sedláčková, která byla v roce 1932 ustanovena i správkyní opatrovny s přiděleným bytem přímo v mateřské budově v ulici Na Svahu č. p. 65/II. Do opatrovny bylo zapsáno 29 dětí, 13 chlapců a 16 dívek.¹⁶⁴

Díky dochovaným rozvrhům hodin z let 1922 – 1932 můžeme pozorovat změny v náplni činnosti dětí během jednotlivých let. Opatrovny a mateřské školky Ústřední matice školské fungovaly od osmé do šestnácté hodiny, v letním období (od 1. května do 30. září) ještě o hodinu déle, tedy do sedmnácté hodiny. Dopolední program končil v jedenáct hodin a začínal ve čtrnáct hodin, v té době

---

¹⁶⁴ Zápisy do opatrovny pro školní roky 1922-1930. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

děti opouštěly opatrovnu a odcházely na oběd. Dopolední program začínal v osm hodin, kdy děti přicházely do opatrovny. Pěstounka měla za úkol je zkontrolovat, a to především jejich čistotu. Děti si v této době ukládaly svačiny, které si přinesly z domova a následovaly volné hry a rozmluva pěstounky s jednotlivými dětmi. Stejně probíhal i návrat dětí do opatrovny po polední pauze ve dvě hodiny odpoledne. U samotného programu můžeme sledovat změny a to především v rozložení her a učení. Rozvrhy z let 1922 – 1928 kladou větší důraz na učení, najdeme v nich mravouku, cvičení paměti, učení věcná. Dále v rozvrhu najdeme hry, stavění, kladení desek a kroužků, přičkování, modelování, nalepování a navlékání. V rozvrzích z let 1929 – 1932 byl také kladen důraz na učení a cvičení, ale většinou se jednalo o učení spojené s hrou, při cvičení paměti si děti modelovaly, věcné vypravování bylo spojeno s výtvarnými pracemi, stejně jako cvičení smyslů a mravoučné vypravování. V těchto letech byl celkově větší důraz kladen na hry a pohyb, hry v kruhu, hry ve skupině, písně s pohyby, prostocviky se zpěvy, hry v lavičkách, tělocvik, dramatizaci, kreslení, volné hry, zpěv, poučné vypravování a pohádky. V letním období trávil děti většinu dne venku, a to na procházkách, při tělocviku, hrami na pískovišti a na zahradě. Tyto aktivity najdeme i v rozvrzích z předcházejících let.¹⁶⁵

K příležitosti „Svátku matek“ byla 12. května 1929 pořádána v Národním domě slavnost. Ta byla pořádána spolkem *Karolina Světlá* společně s Okresním osvětovým sborem a jeho ženským pěveckým odborem, *Dělnickým zpěváckým spolkem Ještěd*, hudebním odborem spolku *Sokol* a také za spolupráce s národní školou, opatrovnou, reformním reálným gymnáziem a hudební školou v Liberci. Na programu slavnosti byla Hymna v podání hudebního odboru spolku *Sokol*, Živý obraz, který uspořádal profesor Rudolf Zavadil, recitace a proslov na úvod slavnosti připravili studenti gymnázia. Básničky ke svátku matek přednesly děti z opatrovny. Poté vystoupily se svým představením *Ženský pěvecký odbor Okresního světového sboru a Dělnický zpěvácký spolek Ještěd* pod vedením Jiřího Včeláka. S přednesem básní Josefa Václava Sládka vystoupily žačky třetí třídy

---

¹⁶⁵ Rozvrhy hodin z let 1922- 1932. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

matiční školy. Slavnost se dočkala velkého ohlasu a čistý výtěžek ze slavnosti byl věnován na ošacení chudé české školní mládeže.¹⁶⁶

V roce 1931 proběhla na liberecké opatrovně „*Mléčná akce*“, kterou uspořádala Okresní péče o mládež. Akce spočívala v distribuci mléka do opatrovny na náklady Okresní péče a mlékem byly obdarovány vždy všechny přítomné děti v opatrovně.¹⁶⁷

Pro fungování matiční opatrovny po roce 1931 se nám většinou dochovaly pouze měsíční výkazy, zápisy do opatrovny, rozvrhy hodin, inventář opatrovny z roku 1933, zprávy o prohlídce mateřské školky a opatrovny inspektorem z Inspektorátu státních škol národních, subvence města a výdaje a příjmy opatrovny z let 1929 – 1934.

Zápisy do matiční opatrovny probíhaly vždy na počátku měsíce září, kdy rodiče přihlašovali své děti do opatrovny. Ve školním roce 1931/1932 bylo zapsáno do opatrovny 27 dětí, z toho 18 chlapců a 9 dívek. Pěstounkou a správkyní byla Julie Sedláčková a opatrovníci Marie Nováková. V následujícím školním roce návštěvnost lehce poklesla a dětí bylo zapsáno pouhých 26, chlapců 14 a dívek 12. Ve školním roce 1933/1934 počet zapsaných dětí opět mírně stoupá. Ze zapsaných 29 dětí bylo 14 chlapců a 15 dívek. Školní rok 1934/1935 přinesl opětovné zvýšení počtu dětí. Zapsáno do opatrovny bylo 30 dětí, 14 chlapců a 16 dívek. Ve školním roce 1935/1936 přišlo k zápisu 26 dětí, z toho 14 chlapců a 12 dívek. V následujícím školním roce 1936/1937 došlo ke změně opatrovnice, kterou se stala Julie Linhartová. I přes to, že byla v tomto roce otevřena druhá matiční opatrovna v Liberci, došlo k většímu zájmu o zápis a do opatrovny se přihlásilo 36 dětí, z toho 21 chlapců a 15 dívek. V následujícím školním roce zájem opět opadl a do opatrovny bylo zapsáno pouhých 27 dětí, 18 chlapců a 9 dívek. V posledním roce fungování opatrovny, tedy ve školním

---

¹⁶⁶ Pozvánka na slavnost „*Svátek matek*“ z roku 1929, SOkAL, Fond: Český ženský spolek *Karolína Světlá*.

¹⁶⁷ Měsíční výkazy opatrovny v měsících leden-únor 1931. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

roce 1938/1939 bylo do opatrovny zapsáno 18 chlapců a 12 dívek, celkem tedy 30 dětí.

Měsíční výkazy z dubna, května a června 1931 nám přináší informace o počtu zapsaných dětí a skutečné docházce. V dubnu 1931 bylo zapsáno do opatrovny 40 dětí, průměrná docházka tento měsíc činila 18 dětí, v tomto měsíci obdržela opatrovna i nové hračky. O měsíc později bylo do opatrovny zapsáno 41 dětí a skutečná docházka činila 22 dětí, z tohoto měsíčního výkazu můžeme sledovat, jaké nemoci děti trápily. Jednalo se především o rýmu a kašel, kvůli vyrážce byl jeden chlapec hospitalizován. V měsíci květnu bylo opět zapsáno 41 dětí a opatrovnu skutečně navštěvovalo 21 dětí. Ve školním roce 1931/1932 se měsíční výkazy dochovaly pro měsíce září, říjen a dva pro měsíc prosinec. Díky těmto výkazům víme, že průměrná docházka v měsících srpnu a září byla 16 přítomných dětí, v říjnu 23 dětí, v měsíci listopadu 24, stejně jako v prosinci 1931. Z výkazu známe také nemoci, které děti trápily a to především kašel, rýma, horečka a vyrážka. Další měsíční výkaz se nám dochoval až z 27. února 1937. Průměrná docházka do opatrovny byla 21 dětí. V tomto roce opět proběhla „mléčná akce“ sponzorovaná Okresní péčí o mládež. Akce probíhala od 4. ledna 1937 do 19. února 1937 a mlékem bylo opět obdarováno každé z přítomných dětí. Poslední dva výkazy jsou z měsíce dubna a června 1938. V těchto měsících bylo v opatrovně přítomno 20 dětí. V dubnu Český červený kříž hradil obědy pro čtyři nejhudší děti místní opatrovny. Zdravotní stav v těchto měsících nebyl příznivý a kromě horečky, kašle a rýmy se v opatrovně vyskytly spalničky a plané neštovice.¹⁶⁸

Během měsíců září a říjen 1937 navštívil opatrovnu inspektor Sylvestr Brynda z Inspektorátu státních škol v Liberci. Chování a zaměstnání dětí v opatrovně shledal velmi dobrým. Jedinou výtku měl k pěstounce Julii Sedláčkové, že s dětmi nenavštěvuje hřiště spolku Sokol a neumožní jim ještě více sportovního vyžití.¹⁶⁹

---

¹⁶⁸ Měsíční výkazy mateřské školy a opatrovny ÚMŠ z let 1931 – 1932 a 1937 – 1938. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁶⁹ Zprávy Inspektorátu státních škol národních v Liberci o prohlídce mateřské školky a opatrovny v září a října 1937. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

Matiční opatrovnu nepodporovala jen Ústřední matice školská v Praze, ale také samotné město Liberec. To přispívalo na chod opatrovny každoročními subvencemi. Záznamy o podpoře se zachovaly z let 1933, 1934, 1936 a můžeme si tak udělat představu, jak nákladné bylo vydržovat opatrovnu ve městě Liberci. Městská rada v roce 1933 zaslala Matici subvenci ve výši 33 730, 35 Kč, o rok později činila subvence 36 922,20 Kč a v roce 1936 již 39 338 Kč.

Do české matiční opatrovny proběhl zápis ještě v 8. září 1938. Kdy byla opatrovna uzavřena, se záznamy nedochovaly. Dá se ale předpokládat, že již po mnichovské dohodě v roce 1938 byla opatrovna uzavřena.

5.2.Druhá česká matiční opatrovna v Liberci

Ústřední matice školská se v roce 1936 rozhodla pro velký zájem rodičů otevřít v Liberci ještě druhou českou matiční opatrovnu pro české děti ve věku od tří do šesti let. Prostory pro druhou matiční opatrovnu našla Matice v nově postavené budově Masarykových škol v Komenského ulici č. p. 2. Po počátečních obtížích, kdy především Ministerstvo financí bylo proti otevření nové opatrovny kvůli nepříznivé finanční situaci a Inspektorát státních menšinových škol národních doporučoval Ústřední matici školské, aby zřídila pouze druhé oddělení již fungující opatrovny a umístila ho ve vlastní matiční budově, byla druhá liberecká opatrovna 4. září 1936 ve státní školní budově v Komenského ulici otevřena. Jejím správcem se stal řídicí učitel Masarykovy státní dívčí obecné školy (sídlicí tamtéž) Karel Tejnský. Řídicí učitel své povinnosti již od počátku plnil svědomitě a apeloval na rodiče dětí, aby své děti do této opatrovny daly zapsat. Učitelkou zde byla Ústřední maticí školskou ustanovena Marie Hubáčková a opatrovnici Růžena Zvěřinová.

Zápis do opatrovny proběhl okamžitě po jejím zřízení a to již 7., 8. a 9. září 1936 a do opatrovny bylo zapsáno 25 dětí, z toho 16 chlapců a 9 dívek a již 10. září byl zahájen školní rok 1936/1937.¹⁷⁰ Pro zápis do obou matičních

---

¹⁷⁰ Zápis do II. matiční opatrovny ze dne 7. - 9. září 1936. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

opatroven bylo důležité uspořádat školní obvody. Jednotlivé obvody byly rozvrženy tak, že děti doposud zapsané do I. matiční opatrovny zůstanou v této opatrovně i nadále a děti hlásící se navíc a děti z východní části Liberce budou zapisovány do nově vzniklé II. matiční opatrovny. Ke zpřesnění školních obvodů došlo až v květnu 1937 a jednotlivé obvody pro I. mateřskou školku se skládaly z okresu I. města Liberce část západně od Staroměstského náměstí, náměstí Dr. Ed. Beneše, Turnerské (Sokolské) třídy, Frýdlantské ulice, Ruprechtické ulice a Pavlovické ulice, celý II. a III. okres. Pro II. mateřskou školku se školní obvod skládal z okresu I. část východně od shora uvedených ulic, celý IV. a V. okres. Rozdělení bylo navrženo tak, aby děti měly do školek co nejbližší a mohly tak do školky docházet, co nejbezpečněji.¹⁷¹

Zápis pro školní rok 1937/1938 proběhl 23. června a 25. srpna 1937 a do II. mateřské školky bylo zapsáno 33 dětí, z toho 21 chlapců a 12 dívek. Pěstounkou se v tomto roce stala Jaroslava Hlízová. Školní rok započal již 26. srpna 1937. Během školního roku proběhla i první vánoční nadílka. Dětem byl vystrojen vánoční stromeček a byla jim také vystrojena vánoční nadílka, při které bylo každé z dětí obdarováno sáčkem s ořechy, jablky, perníčky a drobným cukrovím. U příležitosti vánoční nadílky byly poděleny nejchudší děti finančním obnosem, který v celkové výši činil 400,- Kč, jednalo se o děti rodičů v tísnivé životní situaci.¹⁷² Stejně jako v I. mateřské škole probíhaly i na II. mateřské škole stravovací akce na podporu nejchudších dětí. V únoru a březnu 1937 poskytoval Český červený kříž dvěma chudým dětem obědy po čtyři dny v týdnu. V květnu 1938 se podpora ČČK rozšířila na osm dětí, které dostávaly po celý týden v mateřské školce obědy.

Při zápisu 1. září 1938 bylo do mateřské školky zapsáno 14 chlapců a 12 dívek, celkem 26 dětí a učitelkou byla ustanovena Růžena Matoušová. Již 12. září 1938 ale začali čeští rodiče kvůli neudržitelné situaci v pohraničí opouštět

---

¹⁷¹ Zpráva ÚMŠ o rozdělení školních obvodů ze dne 21. května 1937. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁷² Zpráva o vánoční nadílce ze dne 5. ledna 1938. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

Liberec a opatrovnu tak nadále navštěvovalo pouze 11 dětí. Mateřská školka byla stejně jako I. mateřská školka uzavřena na konci roku 1938, jak můžeme soudit dle dochovaných materiálů, které končí v prosinci 1938.

5.2.1. Sídlo I. A II. matiční opatrovny a mateřské školky v Liberci

Česká matiční opatrovna v Liberci byla roku 1881 zřízena v místnosti domu č. 285-II. na Kratzauerstrasse (dnešní Chrastavská ulice). Pro druhé oddělení této opatrovny byla v roce 1882 pronajata místnost na Laurenzibergu (dnes Vavřincův vrch) v domě č. 363-I. v budově České matiční školy.

Zájem ze strany českých rodičů o vzdělávání jejich dětí byl tak velký, že stávající budova přestala stačit a tak byl roku 1883 Dr. Šamánkem zakoupen stavební pozemek pro stavbu nové školní budovy.¹⁷³ Vyučování v této budově bylo slavnostně zahájeno v září roku 1884. Opatrovna se tak mohla přestěhovat do nové budovy v ulici Na Svahu č. 65-II.

Opatrovna až do roku 1890 sídlila v prvním patře této budovy. 28. července 1890 byla podána žádost k výboru Ústřední matice školské o přestěhování záložny z přízemí budovy do první patra. Dle žádosti bylo umístění v přízemí pro opatrovnu výhodnější. Žádosti bylo vyhověno již 2. srpna 1890 a záložna se tedy přestěhovala do prvního patra na místo původního sídla opatrovny.¹⁷⁴

V této budově zůstala opatrovna až do svého uzavření v době první světové války v roce 1914. Po svém znovu otevření se česká mateřská škola přestěhovala do státní budovy na Novoměstském náměstí (dnešní Sokolovské náměstí, budova Střední průmyslové školy stavební). Brzy po té byla opatrovna

---

¹⁷³ Do roku 1884 sídlila Česká matiční škola na Vavřincově vrchu v domě č. 363-I. S přibývajícím zájmem o českou školu přestaly stávající prostory stačit a tak byl roku 1883 ÚMŠ zakoupen v ulici Na Svahu dům č. 64-II. a sousední stavební pozemek č. 65-II od Bohumila Schütze.

¹⁷⁴ Žádost a odpověď o přestěhování záložny z roku 1890. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

přestěhována zpět do budovy mateřské školy v ulici Na Svahu, kde zůstala až do roku 1938.¹⁷⁵

Z iniciativy Inspektorátu státních menšinových škol a Národní jednoty severočeské byla v letech 1934 – 1935 postavena nová budova pro obecné a měšťanské školy v Komenského ulici č.p. 2. Stavbu provedla pražská firma Václav Nekvasil. O této významné události pro českou menšinu v Liberci informovaly i Národní listy v článku „*Svátek českého Liberce*“, který přinášel informace o slavnostním položení základního kamene dne 3. června 1934. „*V neděli dopoledne se konala v Liberci za velké účasti české veřejnosti slavnost zazdění základního kamene budovy českých národních škol v Liberci. (...) Sbory přednesené pěveckým spolkem „Ještěd“ a recitace školních dětí utvořily vhodný rámeček slavnosti. Do základního kamene byla vložena pamětní listina, podepsaná prezidentem republiky Masarykem. Po projevech následovaly poklepy na základní kámen, jež zahájil svým projevem posl. Dr. Hodač.*“¹⁷⁶ Ke slavnostnímu otevření nové budovy došlo 27. a 28. října 1935. V budově kromě škol sídlila i II. mateřská opatrovna, která byla zřízena v roce 1936 a byla situovaná v nižší části, asymetricky přisazeném k hlavnímu průčelí.¹⁷⁷

5.2.2. Pěstounky, učitelky a opatrovnice při

I. a II. opatrovně a mateřské školce v Liberci

První pěstounkou na české mateřské škole se roku 1881 stala Eliška Tylová¹⁷⁸, která tento úřad zastávala dva roky, tedy do roku 1882. Od roku 1882 zde působily jako pěstounky Marie Waltrová ve II. oddělení a Anna Buchalová v I. oddělení, která zde pracovala až do své smrti 13. dubna 1887. Její pohřeb se

---

¹⁷⁵ Sedláčková, Julie: *Mateřská školka Ú. M. Š. v Liberci*. In: *Padesát let české školy v Liberci: 1881-82 – 1931-32*, s. 27.

¹⁷⁶ Národní listy, roč. 74, č. 153, Svátek českého Liberce z 5. 6. 1934.

¹⁷⁷ ZEMAN, Jaroslav. *Stát a jeho architektura. České meziválečné stavby v německém Liberci*. In: *Fontes Nissae 2/2012*, s. 33.

¹⁷⁸ Eliška Tylová (1850 – 1909) – mladší dcera dramatika Josefa Kajetána Tyla a Anny Rajske (sestra jeho manželky Magdaleny); vychovatelka a pěstounka v Praze; také herečka.

konal o dva dny později 15. dubna, a zúčastnily se jej děti zdejší opatrovny a školy obecné i se svými učiteli. Anna Buchalová zastávala také místo industriální učitelky ve škole, její místo již nemělo být obsazeno a ručním pracem vyučovala Marie Waltrová, která se také do 25. dubna 1887 stala jedinou pěstounkou pro obě oddělení opatrovny. V době výuky ručních prací byla v opatrovně zastupována učiteli zdejší školy p. Soukupem a Janem Stránským (správcem školy). Slečna Waltrová působila jako pěstounka v mateřské škole až do 9. září 1888, kdy byla ustanovena jako řádná učitelka ručních prací a na její místo nastoupila M. Brodková, která doposud působila jako pěstounka při opatrovně v Rochlici. Do II. oddělení byla 8. ledna 1888 dosazena jako pěstounka Anna Drahorádová¹⁷⁹, do té doby pěstounka při opatrovně v Rochlici. Anna Drahorádová již na mateřské škole v Liberci působila v roce 1884 jako pěstounka pro nově otevřené III. oddělení.¹⁸⁰

V červnu 1881 byla opatrovnici ustanovena Anna Strouhalová. Roku 1889 poslala výboru Ústřední matice školské žádost o zachování svého platu ve výši 20 zl. Ve své žádosti poukazuje na to, že svou práci vždy pilně vykonávala a své povinnosti si svědomitě plnila. V žádosti dále uvádí, že v Liberci se veškeré potřeby stávají od roku dražší a s platem 15 zl. nemůže vystačit, protože jako vdova se dvěma nezaopatřenými dětmi plátí pronájem bytu 5 zl. (jak sama uvádí, v Liberci prý levnější byt najít nelze) a více peněz se jí nedostává. Anna Strouhalová dále uvádí, že je na opatrovně nejstarší opatrovnici a z toho důvodu by si plat ve výši 20 zl. zasloužila. Její žádost podpořila i dopisem výboru pěstounka Anna Drahorádová. Ve svém dopise zdůrazňuje pilnost opatrovnice a její laskavou práci s dětmi zdejší opatrovny.¹⁸¹ Odpověď na tuto žádost poslal výbor Ústřední matice školské 7. prosince 1889 a zdůvodňuje, proč byl opatrovnici plat snížen. *„Nikde neplatí podepsaný výbor 20 zl. měsíčně opatrovnici, kde jest pouze jedno oddělení jako v Liberci. Proto má podepsaný*

---

¹⁷⁹ Anna Drahorádová působila také jako jednatelka ženského spolku *Karolina Světlá*.

¹⁸⁰ Zpráva c. k. okresní školní radě o jmenování pěstounky. SOKAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

¹⁸¹ Žádost k výboru ÚMŠ. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

výbor za to, že 15 zl. jest odměna dostatečná a též skutečně nejvyšší, jaká se kde platí. Avšak výbor ponechá i nadále opatrovnici plat 20 zl., jestliže se paní Strouhalová zaváže vybírat členské příspěvky a dar Svatováclavský, jak to výbor již dříve ustanovil. Jinak zůstává výbor na platu 15 zl. Důvod pro vyšší plat, že v Liberci je větší dražota než kdekoli jinde, nemá pro výbor žádné váhy, poněvadž se uvádí ve všech obcích, kde mateřní školy jsou.¹⁸² Anna Strouhalová pravděpodobně na podmínky výboru přistoupila. V mateřské škole působila jako opatrovnice ještě ve školním roce 1901/1902.

Ve školním roce 1894/1895 byla pěstounkou na zdejší opatrovně Gabr. Rentzová.¹⁸³ Ve školním roce 1900/1901 byla zdejší pěstounkou slečna Zahradníčková.¹⁸⁴

Pěstounkou ve školním roce 1901/1902 byla Luisa Vítová.¹⁸⁵ Jak uvádí zápis z první schůze učitelského sboru z 20. září 1902, byla na místo pěstounky Luisy Vítové, která na svou žádost byla přeložena do Olomouce, jmenována Anna Hlaváčková.¹⁸⁶ Pěstounka, ale 17. června 1903 požádala o své přeložení „...jelikož zde s 35 zl. měsíčně nelze vystačiti, nejráději by někam kolem Mostu. Schází jí půl roku, aby mohla s min. distancí dělati zkoušku způsobilosti učit, proto by ráda vyučovala na škole obecné.“¹⁸⁷

Na zdejší opatrovnu byla 10. října 1903 dosazena jako výpomocná pěstounka Jindřiška Hodíková na místo výpomocné pěstounky slečny Kamily Hrubé, která byla dosazena jako pěstounka do opatrovny ve Vítkovicích na

---

¹⁸² Odpověď výboru ÚMŠ z roku 1889. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁸³ Zápis z inspekce v obecné škole a opatrovně v Liberci z roku 1895. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁸⁴ Zápis z inspekce v obecné škole a opatrovně v Liberci. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁸⁵ Zápis z inspekce v obecné škole a opatrovně v Liberci z roku 1902. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁸⁶ Zápis ze schůze učitelského sboru. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁸⁷ Zápis z kontroly delegáta K. Chmela z roku 1903. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

Moravě.¹⁸⁸ Slečna Jindřiška Hodíková působila na zdejší opatrovně až do roku 1905, kdy byla jako výpomocná pěstounka přeložena do Hodkovic. Na místo pěstounky byla opět dosazena slečna Anna Hlaváčková, která od roku 1903 působila jako výpomocná učitelka na české matiční škole v Liberci. Dle zápisu z konference z 15. července 1904 bylo slečně pěstounce uloženo dostavit se do opatrovny tři dny před zápisem do školy a opatrovny, který se konal 12., 13. a 14. září 1904, tedy ještě před zahájením školního roku.¹⁸⁹

Ve školních letech 1908/09, 1909/10 a 1910/11 působila na zdejší opatrovně jako pěstounka Ludmila Bartoníčková.¹⁹⁰ Další pěstounkou ve školním roce 1910/1911 byla B. Charvátová.

Roku 1911 byla do mateřské školy dosazena na místo Ludmily Bartoníčkové¹⁹¹ jako pěstounka slečna Filomena Cízlerová z Mrákova u Domažlic. Vysvědčení způsobilosti jí bylo vystaveno 6. července 1911 v Praze. Dle oznámení Ústřední matice školské v Praze mohlo být Filoméně Cízlerové svěřena i část vyučování ženským ručním pracem na matiční škole v Liberci.¹⁹² Opatrovnici ve školním roce 1913/1914 Františka Pitrová.

Po znovuotevření mateřské školy po první světové válce roku 1921 působila jako pěstounka Ida Voštová¹⁹³, která zde pracovala jako pěstounka až do

---

¹⁸⁸ Zápis z konference ze začátku šk. roku 1904/1905. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁸⁹ Zápis z konference na konci šk. 1903/1904. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

¹⁹⁰ Inspekční zpráva ze dne 10. května 1908. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 387.

¹⁹¹ Ludmila Bartoníčková se sama místa v Liberci vzdala, i když dle zprávy inspektora z 10. května 1909 si přála v Liberci zůstat.

¹⁹² Inspekční zpráva ze dne 24. února 1912. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 387.

¹⁹³ Ida Voštová – nar. 22. 4. 1867, vdova, zkoušky způsobilosti složila 15. 7. 1884, v mateřské škole od 15. 5. 1921, služební požitky roční ve šk. roce 1926/1927 – Kč 9708 a za správu opatrovny Kč 300; ve šk. r. 1928/29 – Kč 10008; ve šk. r. 1929/30 – Kč 7500, služební postavení – pěstounka a správkyně mateřské školy.

roku 1930, kdy ji nahradila slečna Julie Sedláčková¹⁹⁴. Jako opatrovnice (pomocná síla) na zdejší škole působila od roku 1921 Marie Nováková¹⁹⁵.

Povinnosti opatrovnice upravoval „*Služební řád opatrovnice mateřské školy při obecné škole s československým vyučovacím jazykem*“.¹⁹⁶ Dle tohoto řádu měla opatrovnice své povinnosti, které musela vykonávat. Za jejich plnění získávala roční odměnu vyplácenou v měsíčních dávkách. Povinností opatrovnice tedy bylo pečovat o čistotu všech místností používaných mateřskou školou, vytápět a větrat učebnu, otevírat a zavírat místnosti mateřské školy. Umýt učebnu a záchod jednou za měsíc. Umýt učebnu záchod, chodby, okna a nábytek při hlavním čištění a mytí, což se dělo čtyřikrát do roka. Dále mezi její povinnosti patřilo pomáhat dětem při svlékání a oblékání při jejich příchodu a odchodu. Posloužit dětem při zvláštních potřebách, a to kdykoliv, když je o to pěstovnou požádána, např. když jdou děti na záchod. Dozírat na děti v mateřské škole od 11 do 12 hodin a bylo-li potřeba, tak i po odpoledním zaměstnání dětí do pěti hodin. A také pomáhat při rozdávání svačin, mléka a polévek. Opatrovnice nesměla být v soukromých službách správce školy nebo pěstovny.¹⁹⁷

Na II. mateřskou školku a opatrovnu v Liberci byla jako první pěstovna v roce 1936 ustanovena Marie Hubáčková, kterou v roce 1937 nahradila Jaroslava Hlízová, která zde působila pouhý rok. Na její místo v roce 1938 nastoupila Růžena Matoušová. Opatrovníci na této mateřské školce se stala v roce 1936 Růžena Zvěřinová z Kamenického Šenova, která zde působila až do uzavření mateřské školky v roce 1938.

---

¹⁹⁴ Julie Sedláčková – nar. roku 1883, svobodná, zkoušky způsobilosti složila ve šk. roce 1902/3, v mateřské škole od 25. srpna 1930, služební požitky roční ve šk. roce 1930/31 – Kč 9948, služební postavení – pěstovna a správkyně mateřské školy.

¹⁹⁵ Marie Nováková – opatrovnice (pomocná síla), stálé zaměstnání – školnice, roční plat ve školním roce 1926/1927 – Kč 960; ve šk. r. 1928/29 – Kč 1200; ve šk. r. 1929/30 – Kč 4640, ve šk. r. 1930/31 – Kč 1200.

¹⁹⁶ Služební řád opatrovnice při mateřské škole z roku 1927. SOKAL, Inspektorát menšinových škol Liberec, inv. č. 269 Školy mateřské, kart. 23.

¹⁹⁷ Služební řád opatrovnice při mateřské škole z roku 1927. SOKAL, Inspektorát menšinových škol Liberec, inv. č. 269 Školy mateřské, kart. 23.

5.3. Rochlice

První zmínka o Rochlici pochází z roku 1352. Ještě v 16. století byla Rochlice jen malou vsí ležící na levém břehu řeky Nisy s několika málo domy, zájezdním hostincem „U Města Lipska“ a dřevěným kostelem sv. Mikuláše (který se nacházel na dnešním Kyjevském náměstí). Na konci 16. století se začala Rochlice rozšiřovat i na pravý břeh řeky.¹⁹⁸ K většímu rozvoji Rochlice docházelo až v průběhu 19. století, kdy zde byla v letech 1836 – 1837 rozšířena škola o novou školní budovu (v letech 1885 – 1886 bylo nutné přistavět ještě jednu školní budovu kvůli narůstajícímu počtu dětí navštěvujících tento ústav). Důležité bylo vybudování císařské silnice roku 1825 a zejména železniční trati do Jablonce nad Nisou se zastávkou nad Poštovním náměstím v roce 1888. Již v první polovině 19. století byly zakládány i první továrny, především textilní, díky nimž později Rochlice patřila mezi nejdůležitější průmyslové obce v blízkosti Liberce a okolí. V letech 1824 – 1825 zde vybudoval Christof Horn přádelnu bavlny, roku 1835 Anton Demuth zřídil v Rochlici přádelnu. V pozdějších letech v Rochlici provozovala velkou textilní továrnu firma Teltscher a Löwy. Roku 1899 byla z Liberce do Rochlice zbudována tramvajová trať, která zlepšila spojení obce s městem. Díky tomuto rozvoji byla Rochlice 14. června 1903 povýšena na městys s právem trhu a o pět let později, 10. února 1908, se stala městem s vlastním městským znakem.¹⁹⁹

Rochlice se společně s Horním Růžodolem stala místem, kde od druhé poloviny 19. století našlo své bydliště české obyvatelstvo. Vznikaly zde organizace, sportovní a kulturní, společné pro obyvatele Rochlice a Horního Růžodolu. Při sčítání v roce 1880 žilo v Rochlici 2 121 obyvatel, k české obcovací řeči se v tomto roce přihlásilo 196 osob. Při dalším sčítání v roce 1890 se počet českých obyvatel ještě snížil a z celkového počtu 2 965 obyvatel tvořili Češi pouhých 3,2%, tedy 94 osob. Dle dalších sčítání se počet Čechů v Rochlici začal zvyšovat. V roce 1900 zde již žilo 237 Čechů, o deset let později tento počet

---

¹⁹⁸ KARPAŠ, Roman a kol.: *Knihy o Liberci*, s. 543.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 543.

vzrostl na 620 obyvatel. Po roce 1918 se obě obce, Rochlice a Horní Růžodol, staly základnou socialistických stran (sociálně demokratické a národně sociální).²⁰⁰ K nápadnému nárůstu českého obyvatelstva v Rochlici začalo docházet na počátku 20. století. Při prvním sčítání po vzniku samostatného Československa v roce 1921 počet obyvatel vzrostl na 5 344, z toho 1 479 Čechů (27,8%). Rochlice se i nadále rozrůstala a při sčítání obyvatel v roce 1930 zde žilo 1 955 Čechů (32,1%) z celkového počtu 6 087 obyvatel.²⁰¹

S nárůstem českého obyvatelstva začala být otázka vlastního českého školního zařízení palčivější. Na vlastní českou školu si však museli Češi v Rochlici počkat až do roku 1919, kdy zde byla zřízena česká škola, která sídlila v jedné z budov německé školy. Škola byla postupně rozšířena na pětiletou a jako ředitel zde působil až do roku 1938 František Žďárský, který byl i pedagogickým správcem místní české opatrovny. Úspěchem pro českou menšinu v Rochlici na konci 19. století bylo alespoň zřízení vlastní české opatrovny.

Rochlická opatrovna byla otevřena v červenci 1885. S myšlenkou otevření české školy a opatrovny v Rochlici přišel v červnu 1884 MUDr. Václav Šamánek, kdy zaslal výboru Ústřední matice školské návrh smlouvy o pronájmu domu č. p. 42 Ferdinanda Hájka z Rochlice. Záměrem Václava Šamánka bylo zřízení opatrovny pro české děti od tří do šesti let. V původním plánu bylo i zřízení jednotřídní školy, kterou by od 1. ledna 1885 kvůli malému počtu Čechů v Rochlici navštěvovaly děti nejen z této obce, ale také z Janova Dolu a Horního Růžodolu, protože se Václav Šamánek obával, že by ani jednotřídní škola nebyla naplněna. Dosazená pěstounka pro budoucí opatrovnu dostala za úkol si během roku 1884/1885 zaznamenávat děti, které by rochlickou školu navštěvovaly a pokud by byl nashromážděn dostatečný počet žáků, mohla být škola otevřena v následujícím roce. Václav Šamánek také apeloval na výbor Ústřední matice

---

²⁰⁰ KARPAŠ, Roman a kol.: *Knihy o Liberci*, s. 545.

²⁰¹ Tamtéž, s. 682.

školské, aby smlouvu o pronájmu prostor pro předškolní ústav co nejrychleji schválila a tím mohla být otevřena opatrovna.²⁰²

Smlouva o pronájmu domu č. p. 42 Ferdinanda Hádka byla uzavřena 27. června 1884 na dobu tří let. Celkové náklady na roční pronájem činily 270 zl., pronájem se skládal z místností v přízemí, dvou místností v prvním patře a zahrady přiléhající k domu. V domě bylo potřeba provést nutné úpravy, aby objekt splňoval požadavky pro zřízení školy a opatrovny.

Nejen proti otevření školy, ale také opatrovny se postavil František Chalupecký, řídicí učitel matiční školy v Liberci. Ve svém dopise výboru Ústřední Matice školské ze dne 4. července 1884 poukazoval na situaci na matiční škole, do které docházelo pouze pět dětí z Rochlice a opatrovnu nenavštěvovalo dokonce žádné dítě. Dle jeho mínění měla být škola a opatrovna založena v Horním Růžodole, kde by byla potřebnější (na matiční školu ve školním roce 1883/1884 bylo zapsáno 33 dětí z Růžodolu). V závěru dopisu dokonce řídicí učitel kritizuje počínání doktora Šamánka „...a pak jednotřídka! Pan doktor bez ostatního výboru najal již u Hádka místnost pro oba ústavy a dal zavděk, vůbec jedná moc samostatně. Nezávidím mu jeho zásluhy, ale někdy horlivost přílišná se nevyplácí. Neračte mne prozraditi, jinak žijeme v úplné shodě a nerad bych toto porušil. Mám na zřeteli jen dobro Matice a těch málo peněz, proto před zřizováním školy a opatrovny v Rochlici zrazovati musím.“²⁰³ Jak je patrné, MUDr. Václav Šamánek se v Liberci těšil velké autoritě a sami jeho spolupracovníci se báli jeho nadšení pro českou věc zrazovat, tedy alespoň ne přímo.

Pěstounkou pro opatrovnu byla roku 1885 ustanovena Anna Drahorádová z Prahy, která si již předchozího roku podala žádost k výboru Ústřední matice školské o místo pěstounky při opatrovně v Liberci.

---

²⁰² Dopis MUDr. Václava Šamánka výboru ÚMŠ ze dne 22. června 1884, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 424.

²⁰³ Dopis Františka Chalupeckého výboru ÚMŠ ze dne 4. července 1884, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 424.

C. k. okresní školní rada dala souhlas s otevřením opatrovny 13. května 1885 pod podmínkou, že stavební práce budou dokončeny do začátku školního roku. Místnosti opatrovny měly být adaptovány tak, aby jejich kapacita vyhovovala čtyřiceti dětem, upraveny měly být podlahy a okolí opatrovny, doplněn měl být alespoň jeden ventilátor do místnosti, kde se měly děti nejčastěji zdržovat.²⁰⁴

Všechny požadované opravy byly během dvou měsíců provedeny a opatrovna byla otevřena 19. července 1885. V říjnu 1885 bylo do opatrovny zapsáno 40 dětí, což byl maximální počet, který byl c. k. okresní školní radou povolen. Dle dopisu doktora Šamánka se do opatrovny hlásilo ještě dvacet dalších dětí, nejen z Rochlice, ale i sousedního Horního Růžodolu, které však nemohly být z důvodu naplnění kapacity přijaty. Situace se změnila ve školním roce 1886/1887, kdy bylo opatrovně povoleno navýšit počet dětí a v tomto roce mohlo začít opatrovnu navštěvovat 56 dětí v jednom oddělení. Pěstounkou v tomto roce byla i nadále Anna Drahorádová a opatrovnicí Wilhelmína Šluková.

Počátek školního roku 1887/1888 byl ohrožen, protože v Liberci vypukla epidemie neštovic a opatrovna v Rochlici byla 13. srpna 1887 uzavřena, stejně tak i německá opatrovna v Horním Růžodole. Znovu otevřena mohla být až 28. srpna 1887, kdy také proběhl zápis pro daný školní rok. V témže roce končil i tříletý pronájem domu, ve kterém opatrovna sídlila. Ústřední matice školská se rozhodla, že pronájem prodlouží a opatrovnu v Rochlici zachová.

Během školního roku 1887/1888 došlo ke změně pěstounky. K 1. lednu 1888 byla dosavadní pěstounka Anna Drahorádová ustanovena jako druhá pěstounka při české matiční opatrovně v Liberci. Na opatrovně v Rochlici byla nahrazena Bohumilou Kosinkovou z Prahy. Další pěstounkou, která působila při opatrovně, byla od 17. července 1889 Františka Bláhová. Ve školním roce 1888/1889 navštívil opatrovnu delegát Václav Kredba. V den jeho návštěvy bylo v opatrovně zapsáno 71 dětí, ale přítomných bylo pouze 35 dětí. Dle mínění delegáta nemá pěstounka Bláhová „*dosud náležité praktiky a neproniká dosti*

---

²⁰⁴ Souhlas c. k. okresní školní rady s otevřením opatrovny v Rochlici ze dne 16. května 1885, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 424.

*úkolů svého, tudíž nejsou dítky, tak oživeny slovem a duchem jejím, jako bývá u pěstounek již rutinovaných.*²⁰⁵ Pěstounka byla i přes tyto výtky na opatrovně ponechána.

Počet dětí navštěvujících opatrovnu v Rochlici se pomalu snižoval a ve školním roce 1888/1889 ji navštěvovalo pouze 35 dětí (zapsaných jich ovšem bylo 71). Ve zprávě, kterou zaslal řídicí učitel mateřní školy v Liberci Ferdinand Wölfel výboru Ústřední matice školské, navrhoval, aby opatrovna byla uzavřena pro malý počet dětí. Uzavřením opatrovny v Rochlici by se ušetřily náklady na její provoz a mohly by být využity na zřízení druhého oddělení mateřní opatrovny v Liberci a na nákup školních pomůcek pro děti v české škole.²⁰⁶ Stejně jako při zřizování zdejší opatrovny držel nad ní ochrannou ruku i v tomto roce MUDr. Šamánek a uzavření opatrovny bylo zamítnuto.

Docházka v opatrovně i nadále klesala a od konce května 1889 začala jednání o jejím zrušení. V červenci 1889 přišel s návrhem na její přeložení do Horního Růžodolu sám Václav Šamánek. Nájemní smlouva byla uzavřena pouze do 31. července tohoto roku a tak již ukončení činnosti opatrovny nic nebránilo. K přeložení opatrovny do Horního Růžodolu však nedošlo, mateřní opatrovna zde byla zřízena až v prosinci 1906.

Ke znovuotevření české mateřní opatrovny došlo až na počátku 20. let 20. století. Dne 3. listopadu 1923 povolilo Ministerstvo školství a národní osvěty pronajmout Ústřední matici školské jednu místnost pro opatrovnu při zdejší české obecné škole fungující od roku 1919.²⁰⁷ O měsíc později, 10. prosince 1923, bylo na základě § 10. zákona ze dne 14. května 1869, č. 62 ř. z. a § 26. ministerského nařízení ze dne 26. června 1872, č. 4711, schváleno Ústřední matici školské zřídit, otevřít a na své náklady udržovat dětskou opatrovnu, která byla umístěna v budově české obecné školy v Rochlici na Školním vrchu č. p. 101. Pěstounkou

---

²⁰⁵ Zápis z inspekce z roku 1889, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

²⁰⁶ Zpráva pro výbor ÚMŠ od Ferdinanda Wölfela ze dne 4. května 1889, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 424.

²⁰⁷ Povolení MŠANO k pronajmutí místnosti pro opatrovnu ÚMŠ ze dne 3. listopadu 1923, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 424.

při této opatrovně byla ustanovena Josefa Grimmová. Pedagogická správa byla svěřena řídicímu učiteli Františku Žďárskému již zmiňované obecné školy.

Pro matiční opatrovnu v Rochlici se nám dochovaly pouze záznamy o zápisu v jednotlivých školních rocích a rozvrhy. Máme tak představu, kolik dětí po jejím opětovném otevření opatrovnu navštěvovalo a jaká byla náplň jejich denního programu. V prvním školním roce 1923/1924 docházelo do opatrovny 27 dětí, z toho 14 chlapců a 13 dívek. Pěstounkou byla Josefa Grimmová a opatrovnici Marie Riegrová (vdova po válečném poškozenci). V následujícím školním roce 1924/1925 to bylo již 31 dětí, 16 chlapců a 15 dívek. V roce 1925/1926 počet dětí opět stoupal a opatrovnu navštěvovalo 34 dětí, 19 chlapců a 15 dívek. Od roku 1926/1927 začal počet dětí klesat, celkem bylo zapsáno 28 dětí, z toho 17 chlapců a 11 dívek. V tomto roce došlo ke změně pěstounky, kterou byla ustanovena Marie Klíčnicková. Školní rok 1927/1928 znamenal opětovné snížení počtu zapsaných dětí, celkem 22, chlapců 13 a dívek 9. Během školního roku 1928/1928 došlo dvakrát ke změně pěstounky. Nejprve se jí stala Božena Pilečková z Nové Vsi, která byla jmenována 27. července 1928. Již na začátku školního roku došlo k opětovné změně a novou pěstounkou se stala Františka Štulová. Pro tento rok bylo zapsáno celkem 21 dětí, z toho 12 chlapců a 9 dívek.

Dle rozvrhů hodin víme, že program dětí začínal v osm hodin ráno a končil ve čtyři hodiny odpoledne, v letním období o hodinu později. Mezi dopoledním a odpoledním programem byla dvouhodinová přestávka, mezi jedenáctou a jednou hodinou odpoledne, určená na oběd, kdy děti opouštěly opatrovnu. Mezi osmou a devátou hodinou přicházely děti do školy. Úkolem pěstounky bylo zkontrolovat jejich čistotu. Dále následovala rozmluva s každým dítětem a volné hry. Činnosti, které následovaly, se během jednotlivých školních let (pro které se dochovaly záznamy) příliš neměnily, pouze docházelo ke změnám, kdy jednotlivé pěstounky si upravovaly rozvrh podle svých potřeb. Do náplně činností patřilo cvičení paměti, rozmluvy a cvičení smyslů, vypravování, tělesná cvičení, pochody, zpěv, práce výtvarné a kreslení, modelování, skládání, nalepování, kladení, proplétání, přičkování, stavění, hry, hry v kruhu a ve skupinkách a pohádky. Pokud bylo příznivé počasí, především v letním období, děti měly zajištěný program venku

„*pod širým nebem*“. Jednotlivé činnosti rozvíjely všechny smysly dětí a připravovaly je tak pro jejich další studium i budoucí život.²⁰⁸

Činnost matiční opatrovny byla ukončena 23. března 1929 a její funkci převzala státní mateřská školka a opatrovna při zdejší české obecné škole s vyučovacím jazykem československým. Státní mateřská škola a opatrovna měla jedno oddělení a pedagogickým správcem se stal ředitel obecné školy, tedy František Žďárský, který tak zůstal ve své dosavadní funkci správce opatrovny. A stejně tak jako dosavadní pěstounka Marie Klíčnicková a opatrovnice Marie Riegrová. Podle usnesení obecního zastupitelstva v Rochlici ze dne 28. února 1929 měla obec hradit věcný náklad, tj. výdaje spojené s umístěním, vytápěním, osvětlením, čištěním místností a částku 6 000 Kč na úhradu odměny pro opatrovnici dětí a jiných výdajů. Věcné výdaje se zavázalo zastupitelstvo platit i v případě, že se mateřská školka rozroste o další oddělení.²⁰⁹ Ministerstvu školství a národní osvěty zůstaly k úhradě náklady osobní, tedy plat pěstounky.²¹⁰ Při zřízení státní mateřské školky a opatrovny převzalo Ministerstvo školství a národní osvěty i vybavení opatrovny, jednalo se o jeden obraz prezidenta republiky, jeden stůl a židli, tabuli, umyvadlo, dva věšáky na šaty, rám na rozvrh hodin, skříň, čtyři stolečky a šestnáct židliček zakoupených Ústřední maticí školskou, dvanáct stolečků a dvanáct židliček zakoupených místním školním výborem.²¹¹

Česká matiční opatrovna v Rochlici dle dokumentu o působení pedagogického správce Františka Žďárského, ředitele zdejší pětileté české obecné školy, fungovala ještě v roce 1938. Přesné datum jejího uzavření se však v dokumentech uložených ve fondu Ministerstva školství nedochovalo.

---

²⁰⁸ Rozvrhy hodin pro školní roky 1923/1924 – 1928/1929, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 424.

²⁰⁹ Zpráva MŠANO o zřízení státní mateřské školky ze dne 23. března 1929, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 424.

²¹⁰ Zpráva MŠANO o úhradě nákladů za pěstounku ze dne 9. ledna 1929, NA, MŠ 371, inv. č. 1620, kart. 1467.

²¹¹ Předávací protokol při převodu matiční opatrovny pod správu MŠANO ze dne 30. dubna 1929, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 424.

5.4. Horní Růžodol

Nejstarší zmínka o Růžodole pochází z roku 1542, kdy se tato obec pyšnila největší rozlohou a zabírala 708 ha. V 19. století došlo k rozdělení Růžodolu na dvě samostatné obce. Horní Růžodol se stal samostatným roku 1878 a roku 1904 byl Ober Rosenthal²¹² povýšen na městys. Horní Růžodol byl hlavním střediskem obyvatel české národnosti na Liberecku. Podle sčítání obyvatel z roku 1910 zde tvořili Češi 20% menšinu, ale podle soukromého sčítání Národní jednoty severočeské to bylo téměř 50% českých obyvatel.²¹³ Při dalším sčítání v roce 1921 počet obyvatel v obci mírně poklesl na 5 797 obyvatel, ale počet Čechů vzrostl téměř o tisíc osob, 2 955 (51%). V Horním Růžodole i nadále počet českých obyvatel stoupal a dle sčítání obyvatelstva v roce 1930 zde žilo 6 557 obyvatel, z toho 3 439 Čechů, tedy celých 52,4%.²¹⁴ K samotnému Liberci, jako jeho sedmá část byla připojena až roku 1939.²¹⁵

Ačkoli Češi v Horním Růžodole tvořili podstatnou část obyvatel, nezasedal v zastupitelstvu obce žádný Čech až do vzniku samostatné Československé republiky. Nejvíce sporů mezi Čechy a Němci v Horním Růžodole vzniklo kvůli zřizování školy. Ještě v roce 1886 musely všechny děti z Horního Růžodolu navštěvovat obecné školy v Janově Dole nebo Rochlici.

Na podzim roku 1886 se obecní zastupitelstvo rozhodlo pro stavbu vlastní školy. Německá škola o třech třídách byla dostavena v roce 1887 a v roce 1892 byla rozšířena o další tři třídy. Během několika následujících let se v Horním Růžodole zvýšil počet obyvatel a stávající škola již nestačila, proto byla v letech 1904 – 1905 postavena nová škola pro pět set dětí v sedmnácti třídách a s vlastní tělocvičnou, stále se ale jednalo o školu německou. Čeští rodiče žádali o vlastní

---

²¹² Čeští obyvatelé se dlouho pokoušeli prosadit, aby mohla být používána i česká varianta německého názvu, tedy Horní Růžodol. Se svou snahou však neuspěli, i když tento název běžně užívali. Ještě roku 1910 obecní zastupitelstvo jejich žádost zamítlo, že je název nepřeložitelný. Na české pojmenování musel Horní Růžodol čekat až do roku 1925, kdy byl i povýšen na město.

²¹³ VOMÁČKOVÁ, Kateřina. *Boj o českou školu v Horním Růžodole*. Zprávy České Besedy č. 75. Liberec 1994. s. 3.

²¹⁴ KARPAŠ, R. a kol.: *Knihy o Liberci*, s. 682.

²¹⁵ Tamtéž, s. 547.

českou školu již v roce 1894, ale jejich žádosti nebylo vyhověno. Pokud rodiče chtěli, aby jejich děti navštěvovaly českou školu, mohli své děti posílat od roku 1885 do české matiční školy v Liberci.

V roce 1899 sepsali čeští rodiče novou žádost k zemské školní radě a připojili k žádosti 43 podpisů. Po nátlaku zaměstnavatelů 17 rodičů svou žádost stáhlo zpátky. Po této události se do jednání zapojili MUDr. Václav Šamánek, JUDr. Josef Hliňák a řídící učitel české veřejné obecné školy Čeněk Matouš, a začali přesvědčovat rodiče o potřebě české výchovy pro jejich děti. Díky těmto jednáním byla sestavena v roce 1900 nová žádost k zemské školní radě s 68 podpisy rodičů. Česká škola byla tentokrát povolena, ale otevřena byla až o čtyři roky později.

Němečtí obyvatelé se za každou cenu snažili zabránit vzniku české veřejné školy v Horním Růžodole, proto poslali protest k zemské školní radě, protest nebyl uznán a naopak bylo nařízeno obstarat místnosti pro českou školu. Obec se tedy usnesla, že pro českou školu postaví provizorní dřevěný pavilon a zavázala se, že později postaví kamennou budovu. 15. září 1905 byla škola otevřena, ale jaké bylo zděšení rodičů, když zjistili v jakých podmínkách, se mají jejich děti učit. Škola byla pouze jednotřídní pro 80 dětí, ale zapsáno jich bylo 167. Ještě téhož dne se rodiče sešli na schůzi, kde se rozhodli neposílat své děti do této školy. To donutilo obecní zastupitelstvo ke stavbě zděné budovy a v červnu 1906 byla započata stavba čtyřtřídní školy. V následujícím roce bylo již do české veřejné školy zapsáno 245 dětí.²¹⁶

Ještě před vznikem české školy v Růžodole žádali čeští rodiče o založení opatrovny pro jejich děti. Žádost o zřízení české opatrovny zaslali Ústřední matici školské MUDr. Václav Šamánek a správce školy Čeněk Matouš 31. března 1902. Otevření opatrovny zdůvodňovali potřebou přípravného vzdělávání pro české děti, které jsou nuceny překonávat velkou vzdálenost a navštěvovat matiční opatrovnu v Liberci, tu ale kvůli vzdálenosti navštěvovala pouhá třetina dětí z Růžodolu. Další možností pro rodiče bylo posílat svoje děti do blízké německé Liebiegovy

---

²¹⁶ VOMÁČKOVÁ, Kateřina. *Boj o českou školu v Horním Růžodole*, s. 10.

opatrovny na Liebigshöhe.²¹⁷ V zápisu českých dětí do německé opatrovny spatřovali liberečtí Češi problém kvůli velkému počtu dětí, které poté nastoupily do německé soukromé školy „baronky Liebiegové“ nebo do ostatních německých veřejných škol. Představitelé liberecké menšiny tak apelovali na Matici, že mnoho českých dětí by mohli zachránit před poněmčováním a také připravovat děti pro českou školu, která měla být otevřena v Horním Růžodole.

Ústřední matice školská se usnesla, že opatrovnu v Růžodole zřídí, pokud bude schváleno otevření české školy. S novou žádostí ze dne 4. října 1904 o zřízení opatrovny se na Ústřední matici školskou obrátila Národní jednota severočeská, protože došlo k rozhodnutí, že česká škola bude v Růžodole otevřena již v následujícím školním roce a opatrovny by tak bylo velmi zapotřebí. Ve své žádosti informuje Matici i o nalezení vhodných prostor pro opatrovnu v domě místního Čecha pana Myslíka.²¹⁸

Výbor spolku tuto žádost kladně vyřídil a mohly tak započít přípravy pro otevření české opatrovny. Přípravy se však začaly protahovat a Národní jednota severočeská se znovu obrátila na výbor spolku Ústřední matice školské a svým dopisem ze dne 30. srpna 1905 se dotazovala, zda by k otevření opatrovny mohlo dojít ještě ve školním roce 1905/1906. Stejně jako u předchozí žádosti Matice výbor Národní jednoty ubezpečila, že opatrovna bude v Růžodole otevřena, jakmile budou nalezeny vhodné prostory pro její umístění. Korespondence s Maticí pokračovala i v následujícím roce a Národní jednota severočeská ve svém dopise z 27. srpna 1906 navrhla spolku, aby byla opatrovna zřízena v nově postaveném domě v Horním Růžodole, kde by mohla opatrovna zabírat přízemí tohoto domu. Odpověď Matice se nesla ve stejném duchu jako již v minulosti, že pokud by byly prostory vhodné, opatrovna zde může být zřízena. Za vybudování opatrovny v domě obuvníka Františka Valeše se přimlouval i MUDr. Šamánek. Žádost byla doplněna 14. listopadu 1906 znaleckým posudkem soudního znalce

---

²¹⁷ Žádost sepsaná MUDr. V. Šamánkem a Č. Matoušem k Ústřední matici školské o otevření opatrovny v Horním Růžodole ze dne 31. března 1902, NA, ÚMŠ 690, inv. č. Záležitosti škol, kart. 552.

²¹⁸ Žádost Národní jednoty severočeské o otevření opatrovny v Horním Růžodole ze dne 4. října 1904, NA, ÚMŠ 690, inv. č. Záležitosti škol, kart. 552.

inženýra Ottakara Materny z Prahy, který vhodnost prostor potvrdil, pokud dojde k menším úpravám, a to doplnění kamen do učebny, úpravu záchodů pro děti a uzamykatelných dveří, které by oddělily soukromé místnosti v domě.

Okresní školní rada povolila zřízení opatrovny v Růžodole výnosem č. 3421 z 14. prosince 1903. Otevření opatrovny v domě obuvníka Františka Valeše bylo schváleno pouze jako provizorní řešení a bylo tak opět potřeba nalézt novou místnost pro umístění opatrovny. Ta se podařila získat díky manželům Josefovi a Anně Nadějovým, kteří pro opatrovnu nabídli prostory ve svém domě č. p. 231. Prostory pro opatrovnu byly pronajaty 3. června 1907 na dobu osmi let. Výše pronájmu činila 500 Kč ročně ve čtvrtletních splátkách. Manželé Nadějovi se zavázali, že veškeré úpravy, které požadovala Okresní školní rada, provedou na své náklady, tedy úpravu záchodů pro děti a pořízení kamen do hlavní místnosti opatrovny. Opatrovna získala do pronájmu hlavní místnost s předsíní, dva záchody a také pokoj, který mohla využívat pěstounka či opatrovnice pro své ubytování.

K otevření opatrovny však stále nedošlo a tak místní odbor Národní jednoty severočeské pro Horní Růžodol a okolí v čele se svým předsedou Vojtěchem Technikem v září 1907 opět apeloval na Okresní školní radu, aby povolení zřízení opatrovny urychlila, protože dle zpráv v novinách Reichenberger Zeitung mělo v nejbližší době dojít k otevření německé opatrovny v Horním Růžodole a místní Češi se tak obávali dalšího odlivu českých dětí do německých zařízení.

Okresní školní rada přislíbila souhlas s otevřením opatrovny, pokud budou vykonány potřebné úpravy, které byly i předmětem nájemní smlouvy. A i přes to již 14. listopadu žádala Rudolfa Tesaře, aby zajistil u pěstounky Julie Termerové soupis dětí a oznámení rodičům, že opatrovna bude v brzké době otevřena, jakmile budou dokončeny potřebné úpravy. Rozhodnutí o otevření opatrovny vydala Okresní školní rada 6. prosince 1907. Jak by se mohlo zdát, tak již nic české předškolní výchově v Horním Růžodole nebránilo. Bohužel však došlo ke zpoždění stavebních úprav a hrozilo, že Okresní školní rada opatrovnu opět uzavře. K tomu však nedošlo a v březnu 1908 byly prostory pro opatrovnu dostatečně upraveny a její provoz mohl i nadále pokračovat.

Již od počátku fungování opatrovny byla pěstounkou jmenována Julie Termerová, která zde působila až do roku 1911. Z prvních let se nám dochoval rozvrh hodin zdejší opatrovny z 14. října 1908. Děti do opatrovny přicházely mezi osmou a devátou hodinou ranní. Poté následovaly rozmanité aktivity, mravouka, cvičení paměti, poučování o zvířatech, věcné učení, zpěv, věcné kreslení, cvičení v mluvení. Aby se dopolední program neskládal pouze z učení a rozvíjení schopností dětí, byl také doplněn dalšími aktivitami, mezi které patřily zpěv, kladení kroužků a navlékání. V půl dvanácté děti opouštěly opatrovnu, aby se v jednu hodinu odpoledne vrátily a pokračovaly v započaté činnosti. Odpolední program byl již více zaměřen na hry a tělesné aktivity, pochody, stavění, kladení hůlek a desek, hry a volné hry s hračkami a také pohádky. Dle rozvrhu děti opouštěly opatrovnu mezi třetí a čtvrtou hodinou odpolední, kdy si je ve většině případů vyzvedly matky.²¹⁹ Pěstounka k rozvrhu připojila i žádost o změnu délky vyučování v dopoledních hodinách. Dopolední program dětí končil v půl dvanácté a pěstounka žádala o dřívější konec, tedy v jedenáct hodin. Důvodem žádosti byl krátký volný čas pěstounky mezi dopoledním a odpoledním programem a také upozornění, že německá opatrovna v Horním Růžodole má takto výuku vyřešenou. Ústřední matice školská tuto žádost jako bezpředmětnou zamítla, že není důvod, aby děti měly zkrácený program.

Jak můžeme sledovat z dochovaných zpráv, které posílala pěstounka Ústřední matici školské, byla návštěvnost opatrovny velká. Ve školním roce 1908/1909 bylo do opatrovny zapsáno 116 dětí a přítomno 56. V následujícím školním roce 1909/1910 počet dětí lehce poklesl, ale i přes to bylo zapsáno 109 dětí, přítomno 40. Jak zpráva z 23. května 1910 uvádí, byla návštěvnost opatrovny vyšší v zimě, kdy pravidelně do opatrovny docházelo 70 dětí. Během školního roku 1910/1911 počet zapsaných dětí dále klesal, zapsaných dětí bylo 91 a přítomných pouhých 28, pěstounka tento stav odůvodňovala, že rodiče berou děti „na vzduch jdouc na práce polní nebo jiné“.²²⁰

---

²¹⁹ Rozvrh hodin opatrovny v Horním Růžodole ze dne 14. října 1908, NA, ÚMŠ 690, inv. č. Záležitosti škol, kart. 552.

²²⁰ Rozvrh hodin opatrovny v Horním Růžodole ze dne 14. října 1908, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

Pěstounka Julie Termerová působila v opatrovně až do roku 1911, kdy byla přeložena do opatrovny v Kolečovicích. Důvodem přeložení byla stížnost opatrovnice Anny Šmidrkalové, že si pěstounka neplní své povinnosti, do opatrovny dochází pozdě a opatrovnice se tak musí starat o svěřené děti i mimo své povinnosti. První stížnost na pěstounku se objevila již během školního roku 1910/1911, kdy si stěžovali rodiče, že pěstounka do opatrovny chodí pozdě a během času, kdy se má věnovat dětem, si neplní své povinnosti (údajně během programu s dětmi pletla) a cvičení dětí přenechává opatrovnici. Rodiče žádali, aby byla pěstounka přeložena a do opatrovny byl dosazen někdo zodpovědnější. Jejich žádost podporoval i řídicí učitel Tesař. Pokud by se daná situace nevyřešila, nechtěli rodiče děti z Horního Růžodolu své děti do opatrovny posílat. Výbor Matice požádal pěstounku o vysvětlení.²²¹ I přes svou obhajobu byla pěstounka přeložena a místo ní byla ve školním roce 1911/1912 dosazena Bedřiška Humplová, opatrovnici byla i nadále ponechána Anna Šmidrkalová. V prvním roce jejího působení bylo do opatrovny zapsáno 65 dětí, během tohoto školního roku bylo dodatečně zapsáno ještě dalších 25 dětí a pravidelná návštěvnost opatrovny byla 68 dětí.

S narůstajícím počtem dětí požádal místní odbor Národní jednoty severočeské pro Horní Růžodol a okolí výbor Ústřední matice školské o rozšíření zdejší opatrovny, protože stávající místnost v domě manželů Nadějových přestala účelům opatrovny stačit.²²² Dle této žádosti rodiče přestávali své děti do opatrovny posílat, protože se jim prostory nezdály vhodné pro jejich děti. Pro rozšíření opatrovny nabízela Jednota dvě místnosti ve svém domě č. p. 281, které se pro tyto účely jevily vhodnými. Situace se po vypuknutí první světové války výrazně změnila a nejen, že Ústřední matice školská musela zamítnout žádost Národní jednoty severočeské o rozšíření opatrovny, ale nejistou se stala i existence samotné opatrovny. Ústřední matice školská již neměla dostatek

---

²²¹ Žádost Ústřední matice školské o vysvětlení poměrů na opatrovně v Horním Růžodole ze dne 19. června 1911, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

²²² Žádost Národní jednoty Severočeské o rozšíření opatrovny v Horním Růžodole ze dne 15. června 1914, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

finančních prostředků na její chod a hrozilo, že pokud Národní jednota severočeská sama neponese veškeré náklady na provoz opatrovny, nebude možné ji pro školní rok 1914/1915 znovuotevřít. Národní jednota severočeská byla schopná uhradit pouze náklady na pěstounku a opatrovnici, a tak byla opatrovna v dubnu 1915 uzavřena a Matice v tomto měsíci uhradila i dlužné nájemné manželům Nadějovým a místnost po opatrovně byla vyklizena a navrácena vlastníkům.

Již od září 1917 se začalo připravovat znovuotevření opatrovny. Dle dopisu z 5. září 1917, který zaslala výboru Národní jednoty severočeské Ústřední matice školská, byl správcem opatrovny ustanoven řídicí učitel Josef Karel a pěstounkou Ludmila Fabingrová. Pěstounka dostala na starost zápis dětí do opatrovny, a to v co největším počtu. Do doby než bude ústav otevřen, měla vypomáhat v české škole. Stejně jako při prvním otevření opatrovny nastal problém s nalezením vhodné místnosti pro její umístění. Národní jednota severočeská opět nabídla své místnosti, a to v domech č. p. 281 a č. p. 241, které měla ve svém vlastnictví. Ty bohužel nebyly pro umístění opatrovny vhodné, a proto byla nalezena místnost v hostinci „U Votočků“, která splňovala požadavky pro umístění opatrovny.

I přes to však opatrovna stále nebyla otevřena. A situace došlo dokonce tak daleko, že v listopadu 1918 apelovali sami rodiče, aby již opatrovna byla otevřena. Z dochované korespondence můžeme vidět, jak byla situace naléhavá. „*Vážený pane učiteli, buďte tak laskav a promiňte, že holku nepošlu někdy do školy neb já sem nucena ji někdy nechat doma, když to kor být nemusí, tak ji pošlu do školy neb já musím živobyetí shánět, pokud to ještě jde a malou holku nemám komu nechat. Kdyby byla školka zařízena měla bych po starosti, dala bych ji do školky a velkou do školy.*“²²³ Naléhavá situace se znovuotevřením české opatrovny v Horním Růžodole souvisela s nastalými změnami po první světové válce a vznikem samostatného Československa, kdy v obci došlo k nárůstu českého obyvatelstva. Dle sčítání z roku 1921 žilo v Horním Růžodole téměř o tisíc

---

²²³ Z dopisu Marie Šimáčkové, která vysvětluje, proč nemůže posílat dceru do školy z října 1918, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

českých obyvatel více než před vypuknutím první světové války.²²⁴ Z tohoto důvodu bylo potřeba zajistit českou péči nejen pro české školní děti, ale také pro předškolní děti zaměstnaných rodičů žijících v Horním Růžodole.

Místnost v hostinci „U Votočků“ byla pronajata do června roku 1919 do té doby, než bude nalezena vhodnější místnost. Správkyní opatrovny byla ustanovena Anna Fabingerová z Hodonína a pěstounkou Ludmila Fabingrová. S osobou pěstounky ale nebyl spokojen správce Josef Karel, který již v červenci 1918 upozorňoval výbor Ústřední matice školské, že Ludmila Fabingrová nemá potřebné vlastnosti, aby mohla nejen pracovat s dětmi, ale především nemá dostatečné schopnosti ke komunikaci s českými rodiči v Horním Růžodole a mohlo by tak dojít k nedorozumění. I přes jeho naléhání byla Ludmila Fabingrová pěstounkou ustanovena. Další problém přineslo hledání opatrovnice. Původní opatrovnice Anna Šmidrkalová totiž požadovala za svou práci 90 Kč měsíčně, což si však Ústřední matice školská nemohla dovolit.²²⁵ Z dochovaných zpráv však nevíme, kdo se opatrovníci stal v době jejího znovuotevření.

K definitivnímu znovuotevření opatrovny došlo až 1. února 1921²²⁶ na základě zákona č. 292/1920 Sb. *O úpravě mateřských škol a o úpravě právních a služebních poměrů učitelek mateřských škol* ze dne 9. dubna 1920. Již 7. listopadu 1919 byl od Františka Chobota z Horního Růžodolu pronajat stavební pozemek č. kat. 10/56, v ulici Větrokopecké č. p. 276, později přejmenované na Kollárovu ulici. Nájemní smlouva byla uzavřena na dobu dvaceti let za 500 Kč ročně, placených čtvrtletně. Náklady na stavbu nové opatrovny činily 41 700, 27 Kč, ale díky tomu získal Horní Růžodol konečně budovu vyhovující pro opětovné zřízení české opatrovny.

---

²²⁴ Dle sčítání obyvatel v roce 1910 žilo v Horním Růžodole 20% českých obyvatel, podle sčítání z roku 1921 to bylo již 51% Čechů (2 955) z celkového počtu 5 797 obyvatel Horního Růžodolu.

²²⁵ Ústřední matice školská nejprve nabídla opatrovnici 30 Kč a později dokonce 60 Kč.

²²⁶ Informace o znovuotevření opatrovny v Horním Růžodole po roce 1925 se ale s tímto datem rozcházejí a uvádějí, že opatrovna byla otevřena již 1. září 1920.

Z dochovaných zpráv o zápisu si můžeme udělat představu, jak byla zdejší opatrovna využívána, některé z nich nás informují i o povolání rodičů, většinou otců. Pro představu práce uvádí stručný přehled se zásadními změnami.

Z důvodu pozdějšího otevření opatrovny muselo dojít ke změně správce, pěstounky i opatrovnice a tak ve školním roce 1920/1921 byl správcem ustanoven Emil Kalfus, pěstounkou Marie Svobodová-Grimmová a opatrovnicí Rozálie Štěpánová. Zapsáno bylo 41 dětí, z toho 21 chlapců a 20 dívek. Dle dochovaného školního výkazu máme přehled i o zaměstnání rodičů zapsaných dětí, největší počet zastupuje 12 dětí dělníků, 9 dělníků v továrně a 9 obchodníků, 8 samostatných živnostníků, jeden zemědělec, jeden podúředník a jeden úředník.

Pro následující školní rok se zpráva o zápisu nedochovala. Další zpráva je tedy až ze školního roku 1922/1923, kdy počet zapsaných dětí nepatrně poklesl a to na celkový počet 34 dětí, z toho 18 chlapců a 16 dívek, i přes tento počet bylo v opatrovně otevřeno i druhé oddělení. Díky zprávě víme i z jakých městských částí děti do opatrovny v Horním Růžodole docházely, jednalo se o 18 dětí z Horního Růžodolu, 15 z Rochlice a dokonce i jedno dítě z Vratislavic. Oproti minulé zprávě se zvýšil počet dětí dělníků a to na 20, samostatných živnostníků 10, dvě děti obchodníků a po jednom dítěti z rodiny podúředníka a úředníka. Došlo také ke změně správce opatrovny, kterým se v tomto roce stal odborný učitel při škole v Horním Růžodole Karel Lodr.²²⁷

Ve školním roce 1923/1924 fungovalo v opatrovně opět pouze jedno oddělení, i když počet dětí opět vzrostl na 40, z toho 22 chlapců a 18 dívek.²²⁸ Pro školní rok 1924/1925 bylo do jednoho oddělení zapsáno 39 dětí, 19 chlapců a 20 dívek. V opatrovně došlo ke změně pěstounky a opatrovnice, ve zprávě však není uveden důvod výměny personálu. Pěstounkou byla ustanovena Růžena Pomezná a opatrovnicí Božena Samotánová.²²⁹

---

²²⁷ Zpráva o zápisu do opatrovny v Horním Růžodole z roku 1922, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

²²⁸ Zpráva o zápisu do opatrovny v Horním Růžodole ze dne 6. září 1923, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

²²⁹ Zpráva o zápisu do opatrovny v Horním Růžodole ze dne 9. září 1924, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

V následujícím školním roce 1925/1926 bylo opět otevřeno druhé oddělení. Důvodem pravděpodobně byl počet zapsaných dětí, a to 24 chlapců a 28 dívek, celkem tedy 52 dětí. Pěstounka Růžena Pomezná v tomto roce dostala na starosti i spravování opatrovny. Opatrovníci se stala Františka Hýbnerová.²³⁰ I když počet dětí ve školním roce 1926/1927 opět mírně vzrostl na počet 53 zapsaných, 26 chlapců a 27 dívek, fungovalo v opatrovně pouze jedno oddělení. Pěstounkou a správkyní opatrovny se stala Ludmila Schwarzová a opatrovníci Františka Teprová.²³¹ V následujícím školním roce 1927/1928 bylo do dvou oddělení zapsáno 18 chlapců a 22 dívek, celkem 40 dětí a pro školní rok 1928/1929 bylo zapsáno 49 dětí, z toho 24 chlapců a 25 dívek.²³²

Stejně jako většina předškolních institucí v Československu byla i opatrovna v Horním Růžodole v roce 1928 převedena pod správu státu a Ústřední matice školská tak předala opatrovnu do spravování Ministerstva školství a národní osvěty. Státní mateřská školka byla zřízena 1. listopadu 1928 jako součást Obecné školy s vyučovacím jazykem československým v Horním Růžodole, správcem školky byl ustanoven správce této školy. První oddělení bylo ponecháno v Kollárově ulici č. p. 276, druhé oddělení bylo umístěno v části města zvané „*Za drahou*“ č.p. 226.²³³ Díky převodu opatrovny pod státní správu se nám dochoval přehled o vynaložených nákladech Ústřední matice školské na vydržování opatrovny a náklady na inventář a pomůcky pro již zmíněný ústav. Celkové náklady od jejího zřízení v roce 1907 činily 14 279,17 Kč, z čehož Ministerstvo školství a národní osvěty poskytlo Matici mimořádnou subvenci ve výši 5 440 Kč. Ministerstvo se také zavázalo, že Ústřední matici školské zavázalo

---

²³⁰ Zpráva o zápisu do opatrovny v Horním Růžodole ze dne 3. října 1925, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

²³¹ Zpráva o zápisu do opatrovny v Horním Růžodole ze dne 30. září 1926, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

²³² Zprávy o zápisu do opatrovny v Horním Růžodole ze dne 8. září 1927 a 10. září 1928, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

²³³ Zpráva o zřízení mateřské školky v Horním Růžodole Ministerstvem školství a národní osvěty ze dne 13. října 1928, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

platit roční nájemné za pronájem budovy v Kollárově ulici č. p. 276 ve výši 4 500 Kč.

Již 3. prosince 1928 navrhl Inspektor menšinových škol národních s vyučovacím jazykem československým v Liberci, aby bylo při mateřské školce zřízeno ještě třetí oddělení a to v Kollárově ulici č. p. 276, kde již fungovalo první oddělení. Zřízení III. oddělení bylo Ministerstvem schváleno 20. prosince 1928 a mohlo tak dojít i k jeho otevření. V roce 1931 bylo zřízeno ještě IV. oddělení, které bylo umístěno, stejně jako II. oddělení, v nově postavené školní budově.²³⁴ Kvůli havarijnímu stavu pavilonu v Kollárově ulici č.p. 276, ve kterém byla opatrovna umístěna od roku 1919, se Ministerstvo školství rozhodlo mateřskou školku přestěhovat. V roce 1934 se jim podařilo najít vhodný dům ve stejné ulici č. p. 164. Důvodem proč Ministerstvo trvalo na tom, aby mateřská školka byla umístěna v této ulici, byl velký počet českého obyvatelstva, který bydlel v části Horního Růžodolu zvaného „*Na kopci*“. Pronájem pavilonu Ústřední matice školské byl vypovězen k 1. březnu 1935, kdy byla mateřská školka přestěhována do nových prostor.²³⁵

I přes počáteční nesnáze týkající se vhodných prostor pro otevření mateřské školky a opatrovny v Horním Růžodole se čeští rodiče dočkali předškolního ústavu, který jejich děti připravoval na jejich budoucí školní docházku v jejich mateřském jazyce. Kvůli nedostatku materiálů týkajících se náplně činností dětí v opatrovně nemůžeme porovnat, jak se měnil program dětí. Dle jediného dochovaného rozvrhu je ale patrné, že důraz byl kladen nejen na učení, ale také na hry, které rozvíjely dovednosti a schopnosti dětí.

Průměrná školní docházka v opatrovně do jejího uzavření v roce 1914 byla 50 dětí, i když průměrně zapsáno bylo 90 dětí. Při znovuootevření opatrovny v roce 1921 ji navštěvovalo v průměru 40 dětí v jednom oddělení, nárůst dětí nastal po roce 1924, kdy jich opatrovnu navštěvovalo 50 a bylo tak nutné otevřít druhé

---

²³⁴ Zpráva Ministerstva školství a národní osvěty o umístění jednotlivých oddělení mateřské školky v Horním Růžodole ze dne 30. března 1931, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

²³⁵ Zpráva o změně umístění mateřské školky ze dne 12. listopadu 1934, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781, Záležitosti škol, kart. 552.

oddělení. Nárůst počtu českých dětí v opatrovně pravděpodobně souvisel i se zvýšením počtu českých obyvatel v Horním Růžodole. Po převodu opatrovny pod správu Ministerstva školství a národní osvěty roku 1928 byla zřízena ještě další dvě oddělení, protože kapacita stávající mateřské školky a opatrovny již potřebám Horního Růžodolu nestačila. Dle sčítání obyvatelstva v roce 1930 žilo totiž v Horním Růžodole 3 439 Čechů, tedy celých 52,4%²³⁶ a vzdělávání, i to předškolní, v českém jazyce se tak stalo ještě naléhavějším. Mateřská školka fungovala v Horním Růžodole ještě v roce 1938, kdy byla kvůli nastalé situaci s odsunem českého obyvatelstva z pohraničních oblastí uzavřena.

5.5. Františkov

Obec Františkov vznikla již roku 1657 vyčleněním dvou gruntů z původního Růžodolu, ležících po obou stranách dnešní Švermovy ulice. Název obec dostala na počest zakladatele Františka Gallase.²³⁷ Obec se rozvíjela velmi pomalu a dle Josefského katastru z roku 1785 měla pouhých 51 domů a teprve roku 1885 přes sto domů. Samostatnost získala obec Františkov roku 1881 a roku 1883 zde byl zvolen první obecní představený Ignaz Kaulfersch, tříčlenná rada a osm členů zastupitelstva. Františkov jako samostatná obec se začal rozvíjet velmi postupně a při sčítání v roce 1880 zde žilo pouhých 1 429 obyvatel a dle odhadu Češi tvořili 7,5% populace. Při dalším sčítání v roce 1890 vzrostl počet Čechů na dvojnásobek a k české obcovací řeči se přihlásilo 219 osob (10,7%) z celkových 2 056 obyvatel. Počet obyvatel i nadále narůstal, ale ke zvýšení počtu osob české národnosti došlo až po vzniku samostatného Československa, kdy při sčítání obyvatel v roce 1921 tvořili Češi již dvacetiprocentní menšinu, k české národnosti se v tomto roce přihlásilo 488 osob z celkového počtu

---

²³⁶ KARPÁŠ, R. a kol.: *Kniha o Liberci*, s. 682.

²³⁷ Tamtéž, s. 556.

2 388 obyvatel.²³⁸ S narůstajícím počtem českého obyvatelstva se do popředí dostávala i myšlenka na otevření vlastní české mateřské školy a opatrovny.

Vlastní školy se obyvatelé Františkova dočkali až v únoru 1897, kdy zemská školní rada povolila otevření čtyřtřídní německé školy. Do té doby navštěvovaly děti z Františkova školu v Janově Dole. K pokusu o otevření alespoň výpomocných tříd došlo již v roce 1806, kdy byla s učitelem z Janova Dolu sepsána smlouva, ve které se Františkov zavázal posílat do těchto tříd všechny zdejší děti od šesti do dvanácti let a přispívat na ně 2 – 3 krejcary týdně. Vyučování však za těchto podmínek nemělo dlouhého trvání a děti tak opět musely navštěvovat školu v Janově Dole. Ke změně došlo v již zmíněném roce 1897, kdy byla ve Františkově otevřena škola. Janův Důl ale pozbyl dvě třídy ve své škole a místní školní rada podala protest proti škole ve Františkově. Po zamítnutí této stížnosti již nic nebránilo výstavbě nové školní budově, která byla slavnostně otevřena 1. září 1901. Jednalo se však o školu německou, česká škola zde ani za první republiky nevznikla. Od roku 1919 fungovala ve Františkově i mateřská škola, kterou roku 1924 převzala do své správy obec.²³⁹ Materiály, které by objasnily, kdo mateřskou školu provozoval v letech 1919 – 1924, než ji převzala do své správy sama obec Františkov, se však nedochovaly.

Česká opatrovna ve Františkově byla Ústřední maticí školskou zřízena 25. září 1922. „Výbor Ústřední matice školské usnesl se na základě § 10 zákona ze dne 14. května 1869 č. 62 říš. zák. podle příslušného ministerského nařízení zřídit pro děti ve věku od 4 do 6 let školu mateřskou ve Františkově, škol. okres Liberec, inspektorát menšinových škol v Liberci. Mateřská školka tato má být přípravou dítek pro vstup do školy obecné, jakmile dosáhnou věku školy povinného. Zároveň se usnesl výbor, aby při této mateřské školce v těchže místnostech byly opatrovány děti od 3 let společně s dětmi školky mateřské.“²⁴⁰ Nově vzniklý ústav dostal název „Mateřská školka a opatrovna Ústřední Matice Školské ve Františkově“ se

---

²³⁸ KARPAŠ, R. a kol.: *Kniha o Liberci*, s. 682.

²³⁹ Tamtéž, s. 557.

²⁴⁰ Oznámení ÚMŠ Zemské školní radě v Praze o zřízení školy mateřské a opatrovny ve Františkově ze dne 10. dubna 1924, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

sídlem v Tylkově ulici č. p. 8 v Liberci. Pedagogická správa mateřské školky a opatrovny byla svěřena řídicímu učiteli obecné školy Rudolfu Kozákovi. První pěstounkou se stala Zdenka Faltysová a opatrovnici Marie Bílková.

V prvním měsíci fungování se však opatrovna musela vypořádat s problémem, který spočíval v nedostatečném vybavení učebny, protože neměla žádné vlastní k dispozici. Proto se již 10. října 1922 obrátil řídicí učitel Rudolf Kozák na Ústřední matici školskou se žádostí o pořízení pomůcek pro opatrovnu. V žádosti se zmiňuje, že do opatrovny bylo zapsáno 20 dětí a s vyučováním se započalo již 6. října 1922. Starosti mu však dělalo především vybavení opatrovny, ve které se nacházelo pouze 16 hraček, které opatrovně darovali rodiče dětí zapsaných do opatrovny. Toto množství hraček se mu zdálo nedostatečné, a proto žádal ÚMŠ o rozšíření inventáře. Dle žádosti byly v opatrovně jen lavice a další inventář chyběl. Správce opatrovny předpokládal, že inventář pro opatrovnu pořídí Ministerstvo školství a národní osvěty a také tomuto úřadu zaslal rozpočet na nové vybavení, který si vyžádal od místního truhláře Františka Ksandra. V tomto rozpočtu byl vyúčtován stůl za 205 Kč, dvě židle za 120 Kč, tabule s podstavcem za 360 Kč, skříň za 590 Kč a police pro uschování jídel v hodnotě 198 Kč. Od ministerstva se však kladného vyřízení své žádosti nedočkal, a proto se se svou žádostí obrátil právě na zřizovatele opatrovny, tedy Ústřední matici školskou, která žádosti vyhověla.

Umístění opatrovny posvětilo ministerstvo školství a národní osvěty 11. října 1922. Dle odpovědi na žádost: „*Ministerstvo školství a národní osvěty nemá námitek proti tomu, aby v budově, v níž jest dnes umístěna česká obecná škola ve Františkově a o jejíž zakoupení pro čsl. erár se jedná, zřízena byla v přízemí místnosti opatrovna ÚMŠ, a aby k účelům opatrovny použito bylo i přiměřené hřiště, jež k opatrovně na západní straně přiléhá za předpokladu, že správa české školy ve Františkově řešení toto sama doporučila, jak z přiloženého opisu sdělení N.J.S. v Praze ze dne 12. 9. 1922 dá se usuzovati.*“²⁴¹

---

²⁴¹ Odpověď na žádost ÚMŠ od Ministerstva školství a národní osvěty ze dne 11. října 1922, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

Mateřská školka a opatrovna fungovala dle statutu pro opatrovny a mateřské školky ÚMŠ a dále se řídila osnovami pro opatrovny a mateřské školky ÚMŠ z 10. dubna 1924. V prvním školním roce 1923/1924 bylo do opatrovny zapsáno 23 dětí, 15 chlapců a 8 děvčat, z toho 4 děti tříleté, 13 dětí čtyřletých a 6 dětí pětiletých. Zápis pro tento školní rok nám přináší i informace o náboženství dětí, které bylo pečlivě zaznamenáno, 8 dětí katolického náboženství, dvě děti čsl., evangelického a jiného vyznání jedno dítě a bez vyznání 12 dětí.²⁴² V následujícím školním roce 1924/1925 bylo zapsáno 31 dětí, 18 chlapců a 13 dívek, z toho 7 dětí tříletých, 7 dětí čtyřletých a 17 dětí pětiletých.²⁴³ Pro školní rok 1924/1925 se informace o zápisu nedochovaly, ale již následujícího školního roku 1925/1926 můžeme sledovat, že počet dětí zapsaných do opatrovny se dále zvyšoval a celkem bylo zapsáno 35 dětí, 15 chlapců a 20 dívek. Děti tříletých 11, čtyřletých 8 a 16 pětiletých dětí.²⁴⁴ Z tohoto školního roku se dochovala i zpráva o zápisu, ze které získáváme přehled, z jakých obcí se místní školní obec skládala, a to Františkov, Liberec „*Za drahou*“, Hanychov, Janov, Dolní Ostašov a Karlov. Dále se dochovaly informace o povolání rodičů zapsaných dětí do opatrovny, jednalo se o 4 úředníky, 2 samostatné živnostníky, 3 obchodníky, 7 dělníků z továrny a 18 státních zaměstnanců.²⁴⁵ Poslední školní rok, pro který se dochovaly informace o zápisu do opatrovny, byl 1927/1928. V tomto školním roce bylo do opatrovny zapsáno pouze 16 dětí, 8 dívek a 8 chlapců. Zapsány byly pouze děti tříleté. Bohužel z materiálů ÚMŠ není zřejmý důvod, proč nebyly zapsány i děti čtyřleté a pětileté. Po důvodu se snažil doptat i výbor Ústřední matice školské, ale žádné zprávy o tomto důvodu se ve fondu Ústřední matice školské nedochovaly. Po pěti letech fungování mateřské

---

²⁴² Zápis do opatrovny a mateřské školky ÚMŠ ve Františkově pro školní rok 1923/1924 ze dne 27. září 1923, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

²⁴³ Zápis do opatrovny a mateřské školky ÚMŠ ve Františkově pro školní rok 1924/1925 ze dne 9. září 1924, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

²⁴⁴ Zápis do opatrovny a mateřské školky ÚMŠ ve Františkově pro školní rok 1923/1924 ze dne 29. září 1925, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

²⁴⁵ Zpráva o zápisu do opatrovny a mateřské školky ÚMŠ ve Františkově pro školní rok 1925/1926, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

školky a opatrovny ve Františkově došlo i ke změně pěstounky, kterou se pro tento rok stala Helena Havelková z Hodkovic.²⁴⁶

Ze školního roku 1927/1928 se nám dochoval i rozvrh hodin pro zdejší opatrovnu. Díky rozvrhu získáváme jasnější přehled o náplni činnosti dětí v opatrovně. Rozvrh opatrovny každoročně schvaloval výbor Ústřední matice školské a dozor nad plněním vykonával okresní školní inspektor, pro tento školní rok Fr. K. Lang. Opatrovna ve Františkově (stejně jako ostatní opatrovny zřízené Ústřední maticí školskou) fungovala od pondělí do pátku. Děti přicházely v osm hodin ráno a opouštěly ji ve tři hodiny odpoledne, kromě letního období, kdy opatrovna fungovala až do 17 hodin. Každý den měl svůj pevný řád, který tvořil příchod dětí do opatrovny na osmou hodinu ranní, mezi devátou a desátou hodinou dopoledne nastal čas na svačinu, kterou si děti nosily z domova. V jedenáct hodin děti odcházely ze školky, aby se mohly v jednu hodinu odpoledne do školky vrátit a pokračovat v činnostech. Školní den byl ukončen hromadným odchodem dětí domů. Náplň jednotlivých dní tvořily různé činnosti. Čas mezi osmou a devátou hodinou byl vyhrazen shromáždění dětí, svlékání a ukládání oblečení. Dále pak ukládání svačiny, kterou si děti donesly z domova. Pěstounka měla za úkol ráno děti zkontrolovat a to včetně jejich čistoty a případně tyto nedostatky napravit. Po vstupu do opatrovny pak následovaly volné hry a rozmluva pěstounky s jednotlivými dětmi. Stejným způsobem probíhal i návrat dětí do opatrovny po jedné hodině odpoledne. Další činnosti dětí byly rozděleny v hodinových intervalech. Jednalo se o vypravování věcné, mravoučné a vypravování pohádek, hry v kruhu a ve skupině, rozmluva, tělesná výchova, zpěv, cvičení paměti a smyslů, modelování, stavění, kreslení, skládání, nalepování, „kladení“, „příčkování“ a „proplétání“. V letním období to pak byly hry především venku, práce zahradní, formování písku, převážení písku a hry s pískem, hry pod širým nebem a různé pochody.²⁴⁷

---

²⁴⁶ Zápís do opatrovny a mateřské školky ÚMŠ ve Františkově pro školní rok 1927/1928 ze dne 9. září 1927, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

²⁴⁷ Rozvrh opatrovny a mateřské školky ÚMŠ ve Františkově pro školní rok 1927/1928 ze dne 3. března 1927, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

Matiční opatrovna a mateřská škola ve Františkově byla uzavřena k 1. září 1928 výnosem ministerstva školství a národní osvěty z 13. června 1928. Státní mateřská školka a opatrovna ve Františkově začala fungovat již 1. září 1928 a byla umístěna v obecní škole s vyučovacím jazykem československým.²⁴⁸ Správa mateřské školy byla svěřena do rukou řídícímu učiteli výše zmíněné školy Rudolfovi Kozákovi. Ministerstvo školství a národní osvěty ustanovilo pěstounku zvláštním výnosem, aby bylo možno ponechat dosavadní pěstounku Zdeňku Faltysovou v její dosavadní funkci a převést ji ze služeb ÚMŠ do služeb státních a ponechat jí tak její výhody vyplývající jí z jejího dlouholetého působení pro ÚMŠ.²⁴⁹ S ukončením činnosti matičního ústavu bylo zapotřebí převést jeho inventář pod státní mateřskou školku. Za inventář a pomůcky od otevření opatrovny v roce 1922 bylo vyplaceno 6 344,96 Kč. V roce jejího otevření bylo pořízeno pouze razítko v hodnotě 22,50 Kč. Již v následujícím roce byly pro opatrovnu pořízeny pomůcky v hodnotě 459,10 Kč a drobný nábytek a vybavení učebny (košík a košťata) 217,26 Kč. V roce 1924 byl pořízen nábytek od místního truhláře Františka Ksandra v hodnotě 1 348 Kč. Dále pak pomůcky a hračky za 581,92 Kč, jeden výtisk „*Loutkáře*“ za 20 Kč a bylo potřeba také učebnu znovu vymalovat, za tuto práci si Jan Hozák naučtoval 60 Kč. O rok později investovala Ústřední matice školská do nákupu dalších pomůcek „*Logia*“, knih a čtyř obrazů pro opatrovnu v hodnotě 799,62 Kč. Od roku 1926 si opatrovna předplatila časopis „*Loutkář*“ v hodnotě 20 Kč, který odebírala až do svého uzavření v roce 1928. V tomto roce také přibyly nové pomůcky pro děti v celkové hodnotě 208,36 Kč. Veškerý věcný náklad na opatrovnu od 1. ledna 1927 do 20. října 1928 činil 1894,95 Kč, včetně cestovních výloh M. Slavíkové z Plzně ve výši 81,80 Kč a mzdy opatrovnice Marie Bílkové ve výši 900 Kč.²⁵⁰ Jak je patrné z dochovaného

---

²⁴⁸ Oznámení o ukončení činnosti opatrovny a mateřské školky ÚMŠ ve Františkově ze dne 2. července 1928, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

²⁴⁹ Zvláštní výnos MŠANO o ponechání pěstounky při opatrovně, NA, MŠ 371, inv. č. 1620, kart. 1450.

²⁵⁰ Převod inventáře opatrovny a mateřské školky ÚMŠ ve Františkově z let 1922 - 1928 ze dne 13. června 1928, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

inventáře, během fungování opatrovny se začalo proměňovat vybavení opatrovny a větší důraz byl kladen na nákup hraček a pomůcek pro děti.

5.6. Vesec

První písemná zpráva o Vesci pochází již z roku 1412, kdy prodal zeman Petr z Albrechtic u Turnova obce Vesec, Doubí a část Vratislavic klášteru johanitů v Českém Dubu. Vesec tak patří k jedné z nejstarších obcí dnešního Liberce.²⁵¹ Již ze starších záznamů se dochoval název Wesec, německé pojmenování Dörfel se objevuje až v roce 1567. Počáteční osídlení bylo velmi řídké a ještě v 18. století se jednalo především o dřevěné domy. K rozvoji obce dochází až po roce 1825, kdy byla zemská silnice přebudována na císařskou silnici. V roce 1903 byl Vesec spojen silnicí s Rochlicí a roku 1905 byla vybudována silnice do Vratislavic a další do Rochlice.

V roce 1909 byl Vesec povýšen na městys, který čítal 4 150 obyvatel a 350 domů. Dle sčítání z roku 1910 žilo ve Vesci 4 150 obyvatel a z toho pouhých 36 obyvatel české národnosti. Při dalším sčítání obyvatel v roce 1921 vzrostl počet Čechů již na 530 osob z celkového počtu 3 568 obyvatel.²⁵² Po první světové válce dochází ve Vesci k rozvoji a to nejen týkajících se stavebních aktivit. Jednou z nejzásadnějších změn pro obec bylo otevření české školy. Vesec neměl zpočátku vlastní školu a děti tak docházely do školy v Rochlici. V roce 1873 byla otevřena provizorní škola v hostinci „*U Lucerny*“ č. p. 110 s půldenním vyučováním a v roce 1878 byla dokončena školní budova. Až po první světové válce se čeští obyvatelé Vesce dočkali vlastní české školy, když v roce 1919 zahájila činnost nejprve jednotřídka nacházející se ve staré školní budově č. p. 276. V této budově sídlila i česká matiční opatrovna.

---

²⁵¹ KARPAŠ, R. a kol.: *Knihy o Liberci*, s. 592.

²⁵² Tamtéž, s. 682.

Ústřední matice školská otevřela dětskou opatrovnu a mateřskou školu ve Vesce u Liberce pro děti od 3 do 6 let dne 13. prosince 1926.²⁵³ Založení opatrovny předcházela žádost k Zemské školní radě, která byla schválena již 2. října 1926. První pěstounkou byla ustanovena Vlasta Gajdušková.²⁵⁴ Opatrovna a školka byly zřízeny v budově české obecní školy ve Vesce u Liberce, č. p. 276 a pronájem místnosti činil 275 Kč.

Správcem opatrovny a mateřské školky byl ustanoven Karel Mahula. V prvním roce fungování navštěvovalo opatrovnu a školku 21 dětí, 11 chlapců a 10 dívek. Dle zápisu z 22. prosince 1926 je patrné, že došlo ke změně pěstounky, kterou se stala Anna Zemanová. Ta zastávala nejen funkci řídící pěstounky, ale i opatrovnice a měla tak na starost chod celé opatrovny, toto opatření mělo být pouze dočasné, a to do konce roku 1926. Pro opatrovnu kromě jedné učebny byl vyhrazen i dvorek. Bohužel zde chyběla zahrada, kde by děti mohly pobývat za hezkého počasí. V prvním roce fungování opatrovny a mateřské školky byl pořízen inventář v hodnotě 217,98 Kč. Jednalo se o obraz prezidenta republiky a státní znaky v hodnotě 9,70 Kč, za pomůcky „Logia“ v hodnotě 137,28 Kč a do výdajů opatrovny byly započítány i cestovní výdaje pěstounky Anny Zemanové, která se do Vesce přistěhovala z Českých Velenic, tyto výdaje činily 71 Kč.

V následujícím školním roce 1927/1928 bylo do opatrovny zapsáno 14 dětí, 5 chlapců a 9 dívek. Pedagogickým správcem opatrovny byl i nadále ustanoven Karel Mahula. Ke změně došlo v osobě pěstounky, kterou se v tomto roce stala Marie Vondrášková z Doubí. V tomto roce byla ustanovena i opatrovnice, kterou byla Eliška Burešová, taktéž z Doubí. Nejen, že došlo ke změně pěstounky a k zaměstnání nové opatrovnice, v tomto roce byl také opatrovně snížen nájem o 25 Kč a to na 250 Kč, ale se snížením nájmu přišla

---

²⁵³ Dětská opatrovna a mateřská školka, zde mohla být otevřena na základě § 10, zákona ze dne 14. května 1869, č. 62 říš. zák. a podle § 26 min. nař. ze dne 22. června 1872 č. 108 říš. zák.

²⁵⁴ Zpráva Zemské školní rady ze dne 2. října 1926, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 572.

opatrovna o možnost využívat školní dvorek a veškeré aktivity dětí byly omezeny pouze na prostory učebny, ve které byla opatrovna umístěna.

Ve školním roce 1928/1929 i nadále působil jako pedagogický správce Karel Mahula a pěstounka Marie Vondrášková. K jediné změně došlo v osobě opatrovnice, kterou se pro tento školní rok stala Nina Valešová. V tomto školním roce bylo zapsáno 20 dětí, 12 chlapců a 8 dívek.

K 1. únoru 1929 byla opatrovna a mateřská škola převedena pod státní správu. Zřízení státní mateřské školky předcházely výnosy Ministerstva školství a národní osvěty. Dle tohoto výnosu byla zřízena mateřská škola a opatrovna, která tvořila součást obecné školy s československým vyučovacím jazykem ve Vesce. Školka zde měla vyhrazeno jedno oddělení a jejím správcem byl ustanoven řídicí učitel z výše uvedené obecné školy, v jejíž budově byla také umístěna.²⁵⁵ Maticní opatrovna a mateřská školka ukončila svou činnost dnem otevření státní opatrovny a mateřské školky a všechny děti maticní opatrovny byly zapsány do nově zřízené státní školky.

S převodem opatrovny a mateřské školky pod státní správu bylo nutné vyúčtovat její výdaje do této doby. Díky tomu se nám dochovaly záznamy o výdajích opatrovny a o veškerém pořízeném vybavení pro opatrovnu. V prvním roce fungování opatrovny a školky ve Vesce pořídila Ústřední matice školská nábytek pro tento ústav od Josefa Pitřmana v hodnotě 4019, 12 Kč. V následujícím roce, tedy roku 1927, byly pořízeny pomůcky od Boleslava Šádka v hodnotě 778, 50 Kč, tohoto roku byl také potřeba uhradit otop a dřevo na zimu v hodnotě 75 Kč. Ve školním roce 1927/1928 došlo ke změně pěstounky, kterou se stala Marie Vondrášková, která se do Vesce u Liberce přistěhovala z Českých Budějovic a výdaje na její cestu činily 125, 30 Kč. V tomto školním roce byly nakoupeny další pomůcky pro děti v hodnotě 281,64 Kč. V roce 1928 byly opět pořízeny pomůcky od Boleslava Šádka, za které Ústřední matice školská vydala 164 Kč. A v tomtéž roce došlo i k zútlunění opatrovny. Učebna opatrovny byla opravena a znovu vymalována Josefem Schäfrem, který za svou práci dostal

---

²⁵⁵ Výnos ministerstva školství a národní osvěty č. 57167/28-I ze dne 28. prosince 1928, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 572.

zaplaceno 220 Kč. V letech 1927 až 1929 byla vyplacena mzda opatrovnici Elišce Burešové ve výši 2500 Kč.

Nově vzniklá státní mateřská škola a opatrovna byla umístěna v budově německého místního školního výboru ve Vesce u Liberce v prvním poschodí a byla jí vyhrazena jedna učebna. Pedagogickým správcem byl opět ustanoven Karel Mahula, pěstounkou Marie Vodrážková a opatrovnici Alžběta Burešová. Učebna nově vzniklé opatrovny byla zařízena velmi jednoduše. Nacházelo se zde 16 stolů, 32 židlí, tabule, umyvadlo, dva věšáky na šaty a kamna značky „Fenom“. K obecné škole náleželo i hřiště, které ale pro velkou frekvenci nemohla opatrovna využívat. Zbývala tedy jen zahrada v „Arbeiterheimu“, která byla vzdálená dvě minuty od školy. Představenstvem bylo opatrovně a mateřské školce povoleno využívat zahradu bezplatně.²⁵⁶

Ze školního roku 1928/1929 se nám dochovala matrika zapsaných dětí ve věku tří až šesti let. Dle této matriky můžeme sledovat odkud děti a jejich rodiny pocházely, a jaké bylo zaměstnání rodičů. Jak je patrné ze zápisu, většina dětí pocházela přímo z Vesce, pouze tři děti se narodily v jiné obci, dvě v Horním Růžodole a jedno v Ondřejově. Všichni rodiče byli zaměstnání přímo ve Vesce, najdeme zde čtyři tovární dělníky a jednu tovární dělnici, cihlářského dělníka, nádražního zřízence, dva železniční zřízence, dva kočí, dva obuvníky, tiskařského mistra a vrchního četnického strážmistra. Matrika tak přináší informace o různorodém složení obyvatel obce a využívání státní mateřské školky (viz matrika níže).²⁵⁷ Potřebu mateřské školky ve Vesce vystihl ve své zprávě inspektor menšinových škol národních Sylvestr Brynda: *„Děti jsou vesměs z rodin továrních dělníků, jest proto je místně důležitá a má zvláštní význam národní, neboť děti zachraňuje před odnárodňováním „na ulici“. Nebýti mateřské školy, děti pobíhaly by společně s německými dětmi po ulicích, zvykaly by si výhradně*

---

²⁵⁶ Protokol o převzetí inventáře státní opatrovny a mateřskou školkou ve Vesce u Liberce ze dne 31. ledna 1929, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 572.

²⁵⁷ Výkaz zapsaných dětí z roku 1928, NA, MŠ 371, inv. č. 1620, kart. 1471.

*německé mluvě a v mateřské řeči by se špatně vyjadřovaly.*²⁵⁸ Jak je patrné ze zprávy, ještě deset let po vzniku samostatného Československa bylo potřeba řešit otázku odnárodňování českých dětí nejen na obecných školách, ale také v předškolních zařízeních.

---

²⁵⁸ Zpráva inspektora menšinových škol národních ze dne 25. dubna 1928, NA, MŠ 371, inv. č. 1620, kart. 1471.

Jmenovitý výkaz dětí od 3 do 6 let z roku 1928			
	Jméno a příjmení dítěte	Rok, den a místo narození	Zaměstnání rodičů
1.	Vlastimil Vondráček	29. července 1924 ve Vesci	František Vondráček, tovární dělník ve Vesci č. 173
2.	Vratislav Grus	28. února 1923 ve Vesci	Josef Grus, kočí ve Vesci č. 301
3.	Josef Souček	31. března 1923 ve Vesci	Josef Souček, železniční zřízenec ve Vesci č. 407
4.	Miluše Filková	16. dubna 1923 ve Vesci	Karel Filek, obuvník ve Vesci č. 307
5.	Josef Knobloch	22. května 1922 ve Vesci	Josef Knobloch, železniční zřízenec ve Vesci č. 391
6.	Rudolf Paul	5. ledna 1922 ve Vesci	Rudolf Paul, tovární dělník ve Vesci č. 147
7.	Oldřich Verner	6. ledna 1922 v Horním Růžodole	Antonín Verner, tiskařský mistr ve Vesci č. 359
8.	Vlasta Moravcová	13. října 1922 ve Vesci	Josef Moravec, obuvník ve Vesci č. 225
9.	Viléma Zimmermanová	14. července 1923 ve Vesci	Františka Zimmermanová ve Vesci č. 288
10.	Vlasta Müllerová	18. června 1922 ve Vesci	Arnošt Müller, kočí ve Vesci č. 260
11.	Milan Rob	5. října 1921 v Horním Růžodole	Antonín Rob, tovární dělník ve Vesci č. 407
12.	Jiří Mihulka	1. září 1921 ve Vesci	Aloise Mihulková, tovární dělnice ve Vesci č. 185
13.	Libuše Hajleková	9. února 1921 v Ondřejově	Josef Hajlek, vrchní četnický strážmistr ve Vesci č. 73
14.	Marie Pluhařová	29. září 1921 ve Vesci	Gustav Pluhař, cihlářský dělník ve Vesci č. 383
15.	Zdeňka Renglová	12. prosince 1921 ve Vesci	Václav Rengl, nádražní zřízenec ve Vesci č. 15
16.	Vilibald Rieger	12. srpna 1922	Josef Rieger, tovární dělník ve Vesci č. 81

Tabulka 1: Jmenovitý výkaz dětí od 3 do 6 let navštěvujících opatrovnu ve Vesci z roku 1928.

5.7. Český Dub

Český Dub se nachází dvanáct kilometrů jihozápadně od Liberce. Město patří k nejstarším sídlům v současném Libereckém kraji a jeho historie sahá až do 12. století, kdy Kníže Vladislav I. daroval toto území benediktinskému klášteru v Kladrubech. Roku 1237 se novým majitelem stal Markvartice Havel z Lemberka., který zde nechal vybudovat johanitskou komendu s kaplí sv. Jana Křtitele. Původní název města byla Světlá, postupně se ale ustálilo pojmenování Dub. Jako právní město je Dub doložen od roku 1373. Během dvou století se na panství vystřídal několik významnějších rodů a po smrti Albrechta z Valdštejna začalo město ztrácet na významu.²⁵⁹

V 18. století se začal užívat pro město název Český Dub. Od roku 1843 se začíná opět město rozvíjet. Značnou zásluhu nesl Franz Schmitt z Broumova, který zde koupil upadající textilní firmu Františka Sluky a začal zde sám podnikat. Během čtyřiceti let z této firmy vytvořil velký a prosperující podnik. Patřily mu nejen dvě továrny v Českém Dubu, ale později i další v Semilech, v Řekách u Semil a v Žitavě.²⁶⁰ K rozvoji města dále přispěl i rozvoj silniční sítě, která Český Dub přiblížila Hodkovicím a v letech 1846 – 1850 s Osečnou. Tento příznivý pokrok přerušily dva velké požáry v letech 1855 a 1858. Druhý požár měl pro město zničující následky, během požáru vyhořelo 34 domů a bez přístřeší zůstalo 83 rodin. Požár neušetřil ani zdejší zámek a kapli sv. Jana Křtitele, která do té doby sloužila jako špitál. Ani tento zničující požár nezabránil dalšímu rozvoji města. Dle sčítání lidu z roku 1845 měl Český Dub 1 560 obyvatel, při dalším sčítání roku 1869 již 2 481 obyvatel a roku 1890 již 2 715 (z toho 1 122 českých obyvatel), tento značný nárůst byl spojen s úspěšnou Schmittovou továrnou, která v té době zaměstnávala 2 500 osob.

V šedesátých letech 19. století dochází k velkému rozmachu různorodých spolků. V roce 1852 vznikl německý pěvecký a hudební spolek, později

---

²⁵⁹ FREIWILLIG, Petr. *Soupis nemovitých kulturních památek v Libereckém kraji: okres Liberec*. Liberec: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště, 2013, s. 64.

²⁶⁰ ANDĚL, Rudolf, Svatopluk TECHNIK. *Český Dub*. Ústí n. Labem: Severočeské nakladatelství, 1991, s. 47.

i s dramatickým odborem. Německý tělocvičný spolek byl založen roku 1863, který byl podporován Franzem Schmittem. Dále pak spolek vojenských vysloužilců, sbor dobrovolných hasičů založený roku 1864 a obnovený roku 1867²⁶¹ a v letech 1867 a 1868 spolky Selbsthilfe a konzumní spolky. Jak je patrné, německé spolky se ve městě těšily velké podpoře Schmittovy firmy a i místních úřadů. Naopak české spolky se s velkou podporou nesetkaly. Českodubský Sokol zde byl založen v roce 1865, ale jeho činnost neměla dlouhého trvání. Významné bylo jeho působení od obnovení v září roku 1888. Spolek Svornost byl založen roku 1869, ale již roku 1880 zanikl. Nejvýznamnějším spolkem se stala Česká beseda, která vznikla v roce 1869 a hájila zájmy místních Čechů a podílela se také na jejich společenském a kulturním životě.²⁶² České školské spolky se mohly začít rozvíjet až v 80. letech, kdy byla roku 1883 založena pobočka Ústřední matice školské, v roce 1884 vznikla Učitelská jednota pro Český Dub, roku 1883 Řemeslnicko-živnostenská beseda a v roce 1885 mužský odbor Národní jednoty severočeské.

Obdobné obtíže provázely i české školství v Českém Dubu. Zatímco s podporou Franze Schmitta byla postavena nová budova pro německou měšťanskou školu a o něco později i pro německou mateřskou školu, obě školy však byly určeny pouze pro německé zaměstnance jeho firmy.²⁶³ Pro české děti byla škola zřízena až roku 1880 a mateřská škola a opatrovna dokonce až roku 1923.

Změnu postavení Čechů znamenal vznik nového Československého státu. Při sčítání lidí v roce 1921 zde žilo 3 429 obyvatel, z toho 2 364 české národnosti a 1 065 německé. Prvním českým starostou v Českém Dubu byl zvolen Ludvík Roubíček.²⁶⁴ Změny se projeví i v oblasti školství. V roce 1919 byla otevřena česká měšťanská škola, která byla umístěna místo německé měšťanské školy, kde

---

²⁶¹ Spolek nebyl čistě německý a jeho členy byli i místní Češi.

²⁶² ANDĚL, Rudolf, Svatopluk TECHNIK. *Český Dub*, s. 56.

²⁶³ Německá měšťanská škola byla umístěna v Komenského ulici č. p. 46/I a mateřská škola ve stejné ulici č.p. 4/IV.

²⁶⁴ ANDĚL, Rudolf, Svatopluk TECHNIK. *Český Dub*, s. 65.

došlo k poklesu žáků a byla tak přestěhována do menších prostor. A jak již bylo zmíněno výše, mohla být otevřena i mateřská škola a opatrovna pro české děti.

Ústřední matice školská otevřela českou opatrovnu v Českém Dubu k 1. září 1923 a opatrovna byla umístěna v domě Franze Schmitta č. p. 44/I v Komenského ulici, k domu přiléhala i menší zahrádka, kterou mohla opatrovna využívat. Pedagogickým správcem byl ustanoven ředitel občanské školy v Českém Dubu Josef Resl. Pěstounkou byla jmenována Augusta Třebická.

Ústřední matice školská se stejně jako u všech jí zřízených opatroven zavázala platit veškeré náklady na provoz opatrovny, včetně ročního nájmu, který činil 600 Kč. Na nákladech na provoz opatrovny se také podílel český školský spolek *Karolina Světlá* v Českém Dubu. Dle dochovaných zpráv z let 1931 – 1933 můžeme získat přehled, jak velká byla finanční podpora ze strany spolku a Ústřední matice školské. V roce 1931 přispěla ÚMŠ částkou 10 147,91 Kč, roku 1932 částkou 10 525,08 Kč a v roce 1933 částkou 11 257,70 Kč. Spolek *Karolina Světlá* mohl díky své dobročinné činnosti přispět na chod opatrovny v roce 1931 částkou 4 043,90 Kč, v roce 1932 částkou 3 732,40 Kč a v roce 1933 částkou 3 905,30 Kč.

Pro opatrovnu v Českém Dubu se nám dochovaly pouze materiály zaznamenávající školní docházku dětí do opatrovny a informace o správciích opatrovny, pěstounkách a opatrovnicích. Dále to jsou materiály týkající se probíhající výuky z roku 1938 a také návrh na přemístění opatrovny do nových prostor v roce 1938, což se bohužel kvůli nadcházejícímu válečnému konfliktu nestalo a opatrovna byla před druhou světovou válkou uzavřena.

V prvním roce bylo do opatrovny zapsáno 32 dětí, 15 chlapců a 17 dívek. Pěstounkou byla ustanovena Augusta Třebická a opatrovnicí Marie Sobotková. Ve školním roce 1924/1925 počet zapsaných dětí vzrostl na 51, z toho 21 chlapců a 30 dívek. V následujícím roce 1925/1926 bylo dětí 44, chlapců 19 a dívek 25. V tomto roce došlo ke změně opatrovnicí, kterou se stala Anna Nešverová.

Dne 9. prosince 1927 zaslala Ústřední matice školská Ministerstvu školství a národní osvěty žádost o postátnění matiční mateřské školy a opatrovny v Českém Dubu. Matice ve své žádosti uváděla, že opatrovna plní náležitě svůj úkol a doplňuje rodinnou výchovu dětí ze všech vrstev obyvatel, především u dětí

z rodin dělníků, kteří pracují v německé textilní továrně. Pokud by byla Ústřední matice školská nucena z důvodu nedostatku finančních prostředků opatrovna uzavřít, byli by čeští rodiče nuceni posílat své děti do německé „*kindergarten*“ a tím by i nadále docházelo k odnárodnování českých dětí. Ministerstvo školství kladně žádost vyřídilo až dne 27. dubna 1930 a mateřská škola a opatrovna byla pod státní správu převedena dokonce až v roce 1933.²⁶⁵

Díky předávacímu protokolu ze dne 31. října 1933 získáváme informace o inventáři opatrovny. Protokol byl sepsán z důvodu změny osoby správce opatrovny, kterým se po Josefu Reslovi stal Jan Mlejnek. Opatrovna byla umístěna v jedné učebně a náleželo k ní v této době již i hřiště, které sloužilo dětem především v letním období. V učebně se nacházel jeden obraz prezidenta republiky, jeden stůl a židle, sedm lavic, tabule, umyvadlo, dva věšáky na šaty, čtyři obraz státních znaků a dvě skříně. I přes to, že již v této době předškolní vzdělávání směřovalo k rozvíjení osobnosti dětí pomocí her, nikde v protokolu se nenachází informace o vybavení učebny pomůckami ke hraní a samotných her. A jak je patrné, většinu učebny zabíraly školní lavice a vybavení se spíše než mateřské škole podobalo školní třídě.²⁶⁶ Již ve školním roce 1934/1935 muselo dojít opět ke změně správce opatrovny, protože došlo k nenadálému úmrtí Jana Mlejnků. Na doporučení spolku *Karolina Světlá* byl správcem opatrovny jmenován ředitel měšťanské školy v Českém Dubu Jaroslav Tejnský.²⁶⁷

Ve školním roce 1935/1936 bylo do opatrovny zapsáno 43 dětí, 13 chlapců a 30 dívek. Pěstounkou byla Františka Stupková a opatrovnicí Josefa Náhlovská. I přes nárůst nájmu na 1 100 Kč ročně se staly dané prostory nevyhovující a Ústřední matice školská začala jednat s firmou Schmitt, že by se opatrovna přestěhovala do jiných prostor a to v Komenského ulici v domě č. p. 4/II. Jednání

---

²⁶⁵ Žádost ÚMŠ o postátnění opatrovny ze dne 9. prosince 1927, NA, MŠ 371, inv. č. 1620, kart. 1449.

²⁶⁶ Předávací protokol ze dne 31. října 1933, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 478.

²⁶⁷ Žádost školského spolku „*Karolina Světlá*“ v Českém Dubu k ÚMŠ o jmenování Jaroslava Tejnského správcem opatrovny ze dne 23. srpna 1934, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 478.

probíhala ještě 1. října 1938, ale již bez zdárného konce. Jednatel firmy Schmitt odcestoval do Berlína a ke změně prostor, tak již nedošlo.

V následujícím školním roce 1936/1937 bylo zapsáno 51 dětí, 23 chlapců a 28 dívek. O rok později došlo ke změně opatrovnice, kterou se stala manželka místního listonoše Marie Knéblová a opatrovnictví se ujala 3. listopadu 1937. V posledním roce fungování opatrovnice, tedy ve školním roce 1938/1939 bylo zapsáno 45 dětí, z toho 25 chlapců a 20 dívek.²⁶⁸ Datum uzavření opatrovnice se nedochovalo, ještě 1. října 1938 podala opatrovnice pravidelný měsíční výkaz.

---

²⁶⁸ Zápis do opatrovnice ze dne 5. září 1938, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 478.

6. Změny předškolní péče na opatrovnách a mateřských školách v Liberci a okolí do roku 1918 a po roce 1918

Vznik samostatných předškolních zařízení je od počátku spojen i s jejich postupným rozvojem a změnou jejich konceptu zaměřujícího se na specifické potřeby předškolních dětí. Do konce 19. století jsou to změny velmi pozvolné. V první řadě se jednalo pouze o péči a zaopatření malých dětí probíhající téměř ve většině případů v běžné školní třídě, která svým vybavením nespĺňovala potřeby pro výchovu malých dětí.

Od počátku svého vzniku tedy fungovaly opatrovny jako místo, které mělo zajistit péči dětem od tří do šesti let a poskytnout jim základní výchovu, hygienu a vymanit je z prostředí, které ohrožovalo jejich mravní vývoj. V oblastech, kde tvořili Češi menšinu, měly české předškolní instituce zabránit poněmčování a odnárodňování českých dětí. Jejich vznik však byl provázen nepochopením dětských potřeb a ve většině případů se denní řád podobal běžné školní výuce, kde nebylo výjimkou učení psaní a čtení (na některých opatrovnách probíhaly i pololetní zkoušky).

S vydáním Hasnerova školského zákona v roce 1869 se opatrovny stávají bezplatnými a umožňují tak docházku většímu počtu dětí, např. do liberecké matiční opatrovny se v roce 1881 zapsalo 175 dětí. Problémem však i nadále zůstávalo stravování dětí. Ty byly odkázány pouze na svačiny, které si přinášely z domova a na oběd opatrovnu opouštěly. Ženský spolek *Karolina Světlá* v Liberci se snažil podpořit chudou školní (i tu předškolní) mládež a od roku 1889 vařil pro děti obědy přímo v budově matiční školy. Zlepšení stravování dětí nebylo pouze počinem spolku *Karolina Světlá*, ale také dalších institucí. Jednalo se o stravovací akce uspořádané Okresní péčí o mládež a Českým červeným křížem, které však probíhaly až ve 30. letech 20. století. První ze jmenovaných institucí zavedla pro děti navštěvující matiční mateřskou školu a opatrovnu v Liberci od roku 1931 pravidelné „*Mléčné akce*“, při nichž bylo na náklady Okresní péče o mládež mlékem obdarováno každé přítomné dítě v opatrovně. Dle měsíčních výkazů opatrovny akce vždy probíhala měsíc a opakovala se

v nepravidelných intervalech. S jistotou víme, že „*Mléčná akce*“, proběhla v lednu a únoru 1931 a od 4. ledna do 19. února 1937.²⁶⁹ Na rozdíl od Okresní péče o mládež, která podporovala všechny děti opatrovny, zaměřoval se Český červený kříž na podporu opravdu těch nejchudších a nejpotřebnějších dětí. A tak v únoru a březnu 1937 podporoval ČČK na druhé mateřské opatrovně v Liberci dvě chudé děti obědy po čtyři dny v týdnu. V květnu roku 1938 byla podpora rozšířena na osm chudých dětí, které dostávaly obědy po celý týden.

V námi sledovaném období docházelo ke změně přístupu ve výchově předškolních dětí. K těmto změnám mohlo začít docházet až po vydání ministerského výnosu ze dne 22. června 1872. Tento výnos odstraňoval z předškolních institucí školský způsob výchovy. Ne vždy se tak dělo v praxi a se školním způsobem výchovy se tak setkáme ještě na počátku dvacátého století. Úkolem mateřských škol a opatroven bylo vychovávat a doplňovat rodinnou výchovu, aby dítě bylo připraveno pro svou budoucí školní docházku, a to po stránce duševní, tělesné a smyslové. K plnění tohoto úkolu měly napomáhat rámcové směrnice a osnovy z roku 1872. Zaměstnání v předškolním zařízení mělo děti vést ke tvořivosti a napodobování, k tomu sloužilo věcné kreslení, modelování, stavění a kladení hůlek, kladení kroužků a navlékání aj., dále mělo rozvíjet jejich představivost a slovní zásobu pomocí vyprávění, popisování obrázků s různou tematikou, poučování o zvířatech, pohádek, povídek a básniček. Mezi denní zaměstnání dětí také patřily i různé pohybové aktivity se zpěvem nebo bez něj a lehké práce zahradní.²⁷⁰ I přesto, že tyto aktivity byly zařazeny do školního rozvrhu z roku 1908, nechybělo v denním programu dětí i věcné učení, cvičení paměti a mravouka, které se stále ještě blížily školní výuce.

Samy učitelky a pěstounky při mateřských školách a opatrovních měly zájem o proměnu výchovy předškolních dětí. Dne 8. června 1908 se konal 5. sjezd asociace, která hájila zájmy pěstounek a opatrovnic předškolních institucí. Tento

---

²⁶⁹ Měsíční výkazy opatrovny v měsících leden-únor 1931 a z roku 1937 – 1938. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

²⁷⁰ Rozvrh hodin opatrovny v Horním Růžodole ze dne 14. října 1908, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

sjezd se stal významným z hlediska organizace a obsahu výchovy a samy pěstounky na něm přednesly své požadavky, aby školské metody byly nahrazeny hravými a do náplně dětí tak bylo zařazeno mnohem více her a každé předškolní zařízení mělo mít vlastní zahradu a hřiště. Hračky měly odpovídat věku dětí a školními inspektorkami se měly stát ženy, odbornice na problematiku předškolní výchovy, které by dokázaly lépe posoudit, zda je předškolní zařízení a výchovné postupy pěstounek dostatečně vyhovující pro zdárnou výchovu dětí. V Liberci a okolí se však žádná inspektorka nevyskytovala a inspekční návštěvy v předškolních zařízeních až do roku 1938 vykonávali pouze muži.

Ke změně dochází s vydáním nového školského zákona č. 292/1920 Sb. z roku 1920. Nejen že tento zákon upravoval podmínky pro zřizování a udržování předškolních zařízení, ale také se zabýval naplňováním nových trendů v oblasti předškolní výchovy, především v oblasti cílů, obsahu a forem práce. Ty měly zohledňovat zejména pedagogické aspekty výchovné práce s předškolními dětmi se sociálními a zdravotními aspekty. A tak muselo dojít ke změnám nejen školních budov, ale také samotného vnitřního vybavení nábytkem, hračkami a dalšími pomůckami pro malé děti. Jak již upozorňovaly samy pěstounky při svém sjezdu v roce 1908, tak i nový školský zákon stanovil, že každá mateřská škola a opatrovna musí mít vlastní zahradu, hřiště nebo alespoň přístup na ně, např. česká mateřská opatrovna v Liberci neměla možnost zřízení vlastního hřiště. A až ve 30. letech 20. století získala přístup na hřiště spolku Sokol a obdobně i mateřská škola a opatrovna ve Vesci měla nárok využívat hřiště patřící české obecné škole, ale kvůli velké frekvenci využívání hřiště školními dětmi, bylo mateřské škole a opatrovně od zastupitelstva obce umožněno bezplatně navštěvovat zahradu v „*Arbeiterheimu*“, která byla vzdálena pouhé dvě minuty od opatrovny.

S proměnou forem práce s dětmi se od konce 20. let 20. století stala hra hlavní náplní činnosti dětí v předškolních zařízeních, které vycházely především ze zájmů dětí. Hra měla napomoci duševnímu vývoji, rozvoji řeči, představ soustředěnosti a kázně. Jednalo se především o hry v kruhu, ve skupinách i ve dvojicích, doprovázených zpěvem a říkankami, pěstounky měly za úkol s dětmi rozmlouvat a procvičovat jejich smysly a představivost. Časté byly hry venku, při

kterých se děti seznamovaly i s drobnými zahradními pracemi. Díky inspekčním zprávám můžeme sledovat, jakým hrám a říkankám se děti v opatrovnách věnovaly. Dle dochované inspekční zprávy z roku 1931 *„Děti na položené otázky odpovídaly zřetelně a správně. Ve výcviku jazyka prokazovaly dobré znalosti. Písně „Rybář“ a „Panenka“ zpívaly chvalitebně a několik básniček říkaly i s náležitým přízvukem“*. Inspektor Sylvestr Brynda dále hodnotil, jak děti zvládají jednotlivé hry a kreativní práce, které pro ně připravila pěstounka: *„Hru „Závin“ zpívající provedly hbitě a správně a hrnky na tabulky kreslily velmi dobře.“* Děti z liberecké matiční opatrovny se zapojily i do oslav *„Svátku matek“*, který byl pořádán spolkem *Karolina Světlá* roku 1929 v Národním domě. Při této oslavě přednesly děti zdejší opatrovny básničky ke svátku matek. Z měsíčního výkazu druhé matiční opatrovny v Liberci z března 1937 je patrné, že důležitou součástí života opatroven a mateřských škol se stala také kreativní práce. V tomto měsíčním výkaze žádal pedagogický správce Karel Tejnický výbor Ústřední matice školské o povolení k zakoupení nebo zaslání nové formely, dvanácti podložek k modelování a barevný papír na skládání, aby se pěstounka mohla lépe s dětmi věnovat výtvarným činnostem a rozvíjet tak jejich představivost a také jejich motorické schopnosti.

Ve 30. letech 20. století se dostává do popředí zubní hygiena. S počátky předškolní péče souvisela hygiena týkající se především čistoty samotných dětí a popřípadě jejich ošacení, se změnou přístupu ke zdravotnictví se začal měnit i přístup k péči o chrup. Jak si odborníci uvědomovali, pečovat o něj bylo potřeba od nejužšího věku a nejlépe se děti mohly naučit starat se o svoje zuby již v útlém věku, proto také ministerstvo školství a národní osvěty přistoupilo od roku 1933 k osvětové kampani *„Zubní akce na mateřských školách“* týkající se zubní hygieny a péče o chrup. Pěstounky mateřských škol a opatroven podstoupily školení a jejich úkolem bylo naučit předškolní děti správné péči o zuby. Tato akce proběhla i v Liberci a okolí. Zpráva o této akci se nám však dochovala pouze z matiční opatrovny v Liberci, kterou sepsala pěstounka Julie Sedláčková dne 26. října 1933. Ve zprávě však upozorňuje Inspektorát národních škol s československým jazykem vyučovacím, že na uložení potřebných věcí jako je kartáčků, past a ručníků není ve škole dostatek místa a proto není možné

prozatím provádět čištění zubů. Mimo jiné uvádí, že „*Maminky dětí tvrdí, že si děti čistí zuby doma a že je zbytečné, čistit si je ve škole znovu.*“²⁷¹ Proto se pěstounka rozhodla pro učení čištění zubů nápodobou. Dětem ukazovala, jak si správně zuby čistit. Děti si pak postupně přinášely kartáčky do mateřské školy a předváděly, zda se naučily správně zuby čistit. Toto cvičení ještě doplnila pěstounka častým vyprávěním a poukazováním na důležitost čištění zubů k zachování zdravého chrupu. Jaký úspěch mělo toto její učení, však zpráva již nepřináší.

Do roku 1938 neexistovaly jednotné pedagogické zásady, spíše se jednalo o nahodilé osnovy pro mateřské školy a opatrovny. S nejednotnými osnovami se kvalita předškolních zařízení různila a ne vždy se řídila novými trendy v předškolním vzdělávání. Jiná situace byla u školského spolku Ústřední matice školská, který vydal v roce 1921 „*Osnovy pro dětské opatrovny a mateřské školy*“ (viz 2a) pro předškolní instituce jí zřízené. O obdobné osnovy (viz 2b) se pokusilo i ministerstvo školství a národní osvěty v roce 1928 pro jím spravované mateřské školy a opatrovny. Rámcové osnovy vešly v platnost 1. září 1928 a byly platné pro všechny předškolní instituce spravované ministerstvem školství a národní osvěty. Osnovy však nebyly závazné a sloužily pouze jako pomoc učitelkám a pěstounkám pro sestavování denního programu pro děti v předškolních zařízeních. Až roku 1938 byly vydány „*Výchovné osnovy pro mateřské školy hlavního města Prahy*“, kterými se řídily předškolní instituce i mimo Prahu. V Liberci a okolí však k jejich využívání nedošlo kvůli uzavření většiny předškolních zařízení z důvodu odsunu českého obyvatelstva z okupovaného území.

---

²⁷¹ Zpráva o „Zubní akci na mateřských školách“ z roku 1933, SOkAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

6.1. Prostory a umístění předškolních organizací v Liberci a okolí

Již od počátku se při zřizování předškolních institucí setkáváme s problémem nalezení vhodné místnosti pro umístění opatrovny. Málokdy byla opatrovna zřízena ve vlastní budově. Ve většině případů byla umístěna v budově, která sloužila k různým účelům. Opatrovna v Liberci se nacházela v domě č. p. 285-II v dnešní Chrastavské ulici, druhé oddělení bylo otevřeno v domě č. p. 363-I na Vavřincově vrchu, kde se nacházela mateřská škola, i zde jí byla vyhrazena jen jedna místnost. Opatrovna zde mohla využívat i malou zahradu, ale ta nebyla dostatečně velká, aby dětem mohla sloužit k rozvíjení pohybových aktivit a byla tak využívána pouze ke krátkodobému pobytu dětí venku. Ke zlepšení podmínek pro opatrovnu došlo roku 1884, kdy byla přestěhována do domu v ulici Na Svahu č. p. 65-II, který nechal postavit MUDr. Václav Šamánek pro potřeby českého menšinového školství. Ale i přesto nesloužila budova pouze školství a v přízemí zdejšího domu byla umístěna liberecká záložna a děti tak i nadále nemohly plně využívat dvorku, který k budově náležel. Až roku 1890 došlo ke zlepšení a opatrovna se přestěhovala z prvního patra do přízemí mateřského domu a děti tak měly jednodušší přístup k malému dvorku.

I pro opatrovnu v Rochlici musela být roku 1884 pronajata místnost v soukromé budově č. p. 42 patřící Ferdinandu Hájkovi. K pronájmu místnosti náležel i pronájem dalších dvou místností, které sloužily jako byt pro pěstounku a malá kuchyňka. Před otevřením však bylo nutné provést úpravy (adaptace místnosti pro čtyřicet dětí, oprava podlah a pořízení ventilátoru do hlavní místnosti), aby místnost mohla být využita pro výchovu předškolních dětí. Výhodou tohoto pronájmu však byla velká zahrada, kterou mohly děti využívat při hezkém počasí pro zaměstnání venku.

Ještě komplikovanější situace provázela otevření mateřské opatrovny v Horním Růžodole. Již roku 1904 schválila Ústřední matice školská otevření opatrovny, pokud budou pro ni nalezeny vhodné prostory. Roku 1906 byly vybrány místnosti v domě růžodolského obuvníka, ale jednalo se pouze o provizorní variantu. K definitivnímu umístění opatrovny došlo až roku 1907,

kdy byla na dobu osmi let pronajata jedna místnost, předsíň, dva záchody a pokoj pro pěstounku v soukromém domě. I zde však byly potřebné úpravy, aby prostory splňovaly potřeby malých dětí. Bylo potřeba upravit záchody pro malé děti, pořízena kamna, aby bylo možno hlavní místnost vytápět v zimním období a oddělení opatrovny od zbylé části domu. Obdobná situace s nalezením vhodné místnosti pro opatrovnu se v Horním Růžodole opakovala i při jejím znovuotevření po první světové válce. Obtíže při hledání místnosti došly tak daleko, že nejprve byla pronajata místnost v hostinci „U Votočků“, než budou pronajaty definitivní prostory pro opatrovnu. Roku 1919 byl od místního Čecha Františka Chobota na dobu devatenácti let pronajat stavební pozemek č. p. 276 v ulici Větrokopecké²⁷², kde byla postavena nová budova pro opatrovnu.²⁷³ Pavilon sloužil opatrovně až do roku 1934, kdy byl již v havarijním stavu a tak bylo potřeba opět nalézt nové prostory pro státní mateřskou školu a opatrovnu. Pronájem matičního pavilonu byl ukončen v roce 1935, kdy byla opatrovna přestěhována do domu č. p. 164 v části zvané „Na kopci“.

Ke zlepšení situace pro předškolní instituce dochází po roce 1918, respektive 1920, kdy byl vydán nový školní zákon č. 292/1920 Sb. z jehož podnětu měly být mateřské školy a opatrovny zakládány při obecných školách s vyučovacím jazykem československým. A tak opatrovna v Rochlici byla roku 1923 znovuotevřena v pronajaté místnosti v české obecné škole. Obdobná situace byla při otevření české opatrovny ve Vesci roku 1926 a druhé matiční opatrovny v Liberci roku 1936, umístěné v Komenského ulici ve státní školní budově. Opatrovny a mateřské školy díky svému umístění při obecných školách tak získaly přístup k hřišti a dětem tak mohl být poskytnut dostatek pohybových aktivit. I když v Českém Dubu (1923) a ve Františkově (1922) byly opatrovny zřizovány v soukromých objektech, i zde již byla k pronájmu poskytnuta i zahrada pro venkovní vyžití dětí.

---

²⁷² Ulice byla později přejmenována na Kollárovu ulici.

²⁷³ Jednalo se o dřevěný pavilon a náklady na jeho stavbu činily 41 700,27 Kč. Zpráva o stavbě pavilonu pro opatrovnu v Horním Růžodole ze dne 14. října 1908, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 552.

Matiční opatrovna v Liberci hřiště nevlastnila, a tak jí bylo umožněno využívat hřiště spolku Sokol. Dle inspektora Sylvestra Bryndy však pěstounka Julie Sedláčková nedostatečně toto hřiště využívala a nepřispívala tak k tělesnému rozvoji jí svěřených dětí.

6.2. Vybavení a pomůcky, denní náplň dětí a rozvrh hodin

Dle inventáře pravděpodobně ze školního roku 1902 – 1903 je patrné, že vybavení matiční opatrovny a mateřské školy v Liberci se velmi podobalo vybavení školní třídy. Součástí vybavení třídy bylo pět obrazů s náměty: „Svatá rodina“, „Ježíš přítel dítek“, „Ježíš káže na hoře“, „Ježíš v zahradě“ a „Jeho Veličenstvo v mládí“. Dále se ve třídě nacházela podobizna a školní rozvrh v rámu, teploměr, hodiny, stůl se zásuvkami a židle. Součástí místnosti byl i demonstrativní stolek, skříň, tabule na stojanu a třináct školních lavic. Děti tedy pravděpodobně trávily většinu času v lavicích a dle rozměrů třídy moc prostoru pro hraní si mimo lavice nezbývalo. Ve třídě se dále nacházely praktické věci jako umývadlo, věšák, kamna, truhlík, plivátko, lopatka, smetáček, rohožka, koště, kliky od záchodu, kropicí konev a hrábě, vše v majetku Ústřední matice školské. V inventáři, který sepsala pěstounka Božena Charvátová provd. Karlová, se nenachází jediná zmínka o knihách nebo hračkách, se kterými by si děti v opatrovně krátily čas.²⁷⁴

Naprosto odlišné vybavení třídy nám ukazuje inventář z roku 1926, který sepsala pěstounka Ida Voštová.²⁷⁵ Podle tohoto inventáře se ve třídě opatrovny nacházely tři skříně na hračky a různé potřeby, jeden stůl, jedna židle a jedna polička na ukládání svačiny. Dále zde bylo 21 ks obrazů zvířat a 17 ks obrazů řemeslníků, obrázkové knihy rostlin, zvířat a řemesel, nástěnné obrazy k povídání s různými motivy (Červená Karkulka, Zvířátka a Petrovští, Stolečku, prostí se!,

---

²⁷⁴ Inventář české matiční mateřské školy a opatrovny v Liberci sepsaný v letech 1902 - 1903, SOKAL, Fond: Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

²⁷⁵ Inventář české matiční mateřské školy a opatrovny v Liberci sepsaný dne 8 listopadu 1926, SOKAL, Fond: Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

Vánoční trh, Jaro, Léto, Podzim, Zima, V lese, Perníková chaloupka, Obuvník, Krejčí, Pekař, Truhlář, Kovář, kůň, osel, kráva, koza, pes, kočka, zajíc, vlk, liška, kur domácí, husa, čáp, kapr, štika), které sloužily jako pomůcky při vypravování a rozvoji představ dětí o běžném životě. Další pomůcky a hračky sloužily k rozvoji tvořivosti a rozvoji motorických schopností dětí, jednalo se o Fröblovy dárky č. 5 a 6, kroužky a polokroužky různých velikostí, kamenné stavebnice, krychlové stavebnice obrázkové, čtvercové a trojúhelníkové destičky a obdélníky, domky malé a větší, krabice malovaných krychliček, papíry k nalepování a skládání, formela k modelování, z lepenky vyřezávaná zvířata (30 ks), mnoho drobných hraček.

Této změně přístupu k výchově předškolních dětí odpovídá i školní rozvrh ze stejného školního roku jako sepsaný inventář, tedy 1926 – 1927, který schválil výbor Ústřední Matice Školské v Praze.

Při otevření opatrovny ve Františkově roku 1922 se musela nově vzniklá instituce vypořádat s nedostatkem vybavení. K dispozici měla opatrovna pouze lavice a šestnáct hraček věnovaných rodiči zapsaných dětí. Ústřední matice školská povolila správci opatrovny rozšíření inventáře o psací stůl a dvě židle, tabuli, skříň a polici k ukládání svačiny. Během následujících let se vybavení opatrovny rozšířilo o další hračky, knihy, obrazy a pomůcky „Logia“ pro děti, které vyhovovaly specifikům předškolního věku.²⁷⁶

S rozšiřováním vybavení a pomůcek jednotlivých opatroven se proměňoval i způsob práce pěstounek s dětmi. Náplň práce pěstounek upravovala osnova pro dětské opatrovny a školy mateřské, kterou vydala Ústřední matice školská v Praze v roce 1921 a pěstounky byly povinny se jí řídit. Obdobné výchovné osnovy vydalo také ministerstvo školství a národní osvěty pro jím spravované mateřské školy a opatrovny platné od 1. září 1928.

---

²⁷⁶ Žádost k ÚMŠ o pořízení inventáře pro nově vzniklou mateřskou školu a opatrovnu ve Františkově ze dne 10. října 1922, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

6.2.1. Osnova pro dětské opatrovny a školy mateřské Ústřední matice školské²⁷⁷

Dle této osnovy „*účelem opatroven a školek mateřských Ústřední Matice Školské jest podporovati a doplňovati domácí výchovu dítek školou dosud nepovinných (tří až šestiletých), zvláště oněch rodičů, kteří nemohou sami dítek svých opatrovati a jimž nelze pečovati o náležitou jejich výchovou. Snaha a úsilí opatroven a školek mateřských Ústřední Matice Školské směřuje k tomu, aby přiměřeným zaměstnáním a soustavným postupem podporován byl tělesný i duševní vývoj dítěte, aby dítě nabylo potřebných vlastností pro příští výchovu rozumovou ve škole obecné. Připravují tudíž matiční opatrovny a školky mateřské dítě pro školu obecnou přiměřenými a uspořádanými cviky těla a smyslů. Každé vyučování po školském způsobu jest z opatroven a školek mateřských vyloučeno. Rovněž, tak úmyslná školská kázeň nemůže býti vnucována chovancům opatrovny a školky mateřské. Opatrovny a školky mateřské Ústřední Matice Školské nepřihlízejíce k zvláštním umělým osnovám výchovným, ale dbajíce individuality dítěte a jejich národního svérázu, kladou základy mravní povahy dítek v duchu demokratické svobody, slušného chování a smyslu pro pořádek.*“²⁷⁸

Podle osnovy byly děti v opatrovnách a mateřských školkách zaměstnávány po celý školní rok, který odpovídal školnímu roku škol obecných v téže obci, ale zápis a přípravy byly vykonány již v posledním týdnu hlavních prázdnin a pěstounka měla za úkol dovést chovance vstupující do první třídy obecné školy k zápisu školnímu. Mimo neděle a svátky byla opatrovna otevřena každodenně, v období letním od osmi do jedenácti hodin a od čtrnácté do sedmnácté hodiny, v období zimním od osmi do jedenácti hodin a od čtrnácté do šestnácté hodiny. Pokud se tak usnesl výbor ÚMŠ, mohl být jeden den nebo dva odpolední půldny v každém týdnu v opatrovně (mateřské škole) prázdnou, pokud s tím souhlasila česká místní škola obecná.

---

²⁷⁷ Obdobně podle vynesení ministerstva školství a národní osvěty ze dne 18. dubna 1921 č. 22385 Věstník ministerstva školství a národní osvěty roč. III. str. 176.

²⁷⁸ Osnova pro dětské opatrovny a mateřské školky ÚMŠ v Praze, SOKAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

Prostředky výchovy osnova rozdělovala na zaměstnání převážně povahy tělesné a převážně povahy rozumové. Mezi tělesné patřily hry, tělocvik, lehké práce zahradní a výtvarné, které musely být přiměřené věku dítěte a konat se měly po celý rok venku, pokud to počasí dovolilo, v období zimním převážně na cvičišti. Mezi rozumové prostředky zahrnovala osnova rozhovory, vypravování, zpěv a cvičení paměti. Probíhat měly tak, aby děti „*nepocitovaly výchovných cílů, lehce a hravě navykly ušlechtilým mravům, čistotě, pořádku, správné výřečnosti, prospěšnému zaměstnání, a především, aby děti odvykly všelikým nezpůsobům*“.

Další odstavec v osnově se věnoval hrám, které se měly v opatrovně provozovat. Mezi hry patřily volné hry s hračkami, které měla opatrovna a mateřská školka k dispozici, především loutky, panenky, pohybliví panáci, figury zvířat, domky, stromečky, nářadí kuchyňské, kupecké, postýlky, kolébky, nábytek, obrázky, obrázkové knihy. Z her jsou vyloučeny suché plody (kaštany, ořechy, odpadky stolařské, knihařské apod.), pak předměty drobné jako hrách, fazole, pecky apod. Dále měly být rozvíjeny hry v kruhu a skupinách, při kterých mělo být velmi dbáno na dětské hry místní a národní.

Prostředkem k „*zdárnému vývoji těla a smyslu pro občanskou kázeň a úspěch*“ měla být tělesná výchova. Osnova doporučovala pochody, jednoduchá cvičení pořadová a prostná a dále pak tělocvičné hry přiměřené věku dítěte. Děti se měly také věnovat jednoduchým zahradním pracím a hrám v písku. K těmto hrám měly mít děti k dispozici malé lopatky a rýče, motyčky, hrabičky a kolečka (trakářky), konvičky k zalévání, plechové nádoby a formičky, kaménky (oblázky) ke skládání různých jednoduchých tvarů a obrazců.

U dětí neměl být podporován pouze tělesný vývoj, ale také duševní. K tomu měly sloužit výtvarné práce, vypravování, rozmluvy, cvičení smyslů, cvičení paměti, zpěv a kreslení. Mezi práce výtvarné patřily Fröblovy dárky²⁷⁹, proplétání, přičkování, pokládání dřívěk, kroužků a polokroužků, čtverečků, obdélníků a trojúhelníků. Řazení koleček, hranolků, špalíčků, krabiček (škatulek),

---

²⁷⁹ Soubory geometrických tvarů jako krychle, kvádr, koule, jehlan apod. Výrobce Johann Friedrich Fröbel, mimo jiné výrobce učebních pomůcek a hraček.

domečků, stromečků a figurek zvířat apod. Dále Richtrovy stavebnice²⁸⁰, skládání rozstříhaných obrázků i pohlednic, omotávání hvězdic barevnými nitěmi, lepení papírových různobarevných řetězů, nalepování, vytrhávání (vyškubování) místo vystřihování z papíru a balení drobných předmětů do papíru. Naprosto vyloučeny byly práce s jehlami a ostrými nástroji.

Do vypravování, rozmluv a cvičení smyslů patřilo vypravování pohádek a vzdělávacích událostí ze života dětského, bajky, názorné rozmluvy. Při vypravování a rozmluvách mělo být hlavně dbáno na správné užívání mateřského jazyka a na jeho správné výslovnosti. Pěstounky měly dbát na úměrné obohacení dětské mluvy novými a dosud neznámými výrazy. *„Z vypravování a tendenčně nemoralizujících rozmluv nabudou děti pojmů o dobrých vlastnostech dítek (lidí): pořádný, zdvořilý, čistotný, poslušný, úslužný, trpělivý, pravdomluvný, vytrvalý, statečný a. j.“*

Účelem cvičení smyslů *„jest zbystřiti ústroje smyslové, rozhojňovati a upevňovati názory a pojmy dítek“*. Při těchto cvičeních měly děti poznávat a rozeznávat zrakem (věci podle barev, velikosti, tvaru, polohy a vzdálenosti), sluchem (různé hlasy, tóny, zvuky, bouchání, hukot, zvonění a cinkání, sykot, štěkot, pískot, šepot, bublání apod.), čichem (vůni květin a jiných věcí, zápach různých předmětů, dýmu a věcí zahnívajících), chuti (věci sladké, kyselé, hořké, trpké, navinulé atp.) a hmatem (věci hladké, drsné, studené, teplé, vlažné, tvrdé, měkké, křehké, pružné apod.). Děti měly být samozřejmě upozorněny, že není pro jejich oči dobré hledět přímo ke slunci, do ohně, chodit potmě, pobývat ve vzduchu znečištěným prachem, kouřem, látkami hnojícími apod., dále měly být poučovány o vlastním těle a jeho údech, úkonech (jak chodit, jak dýchat) a jak se ochránit před nemocemi a různými úrazy. Jednalo se tedy o jakousi zdravotní výchovu pro předškolní děti.

K cvičení paměti sloužila krátká pořekadla, básničky, hádanky, rozprávky, které měly mít přiměřený obsah i formu. Dále to byly písničky ke hrám a písně vůbec, kterým se děti učily nazpaměť. Měly být vybírány písně především národní (s textem nezkaženým), které byly určeny dětem a na nich se děti měly učit

---

²⁸⁰ Richtrovy kotvové stavebnice kamenné právě jen s kotvou.

správné výslovnosti jazyka českého. Při kreslení měly děti poznávat pěkné tvary, cvičit si oko a ruku a pěstovat především „samočinnost“. Děti mohly kreslit na tabulky, papírové lístky i na tabule nástěnné a mohly se také pokusit o napodobování předložených kreseb. Ke kreslení patřilo také modelování.²⁸¹

Osnova byla doplněna i vzorovým rozvrhem hodin, ve kterém byly jednotlivé denní činnosti dětí naplánovány po hodinách. Od osmi do devíti hodin ráno se děti shromažďovaly v opatrovně, dále následovalo svlékání a ukládání oblečení, ukládání svačiny a prohlídka dětí, především jejich čistota, poté volné hry a rozmluvy s jednotlivými dětmi. Od devíti do deseti hodin dopoledne následovalo vypravování, rozmluvy a cvičení smyslů, tělesná cvičení, hry v kruhu a ve skupinách a také svačina. Mezi desátou a jedenáctou hodinou dopoledne byl věnován prostor pro pohádky, cvičení paměti, výtvarné práce, zpěv. Poté pak oblékání dětí a jejich odchod z opatrovny. Od druhé do třetí hodiny odpolední následoval stejný rituál jako při příchodu dětí ráno do opatrovny a poté následovalo kreslení, modelování, vypravování, rozmluvy, cvičení smyslů a paměti. Následující hodina měla být určena zpěvu, hrám v kruhu a ve skupinách, svačině, tělocviku a poté se již děti začaly připravovat k odchodu na zahradu, kde v poslední hodině, od čtyř do pěti hodin odpoledne probíhaly zahradní práce a hry v písku, hry pod širým nebem, pochody. Poté se děti připravily k odchodu domů a v pět hodin odpoledne opatrovnu opustily.²⁸²

---

²⁸¹ Osnova pro dětské opatrovny a mateřské školky ÚMŠ v Praze, SOKAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

²⁸² Vzor rozvrhu pro opatrovny a mateřské školky ÚMŠz roku 1921, SOKAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

6.2.2. Výchovné osnovy pro školy mateřské Ministerstva školství a národní osvěty²⁸³

Výchovné osnovy pro školy mateřské byly sepsány v roce 1927 a v květnu 1928 předloženy „Svazu učitelek mateřských škol“ k vyjádření o jejich vhodnosti a dle této osnovy byly později sepsány osnovy pro pražské mateřské školy. Výchovné rámcové osnovy byly platné od 1. září 1928 pro všechny mateřské školy v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Rámcové osnovy však pouze naznačovaly program v mateřských školách, naplňování záleželo na učitelce a jejích schopnostech. Pro její lepší přehled si měla jednotlivé činnosti (při výchově smyslů, při tělesné výchově, při občanské výchově, ve výtvarném, slovním a hudebním projevu) zanášet do deníku, aby mohla případné nedostatky při práci s dětmi odstraňovat.

Dle těchto osnov by měla předškolní výchova získat pevnějších forem, protože „*výchova před šestým rokem života dítěte je stejně důležitá a významná jako pozdější vzdělávání ve škole a je proto vhodné se této výchově věnovat již ve školách mateřských*“. Z hlediska psychologického a pedagogického byla tak výchova v mateřské škole a opatrovně nepostradatelným článkem ve školní soustavě a neměla být proto určena jen pro děti zaměstnaných rodičů.

Učitelky mateřských škol se měly i nadále sebevzdělávat v oblastech fyziologie, biologie, hygieny a sociologie, přestože tyto znalosti měly získat již při svém vzdělávání. Dále se pak měly věnovat sebevzdělávání v oblasti pedagogiky, kde měly své znalosti podpořit náležitou praxí v předškolních zařízeních. Osnovy požadovaly kromě těchto znalostí ještě zvláštní osobní vlastnosti, a to „*mravní bezúhonnost, tělesné zdraví, lásku k povolání, důsledné jednání s dětmi, cit pro rovnost dětí, schopnost postřehovací a dovednost ve stycích s rodiči dítěte*“. Správcům mateřských školek ministerstvo ukládalo povinnosti týkající se zajišťování kvalifikovaných sil pro vychovávání dětí, řízení a přizpůsobení předškolních institucí tak, aby odpovídaly hygienickým a především pedagogickým potřebám kvalitní předškolní péče.

---

²⁸³ Výchovné rámcové osnovy pro mateřské školy MŠANO platné od 1. září 1928, NA, MŠ 371, inv. č. 1619 Mateřské školy – všeobecné záležitosti a organizace, kart. 1441.

Počet dětí neměl převyšovat v jednom oddělení mateřské školy 40 dětí. Pokud byla při mateřské škole zřízena dvě oddělení, měla mít učitelka k ruce pomocnou sílu (opatrovnici). Chlapci a dívky ve věku od čtyř do šesti let byli přijímáni vždy na začátku školního roku, v případě, že by zařízení mělo volné místo, mohlo se tak dít i během školního roku. Na mateřských školách probíhaly prázdniny stejně jako u škol národních. Pokud však sociální a jiné poměry vyžadovaly, aby školka fungovala během nich, měla být pro toto období vyhrazena zvláštní opatrovnice, která měla za úkol o děti pečovat dvě hodiny dopoledne a dvě hodiny odpoledne. Na každé mateřské škole měl správce či učitelka povinnost vést kroniku, jednací protokoly a inventář.

Místnosti a prostory pro mateřské školy měly být slunné, suché a prostorné, v přízemí nebo ve zvýšeném přízemí školních budov s vlastním zabezpečeným vchodem. Pokud to možnosti školní budovy umožňovaly, měly být předškolnímu zařízení vyhrazeny dvě místnosti, jedna pro hry a druhá pro jiná zaměstnání dětí. Součástí mateřských škol musela být šatna, umývárna (sprchy), kabinet a pokojík pro učitelku, hřiště a zahrádka. Vnitřní zařízení mělo „*sladěním a vši výpravou činiti místnost útulnou*“. Lavice byly dle mínění ministerstva školství a národní osvěty pro zařízení místnosti mateřské školy zcela nevhodné.

Účelem mateřské školy bylo podporovati tělesný a duševní vývoj dětí obou pohlaví ve věku od čtyř do šesti let. Výchovná práce učitelek měla vyvolávat zájem dětí a využívat k tomu jejich přirozenou zvědavost. Výchova měla u dětí „*budit radost z práce, sílit vůli, vést k přirozeným projevům nitra slovem i činem, nechť děti přivyknou kázně, snášenlivosti a přátelskému soužití s ostatními dětmi bez ohledu z jakého jsou prostředí a klade základy k věcným poznatkům a mravní povaze*.“ Vyučování školní bylo z mateřské školy vyloučeno a děti neměly být při různorodých aktivitách přetěžovány. Stěžejními pedagogickými požadavky se stalo respektování individuality dítěte, jeho zájmů a tvořivosti. Při výchovné práci měla učitelka v mateřské škole usilovat o:

- **výchovu tělesnou** – k té patřily návyky správné životosprávy, především pravidelný čas na snídani a přesnídávku, čistota těla, obuvi, oblečení, pomůcek a celé místnosti. V školce mělo být dostatečně větráno a děti měly

trávit více času venku (pokud to počasí dovolovalo) než v budově. A pravidelnými se měla stát tělesná cvičení, a to:

- nápodobivá – např. čapí krok, po čtyřech, rak, stařeček, vzpínající se oř, pití z dlaně, čichati ke květině, napodobovat řemeslníky a cvičení hravá a další cvičení nápodobivá
  - prostná – např. pochody, obcházení předmětů, poskoky, pohyby paží, nohou, trupu, hlavy aj.
  - s nářadím – např. cviky s obručemi, tyčemi, praporky, švihadlem, míčem aj.
  - na nářadí – např. na houpacím koni, na kladině, na Očenáškově stavebnici
  - cviky rytmické, tance, hry, hraní a dramatizování
- **výchovu projevovou** – projev dítěte měla učitelka rozvíjet svou řečí a činy, v zaměstnání spontánním tvořivém, návodném a v napodobovacím. Mezi takovéto aktivity patřily hry na písku, práce na zahrádce, mozaikové skládání z různého materiálu, vystřihování z papíru kreslení na nástěnných tabulích (na tabulkách však vyloučeno), modelování a vše k čemu dospělo dítě samo nebo nápodobou.
- **výchovu mravní** – učitelka mateřské školy měla rozpoznat povahu dítěte, jeho temperament, záliby, sklony. Díky tomu měla příležitost s dětmi jednat a utvrzovat je v jejich dobrých návycích, odstraňovat jejich zlovyky (jako prostořekost, drzost, umíněnost a sobeckost), vést je ke slušnému chování, k poznání co si může dovolit, příklady z denního života měla u dětí probouzet soucit, vděčnost, přátelství, poctivost, k střídmosti, pravdomluvnosti a tím docílit správný mravní vývoj jí svěřených dětí.
- **výchovu rozumovou** – při které si mělo dítě rozšiřovat svůj obzor poznatků věcných a především ptát se po jejich smyslu a logicky samo usuzovat, jak věci fungují. Dále měla výchova rozumová posilovat vnímání dětí, jejich paměť, pozornost, bystrost a celkově rozvíjet jeho smysly. K tomu měly napomáhat obrázky, pohádky, hádanky, písně, říkadla, hry, rozhovory obohacující jeho slovní zásobu, která měla dítěti napomáhat v souvislém

vyjadřování a naučit ho správně vyslovovat. Učitelka byla pověřena s dětmi pracovat i při odstraňování jejich řečových vad.

Z výše zmíněných osnov pro mateřské školy a opatrovny, jak již v péči Ústřední matice školské nebo Ministerstva školství a národní osvěty, je patrné, že u předškolních dětí byl kladen důraz především na rozvoj tělesný a duševní. Avšak s postupným rozvojem školního vzdělání se měnil i přístup k předškolnímu vzdělávání a jeho význam nabýval na důležitosti. Z tohoto důvodu je možné sledovat proměny i u těchto dvou dokumentů, které dělí jen několik let od jejich vzniku. Osnova pro dětské opatrovny a mateřské školy Ústřední matice školské byla sepsána v roce 1921 a Výchovné osnovy pro školy mateřské ministerstva školství a národní osvěty jen o šest let později, tedy v roce 1927, a přesto se již věnují předškolní výchově jako jedné z neoddelitelných částí vzdělávací soustavy.

Při porovnávání těchto dvou dokumentů si můžeme povšimnout jak společných přístupů k předškolní výchově, tak i jejich proměn u osnov Ministerstva školství a národní osvěty, zaměřujících se více na přípravu dětí pro budoucí vzdělávání. Ty z hlediska pedagogického a psychologického upřednostňovaly předškolní výchovu jako nepostradatelný článek ve školní soustavě a neměly být určeny pouze pro děti zaměstnaných rodičů. Oproti tomu osnovy ÚMŠ nepřihlížely na umělé výchovné osnovy, ale dbaly individualit předškolních dětí s přihlédnutím k jejich národnosti a měly děti vychovávat v duchu mravním a demokratickým a rozvíjet u nich slušné chování a smysl pro pořádek. Dětské opatrovny a mateřské školy v péči Ústřední matice školské byly v první řadě zřizovány za účelem podpory a doplnění rodinné výchovy především u předškolních dětí, o které se nemohli starat sami rodiče kvůli svým pracovním povinnostem, aby zajistili živobytí rodiny. Oproti tomu se již ve Výchovných osnovách pro školy mateřské a opatrovny v péči Ministerstva školství a národní osvěty setkáváme s uvědoměním důležitosti předškolního vzdělávání z hlediska samotného vzdělávání dětí jako součásti školní výchovy. Dle tohoto dokumentu totiž byla předškolní výchova stejně důležitá jako pozdější školní vzdělávání a proto tato péče měla být soustavnější, než uvádějí osnovy Ústřední matice školské. I když výchovné osnovy Ministerstva školství a národní osvěty byly

pouze námětem a jistým doporučením pro učitelky a pěstounky mateřských školek a opatroven, jsou velmi pečlivě vypracovány a cílevědomě se zaměřují na jednotlivé výchovy (výchova smyslů, tělesná výchova, občanská výchova, výtvarná, hudební a slovní výchova) v předškolních institucích. Tyto výchovné osnovy se však nevěnovaly pouze samotné předškolní výchově, ale také upozorňovaly na potřebu vzdělávání a sebevzdělávání učitelek a pěstounek při mateřských školách a opatrovnách. A stejně tak důležité bylo pro kvalitní předškolní výchovu umístění těchto institucí ve vhodných prostorech, které měly splňovat specifické požadavky výchovy u předškolních dětí. Kvalitní výchova měla být také zajištěna i snížením počtu dětí ve třídách, o které se starala jedna učitelka a v případě navýšení počtu dětí jí měla být při obstarávání dětí nápomocná ještě opatrovnice.

Společné pro oba dokumenty je účel předškolní výchovy, která měla rozvíjet tělesný a duševní vývoj dětí ve věku od tří do šesti let a jakákoliv podoba školního vzdělávání byla z této výchovy vyloučena a měly být pouze rozvíjeny přirozená zvědavost, tvořivost a zájmy malých dětí, které jsou pro předškolní věk typické. Osnovy Ústřední matice školské však byly rozděleny pouze na výchovu rozumovou a tělesnou. Propracovanější osnovy Ministerstva školství a národní osvěty již zaměstnání dětí v předškolních institucích rozdělovaly na výchovu tělesnou, projevovou, mravní a rozumovou.

Závěr

Prvotním důvodem pro zakládání institucí věnujících se předškolní péči mimo domov byla podpora dětí z nejchudších vrstev obyvatelstva, aby se dítěti dostala alespoň základní péče, tedy zajistit mu alespoň jedno jídlo denně, obléci ho, umýt ho a vymanit z podmínek, které ohrožovaly jeho zdravý tělesný, psychický a mravní vývoj.

Se vznikem předškolních institucí bylo nutné také vyřešit jejich podobu a samotné fungování těchto zařízení. K proměnám předškolního vzdělávání docházelo pozvolna. Již ve 2. pol. 19. století se ozývaly hlasy volající po změně systému fungování předškolních institucí. Ale až s vydáním Základního říšského školského zákona, tzv. Hasnerova zákona, v roce 1869 se rozšířila možnost zakládání předškolních zařízení, které měly být zřizovány nejen jako soukromé ústavy, ale také z podnětu obcí a školních okresů. Ministerským výnosem z roku 1872 také došlo ke změně způsobu výchovy v těchto institucích. Tímto výnosem měla být z opatroven a mateřských škol vyloučena výchova po způsobu elementárního vzdělávání a dětem měla být věnována péče odpovídající jejich věku. Pěstounky měly zakázáno vyučovat základům čtení a psaní, které bylo do té doby běžně součástí výchovy malých dětí. Předškolní zařízení měla tak za úkol vychovávat a doplňovat rodinnou výchovu, aby dítě bylo připraveno jak po stránce fyzické, tak psychické na povinnou školní docházku. Ve výchově se tak rozvíjela především funkce pečovatelská s prvotním cílem zajištění zdravotní péče, hygieny a stravování.

Obdobné tendence v proměnách výchovných přístupů v předškolní výchově můžeme sledovat i u opatroven a mateřských škol v Liberci a okolí. Nastávající změny však byly pozvolnější. Ministerský výnos, kterým byla vyloučena veškerá výchova po vzoru elementárního vzdělávání, byl vydán roku 1872. Avšak analýza inventáře české matiční opatrovny v Liberci z roku 1902 ukazuje, že školský způsob výchovy zde byl i nadále uplatňován a i zařízení místností pro opatrovnu bylo nevyhovující a vybaveno školními lavicemi

a stolky²⁸⁴. Jak je patrné, užitečnost nově vzniklých institucí pro předškolní výchovu se nedá jistě upřít, ale počátky jejich vzniku se potýkaly s nepochopením potřeb malých dětí a v podstatě nerespektovaly potřeby dětí v předškolním věku a jejich denní řád se tak více podobal běžné školní výuce.

S Hasnerovým školským zákonem se pojí i počátky vzdělávání českých pěstounek, kdy bylo povolání pěstounky uznáno učitelskou profesí se všemi jejími specifiky. Před vydáním školského zákona nebyly požadavky na vzdělávání jednotné, tedy nebyly centrálně a úředně prosazovány. Ve většině případů šlo pouze o sebevzdělávání pěstounek, které měly o svou profesi zájem. Až roku 1874 bylo organizačním statutem, který vymezoval pravidla pro organizaci vzdělávání pěstounek pro opatrovny a mateřské školy, zavedeno přípravné vzdělávání pěstounek na ženských učitelských ústavech.

Hasnerův školský zákon nebyl jen průlomovým v oblasti vymezení zřizovatelů opatroven a mateřských škol, jejich bezplatnosti a vzdělávání pěstounek, ale také podporou menšinového školství. V první řadě připomínal, že předškolní výchova je sice nepovinná, ale její potřeba z hlediska obecného vychování je nepostradatelná. Tento přínos byl velmi patrný v místech, kde Češi tvořili menšinu a opatrovny a mateřské školy byly jedním z prostředků proti poněmčování českých dětí již od útlého věku a dávaly možnost českým rodičům poskytnout dětem institucionální vzdělávání v jejich mateřském jazyce.

Ze stejného důvodu začaly být zřizovány i první předškolní instituce v Liberci a okolí. Pro Čechy v Liberci byl tento důvod ještě zesílen snahou představitelů české menšiny zabránit poněmčování a odnárodňování českých dětí již během předškolní výchovy. Založení vlastního českého předškolního zařízení v Liberci však bylo nad možností zdejší české menšiny a byla tak nutná podpora soukromého školského spolku, který by byl nejen schopen opatrovnu zřídit, ale také vydržovat a poskytovat finanční prostředky a zajistit pro ně kvalifikovaný český pedagogický personál. Vznik českých opatroven v Liberci byl spojen s činností Ústřední matice školské. Spolek pomáhal zakládat předškolní zařízení především v oblastech, kde Češi tvořili menšinu. Ústřední matice školská

---

²⁸⁴ Změnu můžeme pozorovat až u inventáře sepsaného pěstounkou Idou Voštovou v roce 1926.

předškolním zařízením poskytovala finanční prostředky a zajišťovala pěstounky, které měly na starost péči o děti v matečních opatrovnách a mateřských školách.

Roku 1881 tak mohla být v Liberci založena první soukromá opatrovna pro české děti, která byla zřízena právě Ústřední maticí školskou. Opatrovna byla otevřena 6. června 1881 pod patronací theol. Dr. Františka Kordače. Zájem rodičů o služby mateční opatrovny byl tak velký, že již v prvním roce fungování do ní bylo zapsáno 183 českých dětí a ještě v témže roce muselo být otevřeno druhé oddělení. Jelikož se v tomto období jednalo o jedinou českou opatrovnu v Liberci a okolí, bylo roku 1883 otevřeno ještě třetí oddělení, aby byla zajištěna předškolní výchova pro všechny české děti. S otevřením české opatrovny v Rochlici roku 1885 došlo k mírnému poklesu dětí zapsaných do liberecké opatrovny, ale i přes to bylo ve školním roce 1885/1886 do opatrovny zapsáno 148 českých dětí.

Představitelé české menšiny v Liberci brali možnost předškolního vzdělávání v mateřském jazyce českých dětí velmi vážně a tuto možnost si nechtěli nechat uprít. Z tohoto důvodu byl roku 1895 výboru Ústřední matice školské poslán znepokojující dopis libereckých Čechů o zapisování českých dětí do německých škol. Tento problém se snažili představitelé české menšiny v Liberci vyřešit požadováním školného za péči věnovanou dětem v české opatrovně po rodičích, kteří nechali své děti zapsat do první třídy německé obecné školy. Výbor Ústřední matice školské však apeloval, aby takto činěno nebylo, z obav, aby toto jednání nemělo opačný účinek. Doporučilo místnímu odboru Ústřední matice školské v Liberci, aby na české rodiče působil výchovně a rodičům se pokusil vysvětlit výhody výchovy a vzdělání v mateřském jazyce.

S rostoucím zájmem rodičů o předškolní výchovu v českém jazyce bylo potřeba zřídit další opatrovnu, která by tuto péči zajistila. Z tohoto důvodu byla druhá česká mateční opatrovna otevřena v Rochlici, kde se v roce 1880 k české obcovací řeči přihlásilo 196 obyvatel. Opatrovna byla zřízena z iniciativy MUDr. Václava Šamánka. Jeho počínání však vyvolalo vlnu kritiky ze strany řídicího učitele mateční školy, který navrhoval otevření opatrovny v Horním Růžodole, kde se mu zdála potřebnější než v Rochlici. I přes to došlo k otevření opatrovny v Rochlici dne 19. července 1885 a v prvním školním roce byla c. k. okresní školní radou povolena docházka čtyřiceti dětem. Během

následujícího školního roku 1886/1887 povolila c. k. okresní školní rada navýšení počtu dětí na 56. Fungování opatrovny však nemělo dlouhého trvání a se snižujícím se počtem dětí bylo rozhodnuto o jejím uzavření. V červenci 1889 byla opatrovna opravdu uzavřena a finanční prostředky vynakládané Ústřední maticí školskou byly investovány do nákupu školních pomůcek pro děti české školy.

K otevření další matiční opatrovny v liberecké aglomeraci došlo až na počátku 20. století v Horním Růžodole, kde muselo nejdříve dojít k příslibu otevření české školy, než bylo uděleno povolení okresní školní radou k otevření českého předškolního zařízení. K otevření české veřejné školy došlo v Horním Růžodole v roce 1905 a opatrovna byla otevřena o dva roky později (i když povolena okresní školní radou byla již v roce 1903), kdy byly konečně nalezeny vhodné prostory pro její zřízení. Zájem rodičů o předškolní výchovu v mateřském jazyce byl tak velký, že již v prvním roce fungování opatrovny do ní bylo zapsáno 116 dětí. Tento velký zájem je pochopitelný z důvodu počtu českých obyvatel žijících v Horním Růžodole, který v roce 1910 činil 33,4% z celkového počtu obyvatel. Rodičům nebyl lhostejný ani průběh výchovy jejich dětí v opatrovně. Roku 1911 z jejich podnětu došlo k výměně pěstounky. Ta se podle nich dostatečně nevěnovala výchově jejich dětí a neplnila si své povinnosti, do opatrovny docházela pozdě a během dne se věnovala jiným činnostem než jen výchově jí svěřených dětí. Opatrovna fungovala až do roku 1915, kdy byla kvůli nedostatku financí uzavřena.

Se začátkem první světové války v roce 1914 byly obě české matiční opatrovny v Liberci a okolí uzavřeny, jelikož Ústřední matice školská neměla dostatek finančních prostředků na jejich fungování. K obnovení činnosti předškolních zařízení docházelo pozvolna ve 20. letech 20. století. Stejně jako při jejich prvním zřízení bylo potřeba podpory Ústřední matice školské. Cíl tohoto spolku se totiž nezměnil ani po první světové válce, kdy i nadále Ústřední matice školská zakládala soukromá předškolní zařízení v oblastech, kde Češi tvořili menšinu. Jedním z důvodů, proč spolek pokračoval v zakládání těchto institucí, byl nedostatek financí. Nově vzniklý Československý stát neměl dostatek finančních prostředků, aby mohl zřizovat a vydržovat všechny vzdělávací

instituce a nebyl tak schopen zajistit vzdělání a výchovu každého žáka v jeho mateřském jazyce.

Ke změně mohlo dojít až po roce 1928, kdy se finanční situace státu stabilizovala a postupně začalo docházet k převodu matičních opatroven a mateřských škol pod správu Ministerstva školství a národní osvěty. V Liberci a okolí se v roce 1928 týkalo zestátnění předškolních institucí pouhých čtyř ústavů, zbylých sedmnáct zůstalo i nadále v péči Ústřední matice školské. V roce 1930 již počet státních mateřských škol a opatroven vzrostl na 28 a v péči Ústřední matice školské zůstalo jen 11 předškolních zařízení. Po roce 1933 vydržovala Ústřední matice školská v Liberci pouhé dvě opatrovny, a to přímo v centru Liberce.

Jako první byla po první světové válce znovu otevřena česká matiční opatrovna v Liberci. Při jejím otevření v roce 1921 byla umístěna na Novoměstském náměstí (dnešní Sokolovské náměstí)²⁸⁵, kde sídlila pouze dočasně a poté byla přestěhována zpět do matiční budovy v ulici Na Svahu. Od 20. let 20. století se místní školní obec pro opatrovnu skládala z obcí Liberec, Růžodol I, Ruprechtice a Pavlovice. Od tohoto období bylo do opatrovny zapisováno v průměru pouze 30 dětí. Pravděpodobným důvodem snížení počtu zapsaných českých dětí bylo zřizování nových předškolních zařízení v Liberci a okolí a tím i rozptýlení dětí do opatroven a mateřských škol poblíž jejich domova. Se znovuotevřením opatrovny se začaly proměňovat i výchovné metody v péči o předškolní děti. Třída opatrovny byla uzpůsobena tak, aby vznikl co největší prostor pro hraní, inventář byl doplněn velkým množstvím hraček, které rozvíjely představivost, motoriku, vyjadřovací schopnosti a kreativitu dětí a hra se stala hlavní náplní dětí v předškolní výchově. Pro pohybové aktivity byl dětem umožněn přístup na hřiště spolku Sokol. Matiční opatrovna se také zapojovala do veřejných společenských akcí české menšiny v Liberci a děti veřejně vystupovaly s přednesy básniček, které se v opatrovně naučily. Během 30. let došlo také ke zvětšování pravomocí pěstounek. Až do roku 1932 byli pedagogickými správci

---

²⁸⁵ Česká matiční opatrovna sídlila v budově dnešní Střední průmyslové školy stavební, kde od roku 1920 sídlila také česká měšťanská škola.

opatrovny muži, ve většině případů řídící učitelé zdejší české veřejné školy. Od tohoto roku byla správkyní opatrovny ustanovena pěstounka Julie Sedláčková, která v této funkci setrvala až do jejího uzavření v roce 1938. Česká matiční opatrovna v Liberci zůstala jako jediná v péči Ústřední matice školské až do jejího uzavření.

Ve stejném roce, tedy roku 1921, došlo i k opětovnému otevření české opatrovny v Horním Růžodole a stejně tak jako při jejím zřízení v roce 1907 stála za tímto počinem Ústřední matice školská. Na jejím znovuotevření začali Češi v Horním Růžodole pracovat již roku 1917, ale opět došlo k průtahům s jejím otevřením spojených s hledáním vhodné budovy pro umístění opatrovny. Ke slovu se roku 1918 opět začali hlásit čeští rodiče, kteří apelovali na výbor Ústřední matice školské na její urychlené otevření. K tomu však došlo až v roce 1921, kdy byly konečně nalezeny vhodné místnosti pro její umístění. Pod správu Ministerstva školství byla převedena v roce 1928 jako součást obecné školy s vyučovacím jazykem československým v Horním Růžodole a pro velký zájem byla otevřena ještě dvě oddělení, jelikož kapacita stávajícího předškolního zařízení potřebám obce již nestačila.

Poslední opatrovnou, která opět zahájila svou činnost po první světové válce, byla česká matiční opatrovna v Rochlici. Ke znovuotevření opatrovny došlo až roku 1923, kdy byla opatrovna umístěna ve školní budově české obecné školy v Rochlici. V prvním školním roce bylo zapsáno 27 dětí a průměrná docházka během jejího fungování byla 30 dětí. V péči Ústřední matice školské zůstala až do roku 1929, kdy byla převedena pod správu Ministerstva školství a národní osvěty. Náklady na její fungování hradilo jak Ministerstvo školství a národní osvěty (osobní náklady, tj. plat pěstounky), tak zastupitelstvo obce Rochlice (věcné výdaje, tj. náklady na fungování opatrovny a odměnu pro opatrovnici). Díky tomu byl zajištěn chod opatrovny a ta mohla poskytovat předškolní výchovu českým dětem v Rochlici až do uzavření v roce 1938.

Po první světové válce však nedocházelo pouze k opětovnému otevření českých opatroven fungujících již před rokem 1914, ale byly také zřizovány nové české předškolní ústavy. Práce tak dále sleduje i české opatrovny v péči Ústřední matice školské, které vznikly ve 20. letech 20. století, a to opatrovny ve

Františkově a ve Vesci. Opatrovna ve Františkově byla zřízena v roce 1922 a opatrovnu navštěvovaly děti ze školního obvodu, který tvořily obce Františkov, Liberec „*Za drahou*“, Hanychov, Janov, Dolní Ostašov a Karlov a v průměru ji navštěvovalo 30 dětí. K převodu opatrovny pod státní správu došlo v roce 1928. Roku 1926 byla v budově české obecní školy zřízena mateřská opatrovna ve Vesci. V péči ÚMŠ setrvala opatrovna až do roku 1929, kdy byla stejně jako většina opatroven zestátněna a podléhala dohledu již zmiňovaného ministerstva.

Ve 20. letech 20. století konečně začalo docházet k naplňování nových postupů v předškolní výchově. Jednalo se především o oblasti cílů, obsahu a forem práce s malými dětmi v předškolních institucích. Tyto trendy měly spojovat zdravotní, sociální a hlavně pedagogická hlediska předškolní výchovy. Změnám tedy musel být podřízen nejen vzhled nových školních budov, ale také jejich zařízení nábytkem, hračkami a dalšími potřebami respektujícími věk vychovávaných dětí. Důležitým se stal prostor pro tělesné aktivity dětí a s tím souviselo i zakládání zahrad a hřišť při mateřských školách a opatrovnách. Díky tomu mohly být naplňovány nové trendy týkající se zdravého životního stylu, ke kterému patřila i proměna stravování dětí. I s nastupujícími novými trendy v předškolní výchově nebyly do roku 1938 vydány jednotné osnovy pro mateřské školy a opatrovny. Ve stejném roce byly sice vydány osnovy pro předškolní zařízení v Praze, kterými se řídily i mimopražské mateřské školy a opatrovny, ale na závazné a jednotné osnovy pro mateřské školy a opatrovny si musela předškolní zařízení počkat až do roku 1945, kdy byl vydán *Prozatímní pracovní program pro mateřské školy*.

Také zařízení opatroven a mateřských škol se začalo ve 20. letech 20. století proměňovat a vybavení tříd se začalo přizpůsobovat dětem ve věku od tří do šesti let. Náplň denních činností dětí sice i nadále obsahovala určité formy výuky, ale již se jednalo především o učení pomocí her, říkanek, zpěvu, tělesných aktivit, tvořivé práce a vyprávění o životě, se kterým se malé děti postupně seznamovaly. S proměnou nových trendů měla každá mateřská škola a opatrovna vlastní zahradu, hřiště nebo alespoň zajištěn přístup na ně, např. opatrovna v Liberci mohla využívat hřiště spolku Sokol apod. I když s vydáním Hasnerova školské zákona v roce 1869 se předškolní instituce staly bezplatnými,

nebylo ve většině z nich vyřešeno stravování dětí, i když to měl být jeden z cílů péče o malé děti v těchto zařízeních. A tak docházelo k různým podpůrným akcím pro chudé děti, aby jim bylo zajištěno alespoň jedno teplé jídlo denně. Jako první se v tomto směru angažoval český ženský spolek *Karolina Světlá*, který pro děti liberecké opatrovny od roku 1889 vařil obědy přímo v budově mateční opatrovny. Další akce pro předškolní děti proběhly z podnětu *Okresní péče o mládež* v Liberci, která zajišťovala mléko pro všechny přítomné děti v opatrovně od roku 1931 a *Českého červeného kříže*, který od roku 1937 podporoval nejchudší děti v opatrovně obědy po několik dní v týdnu.

Poslední sledovanou opatrovnou zřízenou Ústřední maticí školskou byla druhá mateční opatrovna v Liberci, otevřená 4. září 1936 a sídlící v nové školní budově Masarykových škol v Komenského ulici. Proti jejímu otevření bylo Ministerstvo školství a národní osvěty a také Inspektorát státních menšinových škol národních, který doporučoval Ústřední matici školské pouze otevření druhého oddělení při již fungující mateční opatrovně v Liberci. Po počátečních obtížích s nedostatkem vybavení (opatrovna vlastnila pouze hračky, které jí darovali rodiče zapsaných dětí), se musela nová opatrovna ještě vypořádat s uspořádáním jednotlivých školních obvodů. K definitivnímu rozdělení došlo až v květnu 1937. Do první mateční opatrovny měly být zapisovány děti náležející k okresu I. města Liberce část západně od Staroměstského náměstí, náměstí Dr. Ed. Beneše, Turnerské (Sokolské) třídy, Frýdlantské ulice, Ruprechtické ulice a Pavlovické ulice, celý II. a III. okres. Pro druhou mateční opatrovnu se školní obvod skládal z okresu I. část východně od shora uvedených ulic, celý IV. a V. okres. Školní obvody byly navrženy tak, aby vzdálenost do předškolního zařízení byla pro zapsané děti co nejmenší. Druhá mateční opatrovna fungovala pouhé dva roky a během těchto dvou let do ní bylo zapsáno v průměru 30 dětí. Od září 1938 byla však situace v Liberci neudržitelná a liberečtí Češi začali město opouštět a stěhovat se do vnitrozemí, v souvislosti s touto situací došlo i k odlivu českých dětí zapsaných do opatrovny a ta musela být pro nedostatek dětí na konci roku 1938 uzavřena.

Díky dochovaným materiálům bylo možné sledovat vývoj předškolních zařízení ve sledovaném období a vytvořit stručný přehled předškolních institucí vzniklých v Liberci a okolí v letech 1880 – 1938 a přiblížit zájem českých rodičů o tento typ zařízení a proměny v přístupu k výchově malých dětí.

7. Prameny a literatura

7.1. Prameny

1. Národní archiv Praha, *Fond Ministerstvo školství*.
2. Národní archiv Praha, *Fond Ústřední matice školská v Praze*.
3. Národní archiv Praha, *Fond Zemská školní rada*.
4. Státní okresní archiv Liberec, *Archiv města Liberce*.
5. Státní okresní archiv Liberec, *Fond Česká mateřská (matiční) škola (1880 – 1888)*.
6. Státní okresní archiv v Liberci, *Fond Česká obecná škola v Liberci, (matiční a soukromá), 1882 – 1919*.
7. Státní okresní archiv Liberec, *Fond Inspektorát menšinových škol Liberec*.
8. Státní okresní archiv Liberec, *Fond Okresní školní rada (výbor)*.
9. Stanovy *Ústřední matice školské v Praze*. Praha: Nákladem ÚMŠ, 1880.

7.2. Literatura

1. ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk. *Český Dub*. Ústí n. Labem: Severočeské nakladatelství, 1991. 205 s.
2. BAREŠ, Jiří. *Liebigové a jejich vliv na utváření městského prostředí v procesu industrializace severních Čech. Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918*: výstup z vědeckého semináře pořádaného katedrou historie a Centrem pro hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd České republiky v Praze ve dnech 6. a 7. listopadu 2008 v prostorách auly Ostravské univerzity. Ostrava, 2009, s. 198-204.
3. BĚLEHRÁDEK, František. *Školství menšinové a Ústřední matice školská*. In: TOBOLKA, Zdeněk Václav (ed.). *Česká politika. Díl V. Kulturní, zvláště školské úkoly české politiky*. Praha, 1913, s. 335-433.

4. CACH, Josef – VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. Díl 3., část 1., 1848-1914: K problematice podílu školských a mimoškolských institucí a názorů na výchovu a vzdělání na stavu kultury a vzdělanosti*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990. 178 s.
5. FREIWILLIG, Petr. *Soupis nemovitých kulturních památek v Libereckém kraji: okres Liberec*. Editor Petra ŠTERNOVÁ. V Liberci: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště, 2013.
6. JEŽKOVÁ, Alena. *České ženské spolky v Liberci na přelomu 19. a 20. století*. Liberec, 2012. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce PhDr. Miloslava Melanová.
7. KARPAŠ, Roman a kol. *Knihy o Liberci*. Liberec: Dialog, 2004. 704 s.
8. LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009. 430 s.
9. LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie – BEZECNÝ, Zdeněk – JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl, Život všední a sváteční*. Vyd. 1. Pardubice, 2005. 108 s.
10. LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, 2009. 853 s.
11. LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. Vyd. 1. Praha-Litomyšl: Paseka, 2006. 376 s.
12. LUG, Viktor, Anton Franz RESSEL a Erich GIERACH. *Heimatkunde des Bezirkes Reichenberg in Böhmen. Neue Ausg. Reichenberg: Verlag der drei Lehrervereine des Reichenberger Bezirkes und des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Iser-Gaues*, 1938.
13. LUKEŠOVÁ, Eva. *Ústřední matice školská*, diplomová práce, Praha, 2013.
14. MELANOVÁ, Miloslava. *Česká menšina v Liberci před první světovou válkou*. In: Fontes Nissae: regionální historický sborník, 2000/I, s. 93-122.
15. MELANOVÁ, Miloslava. *Česká menšina v německém centru. Změny postavení české menšiny v Liberci v období 1880-1907*. In: Documenta Pragensia. XIX, 2001.

16. RÝDL, Karel – ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869–2011)*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. 222 s.
17. ŘEHÁČEK, Karel. *Ústřední matice školská v letech 1918-1951*. In: *Paginae historiae* 15, 2007, s. 97-130.
18. SEDLÁČKOVÁ, Julie. *Mateřská školka Ú. M. Š. v Liberci*. In: *Padesát let české školy v Liberci: 1881-82 – 1931-32*, s. 27.
19. *Ústřední Matice Školská*. In: *Kalendář koruny české na obyčejný rok 1883*. Praha: Ed. Grégr, 1892.
20. ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola a její učitelé v podmínkách společenských změn: teorie a praxe II*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 159 s.
21. ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *Ústřední matice školská v letech 1890-1919*. In: *Paginae historiae* 1, 1993, s. 178-195.
22. ZEMAN, Jaroslav. *Stát a jeho architektura. České meziválečné stavby v německém Liberci*. In: *Fontes Nissae: regionální historický sborník* 2/2012.

7.3. Internetové zdroje

1. Návrh poslanců Jana Rýpara, Dra Noska, A. Rozsypalové a druhů „*O úpravě mateřských škol a poměrů učitelek na mateřských školách*“. In: *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Digitální repozitář* [online]. Praha: Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1109_00.htm

8. Seznam příloh

Příloha č. 1

Matrika české mateřské opatrovnice v Liberci školní rok 1881/1882 – chlapci (tabulka).

Příloha č. 2

Matrika české mateřské opatrovnice v Liberci školní rok 1881/1882 – dívky (tabulka).

Příloha č. 3: Fotografie

Obrázek č. 1

Mocný list Dr. Františku Kordačovi ke zřízení české mateřské opatrovnice v Liberci ze dne 31. května 1881.

Obrázek č. 2

Nákres místnosti pro českou mateřskou opatrovnu v Liberci z roku 1881.

Obrázek č. 3

Výkaz opatroven ÚMŠ v Liberci a Rochlici z roku 1887

Obrázek č. 4

Eliška Tylová – první pěstounka na české mateřské opatrovně v Liberci.

Obrázek č. 5

Vzorový rozvrh hodin pro opatrovny a mateřské školky Ústřední matice školské z roku 1921.

Obrázek č. 6

Rozvrh hodin české mateřské opatrovnice a mateřské školky v Liberci pro školní rok 1926/1927.

Obrázek č. 7

Zápis do opatrovny a mateřské školy ÚMŠ ve Františkově ze dne 9. září 1927.

Obrázek č. 8

Zápis do opatrovny a mateřské školy ÚMŠ v Liberci ze dne 8. září 1933.

Obrázek č. 9

Oběžník *Inspektorátu národních škol s československým jazykem vyučovacím*
– *Mateřské školy a zavedení péče o zuby* ze dne 27. září 1933.

Obrázek č. 10

Vánoční besídka v roce 1937 na české matiční opatrovně a mateřské školce v Liberci.

Obrázek č. 11

Plán české matiční školy, kde do roku 1884 sídlila česká matiční opatrovna v Liberci.

Obrázek č. 12

Fotografie školní budovy české obecné školy v Rochlici z roku 1923, kde sídlila česká matiční opatrovna.

Obrázek č. 13

Fotografie školní budovy české obecné školy ve Františkově z roku 1923, kde sídlila česká matiční opatrovna.

Obrázek č. 14

Fotografie školní budovy české obecné školy ve Vesci z roku 1926, kde sídlila česká matiční opatrovna.

Obrázek č. 15

Opis „*Vysvědčení způsobilosti za pěstounku na škole mateřské*“ vystavený Julii Sedláčkové dne 1. května 1903.

Obrázek č. 16

Jmenovací dekret Julie Sedláčkové na českou matiční opatrovnu v Liberci ze dne 14. srpna 1930.

9. Přílohy

Příloha č. 1

Matrika české matiční opatrovny v Liberci školní rok 1881/1882 – chlapci (tabulka).²⁸⁶

Číslo běžné	Jméno žákovo (rodinné a křestní)	Den přijetí	Stáří	Jméno a stav rodičů	Obydlí	Poznámka
1.	Bergman Eduard	15.9	19/12 1877	Václav, pom. Truhlářský	Fridlant-gasse čís. 341 I.	
2.	Bílek Rudolf	15.9	15/6 1877	Jan, mistr krejčovský	Böhmischegasse 136 I.	
3.	Bílek Rudolf	15.9	17/6 1877	Václav, mistr obuvnický	Ladegasse 132 II.	
4.	Bulíř Rudolf	15.9 ?	27/9 1877	Josef, kočí	Rollgasse 33 II.	
5.	Bursa Rudolf	15.9	24/1 1878	Josef, pom. Truhlářský	Fridlandsgasse 421 I.	
6.	Deutsch Karel	15.9	12/11 1876	Emanuel, podomní obchodník	Rosengasse 300 I.	Israelit
7.	Drážďanský Vilém	15.9	4/6 1877	Josef, pom. Krejčovský	Elchen 310 III.	
8.	Dubák Emil	15.9	23/1 1877	Antonín, dělník	Knappenberg 232 I.	II.
9.	Fajfer Rudolf	15.9	13/6 1876	Josef, mistr obuvnický	Rollgasse 30 II.	
10.	Foldmajer Josef	15.9	1/2 1877	Josef, konduktér	Francendorf 73	X
11.	Fuchsa Josef	15.9	29/5 1878	Jan, mistr natěračský	Elchen 43 II.	II.
12.	Hájek Vilém	15.9	19/4 1878	František, strojmistr	Schützengasse	II. Zemřel úbytěmi
13.	Hájek František	15.9	2/12 1877	Jan, obuvník	Zillergasse 20 II.	
14.	Hoffman Jan	15.9	26/5 1877	Jan, zámečník	Rosenthal 27 I.	II. Přesídlil 10/5 1882

²⁸⁶ SOKAL, Fond Česká mateřská (matiční) škola, Matrika 1880 – 1888.

15.	Herman Karel					Němec
16.	Jelínek Rudolf		11/2 1877	Josef, zámečník	Bahnhofstrasse 329 III.	II.
17.	Kaucký Ludvík	15.9	28/8 1876	Václav, kupec	Neu-Stadt 306 II.	
18.	Kaucký Rudolf	15.9	17/9 1878	Václav, kupec	Neu-Stadt 306 II.	II.
19.	Klein	21.9	1/2 1876	Ferdinand, krejčí	Knappenberg 257 I.	II. Němec
20.	Kotek Eduard	15.9	4/5 1878	Eduard, pom. Krejčovský	Baadeberg	II.
21.	Král Alois	15.9	26/8 1877	Tomáš, mistr obuvnický	Laadegasse 221 II.	II.
22.	Lang Josef		1877	František, pom. Truhlářský	Francendorfgasse 248 II.	II.
23.	Lamač Rudolf		12/8 1876	Antonín, mistr krejčovský	Bahnhofstrasse 78 II.	
24.	Lamel František		12/8 1877	Antonín, pom. Krejčovský	Cinshäuser 408 I.	
25.	Madl	15.9	12/5 1876	Josef, pom. Natěračský	Kanalgasse 371 II.	
26.	Maruška Antonín	15.9	25/12 1876	Antonín, mistr krejčovský	Vindgasse 274 I.	
27.	Morávek Josef	15.9	1878	Čeněk, mistr obuvnický	Ladegasse 292 III.	II.
28.	Myslík Karel	15.9	1/5 1876	Jan, konduktér	Andreasstrasse 206	
29.	Náhlovský Rudolf	15.9	18/2 1876	Jan, řemenář	Fridlandsgasse	
30.	Pluhař Václav	15.9	4/4 1876	Alois, pom. řeznický	Kanalgasse 76 I.	
31.	Severin Rudolf	15.9	26/6 1878	Josef, pom. krejčovský	Schützengasse 41 I.	II.
32.	Sirovátka Josef	15.9	15/11 1877	Josef, mistr krejčovský	Christianstadt 56 V.	II.
33.	Skřivánek František	15.9	7/7 1876	František, listonoš	Na poště 2 V.	
34.	Sokolář Karel	15.9	1/1 1878	Antonín, mistr truhlářský	Johanesgasse 85 IV.	II.

35.	Srp Václav	15.9	14/6 1878	Václav, pom. Krejčovský	Renngasse 181 III.	II.
36.	Strouhal Jindřich	15.9	16/4 1877			
37.	Štole Karel	15.9	28/12 1878	Ferdinand, pom. Soukenický	Cinshäuser 401	II.
38.	Štole František	15.9	1877	Ferdinand, pom. Soukenický	Cinshäuser 401	
39.	Svoboda Kamil	24.9	28/1 1876	Antonín, krejčí	Schützengasse 175 I.	
40.	Šamánek Jan	15.9	1876	Václav, vojenský lékař	Nové náměstí 308 II.	X
41.	Štastný Antonín	15.9	14/6 1877	Antonín, mistr krejčovský	Baadeberg 145 II.	II.
42.	Šulc Karel	28.9	2/2 1878	František, strojník	Pragergasse 21 II.	
43.	Tondr Josef	15.9	30/5 1876	Josef, asistent u pošty	Spitalgasse 142 II.	
44.	Trym	10.10	6/4 1877	Josef, muzikant	Breitegasse 169 I.	
45.	Vondrák Karel	15.9	1877	Josef	Feldgasse 362	II.
46.	Zucharda	28.9	15/4 1877	Antonín, obuvník	Knappenberg 132 I.	II.
47.	Pušic Eduard	23.10	21/10 1876	Eduard, pom. Klempíř	Schützengasse 332 I.	
48.	Hoffman František	23.10	5/6 1877	Berthold, soustružník	Cinshäuser 14 I.	II.
49.	Beneš Josef	24.10	10/3 1878			II.
50.	Balák Alois	24.10	1876	Karel, obuvník	Lorenzberg	
51.	Balák František	24.10	1877	Karel, obuvník	Lorenzberg	II.
52.	Jacil Adolf	26.10	24/12 1876	Jan, obuvník	Střelnická ul.	
53.	Cita Karel	8.11	10/3 1878	Václav, obuvník	Fridlandsgasse 243 I.	II.
54.	Nerad Rudolf		1877	Rudolf	Kratzaurgasse 282	II Němec.

55.	Schüller Ferdinand	3.11	1876	Ferdinand †		II Němec
56.	Poselt Rudolf	2/1 1882	15/6 1878	Antonín, topič	Hirtengasse 152 I.	II Němec
57.	Müller Antonín	3/12 1882	13/6 1875	Josef, soukeník	Cinshäuser 406 I.	Němec
58.	Zaraš Antonín	3/1 1882	8/1 1877	Antonín, soukeník	Cinshäuser 395 I.	Němec
59.	Šikola Vilhelm	5.1	41 876	Celestin, krejčí	Springlergasse 215 I.	Němec
60.	Schällen Adolf	9.1	22/10 1876	Adolf, soukeník	Cinshäuser 428 I.	Němec
61.	Fiebich Rudolf	9.1	23/3 1878	Ferdinand, soukeník	Kratzaurgasse 339 II.	II Němec
62.	Hoffman Gustav	9.1	2/8 1876	Vilhelm, soukeník	Kratzaurgasse 339 II.	II Němec
63.	Lechner Gustav	10.1	1/3 1877			II Němec Co u dívky
64.	Leiblt Leopold	10.1	15/5 1877	Leopold, soukeník	Cinshäuser	Němec
65.	Jung František	11/1 1882	5/12 1876	Gustav, obchodník s rybami	Kratzaurgasse 273 II.	II Němec
66.	Šreber Gustav	5.2	23/8 1877	Adolf, soukeník	Kratzaurgasse 270 II.	II Němec
67.	Kvastl Ferdinand	4.3	25/6 1877			Totéž co u dívky.
68.	Tiegel Jindřich	5.3	15/6 1878	František, pekař	Kratzaurgasse 260 II.	II.
69.	Tiegel Vojtěch	5.3	30/8 1879	František, pekař	Kratzaurgasse 260 II.	II.
70.	Vávra Josef	10.3	20/10 1878	Jan, mistr krejčovský	Polní ulice 413 I.	II.
71.	Kořátko Eduard	15.3	1878			II. Totéž co u dívky.
72.	Mlejnek František	15.3	30/5 1877	Václav, zámečníkem	358 IV.	II.
73.	Šlapák Antonín	15.3	9/7 1879	Václav, kočí	Galgenberg 274 IV.	II.
74.	Mizera Antonín		13/7 1877			II. Totéž co u dívky.
75.	Hlavatý František				Rosenthal	II.
76.	Rutha Bruno	14.4	28/3 1878	Petr †, polic. komisař	Lorenzberg 23 I.	II Němec

77.	Hornof Rudolf		13/4 1879	František, razeč písma	Vzdušná ulice (Luftgasse 46 I.)	II.
78.	Veis Albert		30/9 1876	František, soukeník	Cinshäuser 407 I.	II Němec
79.	Drapák Jindřich	18.4	15/3 1878	sluha	Kratzaurgasse 227 II.	II.
80.	Gall Josef	24.4	14/3 1878	Jan, dohlížitel na nádraží	Franzendorfská ul. 64 IV.	II.
81.	Šimon František	24.4	30/8 1878	František, kočí	Franzendorfská ul.	II.
82.	Koller František		12/3 1878	Karel, zedníkem	Hirtengasse 1	II.
83.	Böhm Ludvík	2.5	19/11 1876	Josef, pumpař		
84.	Link Adolf		13/3 1876	Vincens, soukeník	Kratzaurgasse 313 II.	Němec
85.	Bradna Jaroslav		30/3 1878	Josef, zámečník	Franzend. 73 IV.	
86.	Preisler Otakar		71 878	Josef, zámečník	Franzend. 73 IV.	
87.	Soudek Artur		1878			
88.	Vohřízek Karel					X
89.	Vaněček Josef	24.4	28/11 1877	Josef, obuvník	Kolinberg	
90.	Vohřízek Karel	24.4	61 877		Fridlandská ul. 210 I.	
91.	Soudek Artur	20.5	10/11 1878	Marie, obchodník	Fridlandská ul. 210 I.	
92.	Reich Leon	30.5	9/4 1878	Zikmund, dělník		
93.	Jeník Emil	30.5				
94.	Rösler Robert	31.5	15/6 1878	Josef, nitař	Vifützenigasse 170 I.	Němec
95.	Novák Rudolf	1.6	4/11 1876	Jan	Střelecká ul.	II.
96.	Novák Antonín	1.6	7/2 1879	Jan	Střelecká ul.	II.
97.	Tanovický Karel	1.6	18/6 1878	Josef †, matka cívkuje	Fridlandská ul. 185 I.	Němec

98.	Puršic Karel	1.6	1878			Totéž co u bratra.
99.	Beneš Josef	1.6	24/3 1878	Josef, pom. Zámečnický		neplatí
100.	Jan Rudolf	17.6	12/1 1879	Štěpán, pekař	Růžová ul. 289 II.	II.
100.	Zajíček Hugo					II.
101.	Gottschamer Václav	26.6	15/1 1878	Václav, soukeník	Cinshäuser 409 I.	Němec
102.	Hnizdil Hugo	3.7	31/10 1877	Josef, obchodník	Kratzavská 281 II.	
103.	Václavík Jan	3.7	26/9 1878	Jan, kovářem	Oční ulice, Augengasse 117 II.	II.
104.	Bergel Rudolf	3.7	5/10 1878	Karel	Hirtengasse 146 I.	

Příloha č. 2

Matrika české matiční opatrovny v Liberci školní rok 1881/1882 – dívky (tabulka)

287

Číslo běžné	Jméno žákovo (rodinné a křestní)	Den přijetí	Stáří	Jméno a stav rodičů	Obydlí	Poznámka
1.	Altmanová Ema	10.10	13/4 1876	Robert, soukeník	Elchen 306 III.	
2.	Bartáková Josefa	15.9	11/12 1876	Václav, nádeník	Feldgasse 361 I.	
3.	Báslerová Marie	15.9	1876	Václav, obuvník	Knappengasse 231 I.	
4.	Bergrová Anna	15.9	1877	František, pom. Obuvnický	Rosenthal 44 I.	II.
5.	Blažková Marie	15.9	1876	František, pom. Krejčovský	Rybní ul. 297 I.	II.
6.	Blažková Růžena	15.9	1877	František, pom. Krejčovský	Rybní ul. 297 I.	II.
7.	Cimbálová	22.9				X
8.	Cípová Mathilda	15.9	27/9 1876	Julius, pom. truhlářský	Cinshäuser 401 I.	
9.	Colnerová Cecilie	1.10		Jakub, obchodník s ovocem	Lorenzberg 363 I.	II.
10.	Čuláková Ema	20.9	11/6 1877	Ferdinand, soukeník	Einshäuser 409 I.	II.
11.	Deutschová Klára	15.9	23/3 1877	Leopold, obchodník s šatstvem	Kirchengasse	
12.	Deinerová Anna	15.9	24/12 1876	František, zelinář	Fischergasse 279 I.	Němkyně
13.	Dreslerová Božena	20.9	1877	František, obchodník	Kratzaurgasse	Vystoupila
14.	Dvořáková Františka	15.9	1/6 1876	František, listonoš	Rosenthal 26 I.	
15.	Fajfrová Anna	15.9	1877	Josef, mistr obuvnický	Rollgasse 30 II.	II.

²⁸⁷ SOKAL, Fond Česká mateřská (matiční) škola, Matrika 1880 – 1888.

16.	Fischerová Augusta	15.9	14/8 1876	František Kalkus, otčím, mistr pekařský	Christianstadt 26 V.	
17.	Fišmistrová Růžena	4.10	15/9 1877	František, strojník	Franzendorfergasse	přesidlila 1/2 1882
18.	Fričová Marie		25/8 1876	Josef, mistr obuvnický	Stiegengasse 285 I.	
19.	Hájková Anna		26/7 1876	František, strojmistr	Schützengasse	
20.	Hanemanová Johanna		28/9 1877	Eduard, soukeník	Stiegengasse 282 I.	II. Němkyně
21.	Hanemanová Berta		18/2 1877	Eduard, soukeník	Stiegengasse 282 I.	II. Němkyně
22.	Heřterová Ema	15.9	1/7 1876	Josef, pekař	Teppferplatz 101 I.	
23.	Hoffmanová Johanna		1878	Jan, obchodník s ovocem	Breilegasse 168 I.	X
24.	Hoffmanová Vilemina	10.10	1875	Jan, zámečník	Rosenthal 27 I.	přesidlila 10/5 1882 X
25.	Hubáková Augusta	15.9	24/4 1877	Josef, postilion	Pragergasse I.	
26.	Hurtová Marie	15.9		František, zámečník	Pragergasse 20 III.	II.
27.	Husáčková Aloisie	15.9	29/11 1876	Antonín, zahradníkem	Fridlansgasse 223 II.	
28.	Jeníková Ema	20.9	6/8 1876	Václav, kovář	Franzendorfergasse 71 II.	
29.	Kalendrová Anna	15.9	25/2 1876	František, pom. Kloubočnický	Ladegasse 227 II.	
30.	Kaplanová Františka	15.9.	26/7 1878	Otec i matka +; Slavíková Marie, její babička	Pragergasse 20 III.	II.
31.	Kašparová Berta	15.9.	19/2 1876	Josef, soukeník	Kratzaurgasse	
32.	Kašparová Anna	15.9.	5/2 1878	Josef, soukeník	Kratzaurgasse	II.
33.	Hochsidrová Marie	15.9.	9/7 1876	Laurenc, berní úředník v krajském úřadě	Kratzaurgasse 344 II.	
34.	Hornofová Marie	15.9.	20/1 1876	František, sazeč	Luftgasse 46 I.	zemřela 26.4.
35.	Kočová Anna	15.9.				II.

36.	Kohnová Julie	5.9.	6/5 1876	Josef, dohazovač dobytky	Luftgasse 61 I.	II.
37.	Krausová Emilie	10.10.	16/7 1876	Vilém, obchodník	Neustadt 251 II.	II.
38.	Kubánková Hermina	15.9.	1/1 1876	František, obchodník s ovocem	Zillrgasse 45 I.	
39.	Langová Anna	15.9.	3/2 1876	František, řezbář	Cinshäuser 701 I.	
40.	Lamačová Ema	15.9.	12/8 1876	Karel, mistr krejčovský	Hablau 72 II.	
41.	Lamačová Anna	15.9.	15/11 1878	Antonín, mistr krejčovský	Bahnhofstrasse 78 II.	II.
42.	Matoušová Josefa	15.9.	15/6 1876	František, mistr truhlářský	Fridlangasse	
43.	Melichová Julie	15.9.	27/9 1876	Josef, zámečník	Rosenthal 27 I.	
44.	Merhautová Marie	15.9.	22/8 1877	Josef, listonoš	Teppferplatz 108 I.	
45.	Mňuková Marie	15.9.	22/4 1876	mistr, krejčovský		II.
46.	Návesníková Emilie	15.9.	2/11 1876	Čeněk, mistr krejčovský	Lichtensteeg 286 I.	
47.	Nettlová Emilie	15.9.	3/1 1877	Filip, podomní obchod	Lichtensteeg	II.
48.	Hnízdilová Antonie	15.9.	6/4 1876	Karel, podomek	Rosenthal 20 I.	
49.	Pelantová Anna	1.10.	20/2 1879	Josef, zámečník	Teppferplatz 52 I.	II.
50.	Pokorná Augusta	15.9.	17/11 1878	Jan, malíř	Zillrgasse 56 II.	II.
51.	Pokorná Augusta	15.9.	6/4 1877	František, obuvník	Zillergasse 56 II.	II.
52.	Porčová Marie	15.9.	12/1 1876	Jan, čalouník	Franzendorfgasse 368 III.	
53.	Porčová Julie	15.9.	2/2 1878	Jan, čalouník	Franzendorfgasse 368 III.	II.
54.	Petřmanová Marie	15.9.	11/7 1876	Václav, dozorce v trestnici		
55.	Richtrová Ida	15.9.	1876	Josef, krejčí	Lichtensteeg	Němkyně
56.	Robová Anna	15.9.	1876	Josef, pomocník krejčovský	Zillergasse 45 II.	

57.	Röslerová Marta	15.9.	24/7 1876	Josef, pomocník soukenický	Cinshäuser 401	
58.	Selichová Anna	1.10.				
59.	Röslová Anna	15.9.	23/5 1878	Augustin, truhlář	Töppferplace 385 I.	zemřela 8/3 1882
60.	Slobodová Filipina	15.9.	30/8 1876	Miloslav, inženýr	Spitalgasse 141	
61.	Slobodová Božena	15.9.	1877	Miloslav, inženýr	Spitalgasse 141	
62.	Sokolářová Josefa	15.9.	30/3 1876	Antonín, mistr truhlářský	Johannesgasse 85 II.	
63.	Sokolová Marie	15.9.	1878	Václav, soukeník	Knappengasse	II.
64.	Svobodová Anna	15.9.	25/7 1878	Julius, obuvník	Cinshäusser 407	II.
65.	Tomášová Anna	15.9.	1876	Antonín, mistr zámečnický	Papiergasse 1109 II.	II.
66.	Tučková Marie	15.9.	6/6 1876	Václav, mistr pekařský	Friedlandsgasse 224 I.	
67.	Třešňáková Anna	15.9.	1876	Josefa, vdova	Lichtensteeg 282 I.	
68.	Šimonová Johanna	1.10.	29/4 1877	Josef, cestující Johanna šije	Töppferplatz	
69.	Šlejharová Josefa	1.10.	24/10 1878	Josef, obuvník	Kratzauergasse II.	II.
70.	Šimonová Augusta	2.10.	26/7 1878	Eduard, soukeník	Ladegasse 243 II.	II. Němkyně
71.	Šmídová Ema	15.9.	1876			
72.	Šosvaldová Marta	15.9.	12/8 1878	Anna šije	Cinshäuser 408 I.	Dítě je nemanželské
73.	Šubertová Anna	15.9.	22/9 1878	Antonín, soukeník	Einshäuser 104 I.	II.
74.	Švidlerová Žofie	15.9.	17/2 1876	František, pomocník truhlářský	Kratzauergasse 259 II.	
75.	Vanerová Ema	15.9.	23/6 1877	Čeněk, řezník	Laufergasse 164 IV.	II.
76.	Vichovská Berta	15.9.	15/8 1876	Eduard, žurnalista v Praze	Schützengasse 14 I.	Dítě bydlí u babičky.
77.	Vitingová Marta	12.10.	1/11 1875	Josef, posluha	Rosenthal 46	Němkyně

78.	Vernerová Marta	15.9.	1/11 1877	Marie, hostinská "Uzlatého kříže"		Dítko je nemanžel- ské
79.	Veselá Jindřiška	15.9.	24/12 1877	Antonín, mistr obuvnický	Cinshäusser 411 I.	II.
80.	Vondráková Karolina	15.9.	1878	Josef	Feldgasse 362 I.	II.
81.	Zelinková Aloisie	20.9.	1876			
82.	Žantová Božena	15.9.	26/8 1876	Joachim, pomocník truhlářský	Andreasgasse 170 III.	
83.	Žluvová Marie	15.9.	12/11 1877	Jan, mistr truhlářský	Reinggasse 179 I.	
84.	Brožová Anna	10.10.	5/2 1878		Bahnhofstrasse 340 III.	II.
85.	Svobodová Karolina	15.9.	1877	Josef, obchodník s ovocem	Kratzauergasse 327 II.	
86.	Janštová Anna	21.10.	7/11 1876	Antonín, soukeník	Cinshäuser 14 I.	II.
87.	Rejmanová Ema	21.10.	24/11 1876	Karel, soukeník	Schutzengasse 332	
88.	Nichtová Augusta	21.10.	28/8 1876 A	Adolf, kočí	Lorenzberg 197 I.	
89.	Pilařová Marta	3.11.	9. 1876	Hynek, truhlář	Zillergasse	
90.	Breurová Anna		1876			
91.	Vanerová	3.11.				II. Totéž co u Anny.
92.	Folprechtová Marie	3.11.	1876			
93.	Mettlová Hermína	4.11.	1876			II. Totéž co u Emilie.
94.	Hájková Milina	5.11.				II. Totéž co u Anny.
95.	Müllerová Ema	20.11.	1877	obuvník	Kratzauergasse 181 II.	II.
96.	Schüllerová Ema	22.11.		Ferdinand +	Cinshäuser 404 I.	II.
97.	Svobodová Augusta	2/1 1882		Antonín, ženský krejčí	Bersse 175 I.	Zemřela 1/2 1882

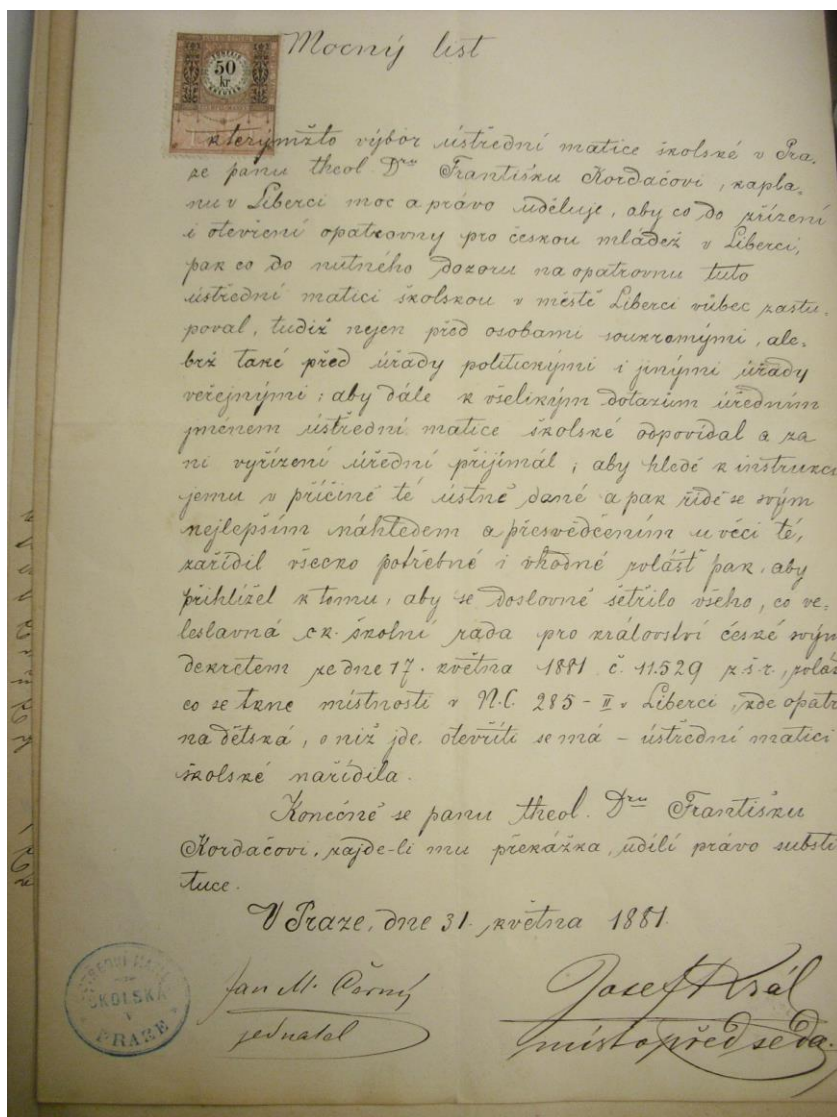
98.	Scheiflerová Marta	4.1.	24/12 1877	Antonín, soukeník	Cinshauser 109 I.	II. Němkyně
99.	Fridrichová Marie	5.1.	15/6 1877	Josef, soukeník		II. Němkyně
100.	Šikolová Marie	5.1.	15/5 1878			II. Totéž co u hocha.
101.	Lechnerová Julie	11.1.	20/10 1876	Karel, soukeník	Kratzaurgasse 333 II.	II. Němkyně
102.	Štekrťová Růžena	15.1.	22/2 1877	Václav, pláteník	Etchen (Jörnergasse 310 II.)	Vystoupila 4/5 1882
103.	Kuncová Augusta	16.1.	10/10 1878	Josef, strojvedoucí Ludvigsgasse 82 III.	Ludvigsgasse 82 III.	II.
104.	Šimonová Ema	16.1.	15/4 1879	Řtěpán, strojvedoucí	Ludvigsgasse 82 III.	Zemřela
105.	Čidlová Ema	16.1.18 82	14/12 1875	Štěpán, topič	Elchen 306 III.	
106.	Kvastlová Karolina	18.1.	11/6 1876	Josef, obuvník	Cinshauser 2 I.	
107.	Šnajdrová Valburga	5.3.	1877	Jan, fotograf	Česká ulice	
108.	Kiralová Marie	5.3.	12/5 1877	Ondřej, konduker	Prechlická ul. 367	II.
109.	Kořátková Johanna	15.3.		Jan, pomocník truhlářský	Fridlantská ul.	
110.	Šlapáková Marie	15.3.	29/8 1877	Václav, kočí	Galgenberg 274 IV.	
111.	Lamlová Berta	20.3.	30/4 1879			II. Totéž co u hocha.
112.	Mizerová Marie	20.3.	1876	Václav, hlídač na nádraží	Rosenthal 25	
113.	Špičková	1.3.				
114.	Stárková Anna	1.3.	25/6 1877	konduker, strojník		
115.	Svobodová Berta	1.4.	1876	František, postilion	Pivovarská ulice 39 IV.	
116.	Herbichová Josefina	1.4.				Němkyně
117.	Udržalová Berta	1.4.	1878			II.
118.	Volfová Anna	20.4.	1/3 1880	František, zámečník	Rollgasse 33 II.	II.

119.	Hanková Julie	24.4.	17/6 1877	Adolf, konduktor	Franzendorfská ul.	II.
120.	Hanková Marie	24.4.	16/5 1879	Adolf, konduktor	Franzendorfská ul.	II.
121.	Paulová Augusta	24.4.	31/12 1877	Josef, soukeník	Kristiánov 15 V.	
122.	Hanušová Martička	24.4.	1/7 1879	Josef, truhlář	Zillergasse 100 II.	II.
123.	Hrdinová Marie	26.4.	28/8 1876	Václav, soukeník	Andreagasse 388 IV.	
124.	Versiková Josefa	27.4.	9/4 1878	Josef, obuvník	Spitalgasse 146 III.	II.
125.	Poriknerová Anna	2.5.	15/6 1877	Antonín, truhlář	Befugasse 181 III.	
126.	Kintlová Vilemina	2.5.	15/3 1878	Vilhelm, klempíř	Schützengasse 333 I.	II.
127.	Böhmová Anna	2.5.	19/8 1878	Josef, pumpař	Hirtungasse 140 I.	II.
128.	Hubertová Anna	2.5.	1877	Václav, obuvník	Ruappenberg 261 II.	Němkyně
129.	Krseková Růžena	2.5.	1/2 1876	Václav, kotlář	Fridlantská ul.	
130.	Ulbrichtová Augusta	10.4.				
131.	Šulcová Selma	10.4.	24/6 1879	strojník	Pražská ul. Č. 20 III.	II.
132.	Soudková Ema		12/3 1877	Marie, obchodník	Fridlantská ul.	
133.	Saibotová Hermina	25.5.	13/3 1879	Jan, obuvník	Hablau 127 IV.	II.
134.	Durichová Josefa	25.5.	1/5 1877	Josef, obchodník s lihovinami		
135.	Růtková Růžena	21.6.	28/4 1879	Jan, obuvník	Česká ulice 28 IV.	II.
136.	Pitschová Paula	3.7.	22/6 1877	Václav + Josef Kvintels, otčím, pom. truhláře	Zorge 240 IV.	II.
137.	Bergelová Marta	3.7.	5/2 1880	Karel	Hirtengasse 146 I.	II.
138.	Paknerová Anna	11.7.	1877	Otec + Anna, chodí do práce	Střelnická ul.	
139.	Hnizdilová Martha	3.7.	12/7 1879			II.

Příloha č. 3: Fotografie

Obrázek č. 1

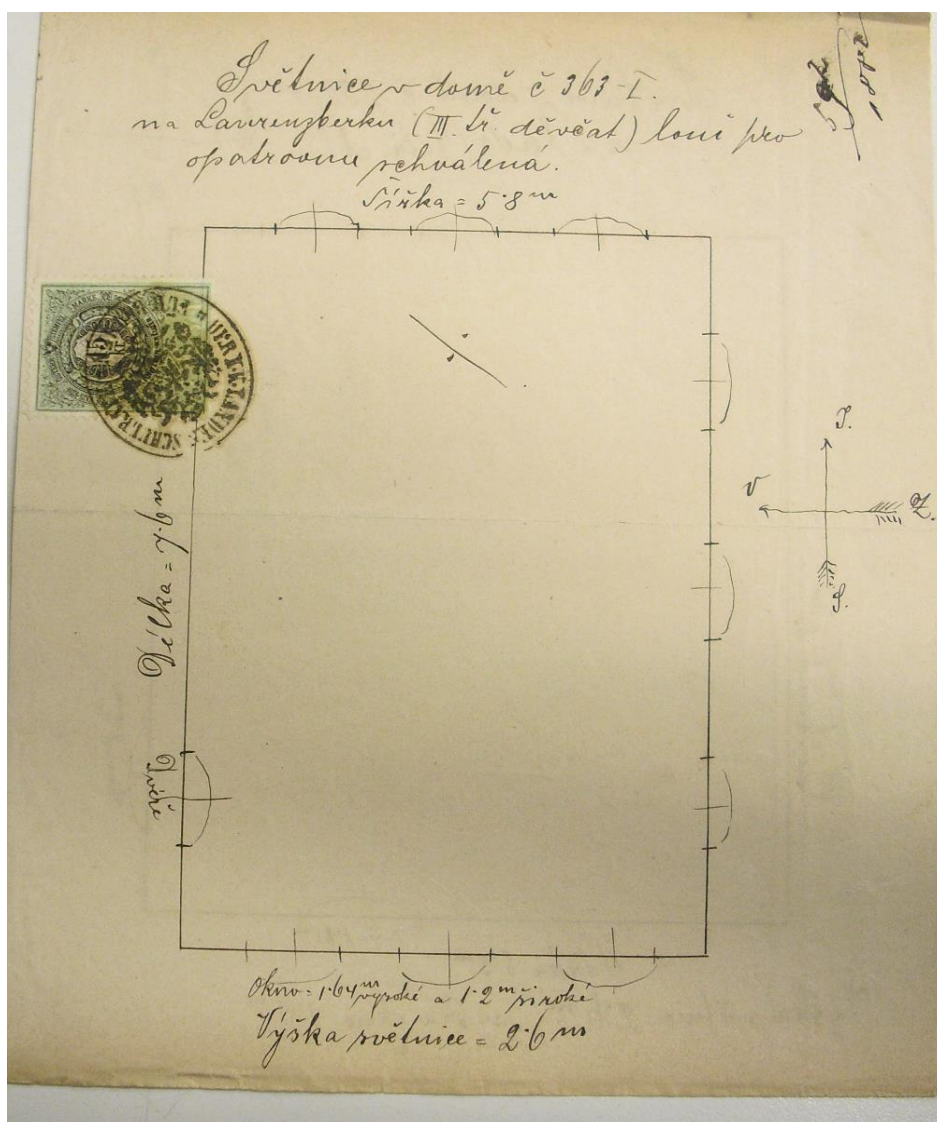
Mocný list Dr. Františku Kordačovi ke zřízení české matiční opatrovny v Liberci ze dne 31. května 1881.²⁸⁸

²⁸⁸ Mocný list Františku Kordačovi ke zřízení opatrovny ze dne 31. května 1881. SOkAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

Obrázek č. 2

Nákres místnosti pro českou matiční opatrovnu v Liberci z roku 1881.²⁸⁹

²⁸⁹ Žádost ÚMŠ o zřízení opatrovny v Liberci ze dne 22. dubna 1881. SOkAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

Obrázek č. 3

Výkaz opatroven ÚMŠ v Liberci a Rochlici z roku 1887.²⁹⁰

Místo opatrovny: *v Liberci a Rochlici*

Číslo	Jména pěstounek	Postavení na škole	Datum narození	Datum vysvědčení	Praktická služba	Datum dosazovacího dekretu	Vykázané příjmy	Poznámání
1.	<i>Marie Valtrová,</i>	<i>pěstounka</i>	<i>14/12. 1853.</i>	<i>15/7. 1886.</i>	<i>od 15. 6. 1882.</i>	<i>14/6. 1882.</i>	<i>1150 pl.</i>	
2.	<i>Klára Bleyová,</i>	<i>z. 14</i>	<i>3/7. 1863.</i>	<i>15/7. 1882.</i>	<i>od 15/7. 1883.</i>	<i>13/7. 1882.</i>	<i>1150 pl.</i>	
3.	<i>Anna Trahorádová,</i>	<i>z. 14</i>	<i>24/6. 1865.</i>	<i>23/7. 1882.</i>	<i>od 14/7. 1885.</i>	<i>19/7. 1885.</i>	<i>1150 pl.</i>	
Opatrovnice a osoby pomocné a jejich služné		<i>v Liberci: Anna Strouhalová, opatrovnice, a školnice, po č. služné 210 pl.</i> <i>v Rochlici: Vil. Sluková, opatrovnice, " " 144 pl.</i>						
Výkaz o počtu dětí		<i>v I. odd. opatrovny v Liberci 73 a to zlatopis 30, dílek 43.</i> <i>v II. " " " 35 " " 13, " " 22.</i> <i>v opatrovně v Rochlici 60 " " " " " "</i>						
Místnosti opatrovny		<i>v Liberci ve školní budově.</i> <i>v Rochlici v domě p. Sladka, č. p. 112.</i>						

1887

²⁹⁰ Výkaz opatroven ÚMŠ v Liberci a Rochlici z roku. SOKAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

Obrázek č. 4

Eliška Tylová – první pěstounka na české matiční opatrovně v Liberci.²⁹¹

---

²⁹¹ Fotografie Elišky Tylové. SOKAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26

Obrázek č. 5

Vzorový rozvrh hodin pro opatrovny a mateřské školky Ústřední matice školské z roku 1921.²⁹²

ROZVRH HODIN
opatrovny a mateřské školky Ústřední Matice Školské v Praze
(na vzorek).

Místo: _____, ulice: _____, číslo: _____, pošta: _____

	8-9	9-10	10-11	14-15 nebo (13-14)	15-16 nebo (14-15)	V období letním: 16-17 nebo (15-16)
Pondělí	Shromáždění se dětí, svlékání a ublákání částí obleku, jež děti odkládají. Ublákání svačiny. Přehlídka dětí hledě k jejich čistotě. Volné hry a rozmluvy s dětmi jednotlivými.	Výpravování, rozmluvy a cvičení smyslu. Tělesná cvičení. Hry v bruhu a ve skupinách. Svačina.	Pohádky, cvičení paměti. Práce výtvarné. Zpěv. Oblékání dětí. Seřadění a odchod dětí.	Shromáždění se dětí, svlékání a ublákání částí obleku, jež děti odkládají. Ublákání svačiny. Přehlídka dětí, hledě k jejich čistotě. Kreslení, modelování. Výpravování, rozmluvy, cvičení smyslu. Cvičení paměti.	Zpěv. Hry v bruhu a ve skupinách. Svačina. Tělocvik. Seřadění dětí a odchod.	Práce zahradní a hry v písku (formování, převážení a t. p.) Hry pod širým nebem, pochody. Oblékání dětí. Seřadění dětí a odchod.
Úterý						
Středa						
Čtvrtek						
Pátek						
Sobota						

Tento rozvrh hodin byl schválen
výborem Ústřední Matice Školské v Praze
dne _____ 1921. pod čís. _____

Dozor vykonává okresní školní
inspektor p. _____

Podpis a pečť správy školy neb
opatrovny: _____

Podpis pěstounky: _____

²⁹² Vzor rozvrhu pro opatrovny a mateřské školky ÚMŠ, 1921. SOkAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

Obrázek č. 6

Rozvrh hodin české matiční opatrovny a mateřské školky v Liberci pro školní rok 1926/1927.²⁹³

Školní rok 1926-27

ROZVRH HODIN

Oddělení **9**

OPATROVNY A MATEŘSKÉ ŠKOLKY Ú. M. Š. v Liberci

	8 - 9 8-9	9 - 10 9-10	10 - 11 10-11	13 - 14 13-14	14 - 15 14-15	15 - 16 15-16	v období letním 16 - 17
Pondělí		Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	
Úterý		Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	
Středa		Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	
Čtvrtek		Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	
Pátek		Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	
Sobota		Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	Prac. paní	

Tento rozvrh hodin byl schválen výborem
Ústřední Matice Školské v Praze

Dozor vykonává okresní školní
inspektor pan

Podpis a pečeť správy opatrovny:
Jda. Vostová

Podpis pěstounky:
Jda. Vostová

ne 19 pod čís.

²⁹³ Rozvrh hodin české matiční opatrovny a mateřské školky v Liberci pro školní rok 1926/1927. SOKAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

Obrázek č. 7

Zápis do opatrovny a mateřské školy ÚMŠ ve Františkově ze dne 9. září 1927.²⁹⁴

OPATROVNA A ŠKOLKA MATEŘSKÁ Ú. M. Š. ve Františkově u Liberce.
 č. j. 46. 1927. ve Františkově dne 9. září 1927.

Výboru Ústřední Matice Školské v Praze 2386

I. Výsledek zápisu pro školní rok 1927/28.

Oddělení	Zapsáno			Ze zapsaných dětí je						Náboženství dětí:				
	chl.	d.	celkem	3l.		4l.		5l.		katol.	čsl.	evang.	j.	b. vyzn.
1.	8	8	16	8	8	-	-	-	-	8	4	1	-	3

II. Adresy:

	Jméno	Místo, ulice, čp.
Pedag. spr. op.	Rudolf Kozák	Liberec, Pílkova 8.
Ríd. pěstounka	—	—
Pěstounka	Helena Havelková	Hodkovice Úhořovická ul. č. 435.
Opatrovnice*)	Marie Pílková	Liberec, Pílkova 8.

III. 1. Opatrovna a školka Ú. M. Š. zřízena dne 1/10. 1922.
 Povolena z. š. r. v Praze dne 17. září 1924. III. A 1133/24
 č. z. š. r. 102572

2. Je umístěna v budově vlastní majetk. propůjčené.**)
 Majitel N. O. J. v Praze Roč. nájem

3. Místnosti: 1 učebna, — herna, 1 dvorek, — zahrádka, 1 kabinet;
 vyhovují, ~~nehovují~~**)

4. Ulice Liberec, Pílkova čp. opatr. 8.

5. Poštovní úřad Liberec, neb Františkov. Telegraf. úřad Liberec

7. Stanice dr. pro osoby Liberec 8. Pro zboží Liberec

9. Okresní soud Liberec 10. Polit. okres Liberec

11. Školní inspektor K. J. Lang 12. Berní úřad Liberec

13. Župa M. Břerlad

Podpis ped. spr. (č. p.)
 Rudolf Kozák

Podpis pěstounky:
 Helena Havelková

*) Změna opatrovnice (pěstounky) musí být vždy do 15. toho kterého měsíce kanc. Ú. M. Š. oznámena.
 **) Neplatné škrtnouti.

²⁹⁴ Zápis do opatrovny a mateřské školky ÚMŠ ve Františkově pro školní rok 1924/1925 ze dne 9. září 1924, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

Obrázek č. 8

Zápis do opatrovny a mateřské školy ÚMŠ v Liberci ze dne 8. září 1933.²⁹⁵

OPATROVNA A ŠKOLKA MATEŘSKÁ Ú. M. Š. v *Liberci*

č. j. 113/33
1933-34 v *Liberci* dne *8. září 1933.*

Výboru Ústřední Matice Školské v Praze.

I. Výsledek zápisu pro školní rok 1933,34.

Oddělení	Zapsáno			Ze zapsaných dětí je					Náboženství dětí:					
	chl.	d.	celkem	ch.	d.	ch.	d.	ch.	d.	katol.	čsl.	evang.	z. j.	b. vyzn.
1	14	15	29	4	3	3	7	7	5	7	3	1	3	15
1	14	15	29	4	3	3	7	7	5	7	3	1	3	15

II. Adresy:

	J m é n o	Místo, ulice, čp.
Pedag. spr. op.		
Říd. pěstounka		
Pěstounka a správkyňe	<i>Julie Ledláčková</i>	<i>Na svahu, 65/1; Liberec.</i>
Opatrovnice*)	<i>Marie Kováčková</i>	<i>Liberec, Na svahu, 65/1;</i>

III. 1. Opatrovna a školka Ú. M. Š. zřízena dne *17. 4. - 1881.*
Povolena z. š. r. v *Praze* dne *17. 4. - 1881.* č. *1152 g.*

2. Je umístěna v budově vlastní, *pajate, propůjčené,**)*
Majitel *Ústřední Matice Školská* Roč. nájem

3. Místnosti: *1* učebna, *herna*, *1* dvorek, *zahradka*, *kabinet*;
vyhovují, *nevyhovují,**)*

4. Ulice *Na svahu* čp. opatr. *65/1;*

5. Poštovní úřad *Liberec* 6. Telegraf. úřad *Liberec*

7. Stanice dr. pro osoby *Liberec* 8. Pro zboží *Liberec*

9. Okresní soud *Liberec* 10. Polit. okres *Liberec*

11. Školní inspektor *Hybštek Brynda* 12. Berní úřad *Liberec.*

Podpis ped.-spr. (R. p.) *Julie Ledláčková* Podpis pěstounky: *Julie Ledláčková*

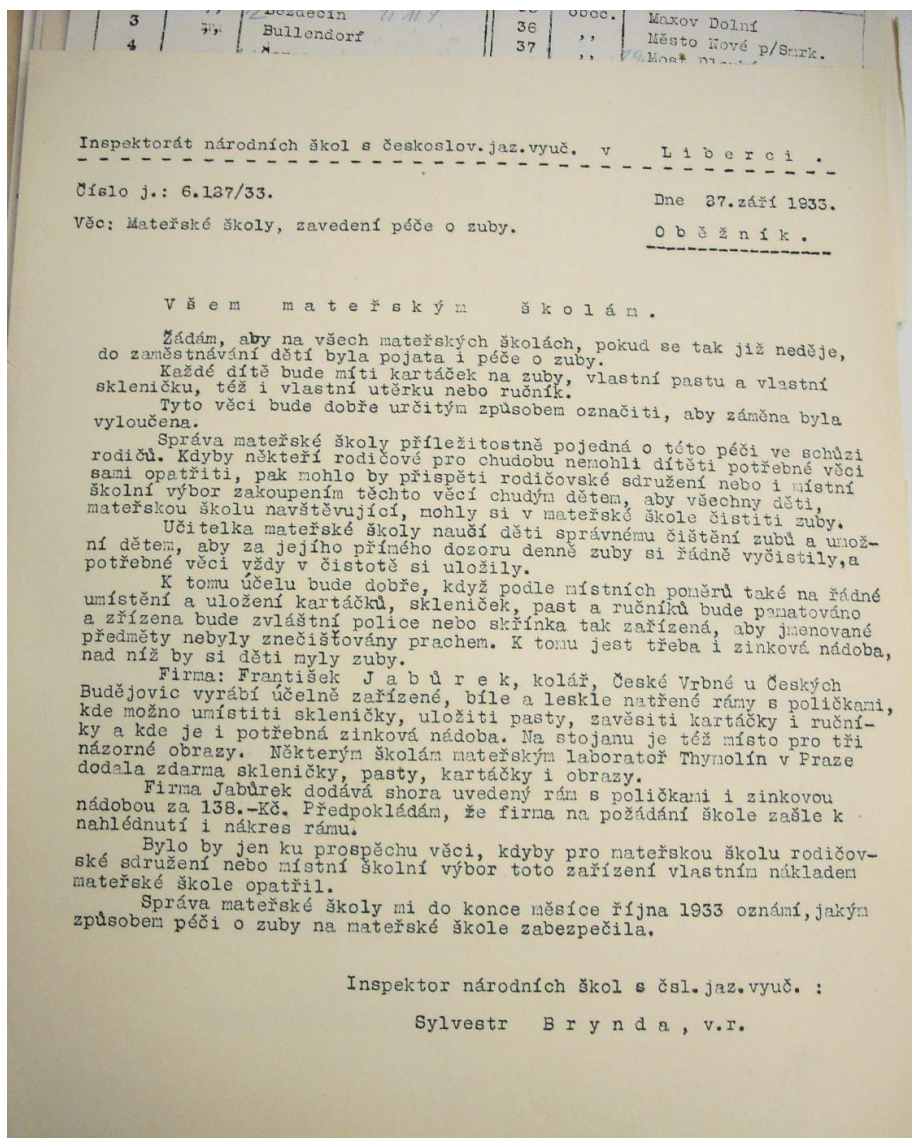
ÚSTŘEDNÍ MATICE ŠKOLSKÁ v LIBERCI

*) Změna opatrovnice (posluhyně) musí být vždy do 15. toho kterého měsíce konce Ú. M. Š. oznámena.
**) Neplatné škrtnouli.

²⁹⁵ Zápis do opatrovny a mateřské školy v Liberci ze dne 8. září 1933 1936. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

Obrázek č. 9

Oběžník Inspektorátu národních škol s československým jazykem vyučovacím –
Mateřské školy a zavedení péče o zuby ze dne 27. září 1933.²⁹⁶

²⁹⁶ Oběžník Inspektorátu národních škol s československým jazykem vyučovacím ze dne 27. září 1933, „Mateřské školy a zavedení péče o zuby“ SOKAL, Okresní školní rada 131, inv. č. 139 Česká opatrovna v Liberci, kart. 26.

Obrázek č. 10

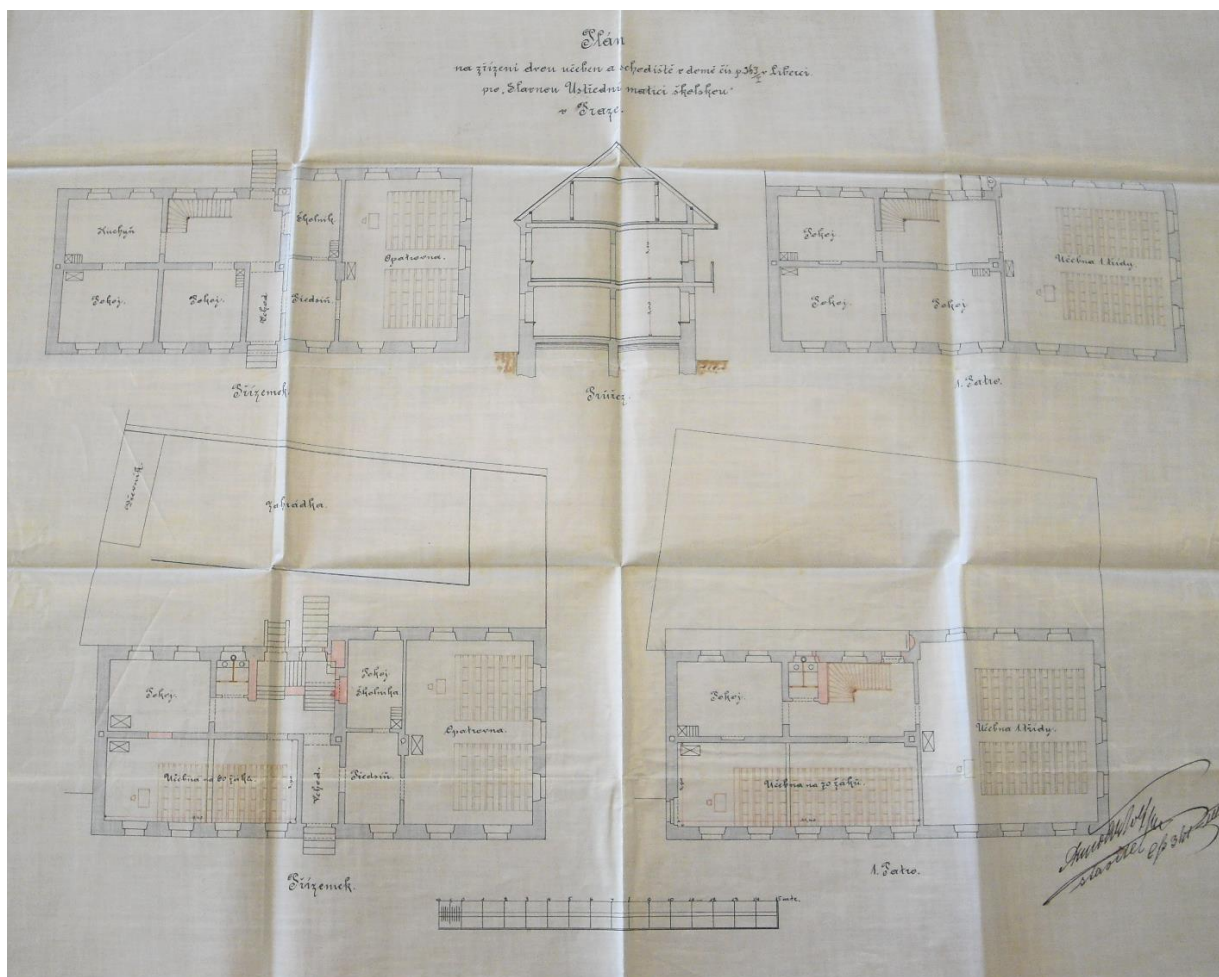
Vánoční besídka v roce 1937 na české matiční opatrovně a mateřské školce v Liberci.²⁹⁷

²⁹⁷ Fotografie z vánoční besídky v první české matiční opatrovně v Liberci z roku 1937. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388

Obrázek č. 11

Plán české matiční školy, kde do roku 1884 sídlila česká matiční opatrovna v Liberci.²⁹⁸

²⁹⁸ Plán budovy české matiční opatrovny z roku 1884. NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 388.

Obrázek č. 12

Fotografie školní budovy české obecné školy v Rochlici z roku 1923, kde sídlila česká matiční opatrovna.²⁹⁹

---

²⁹⁹ Povolení MŠANO k pronajmutí místnosti pro opatrovnu ÚMŠ ze dne 3. listopadu 1923, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 424.

Obrázek č. 13

Fotografie školní budovy české obecné školy ve Františkově z roku 1923, kde sídlila česká matiční opatrovna.³⁰⁰

---

³⁰⁰ Matrika české matiční opatrovny a mateřské školy ÚMŠ ve Františkově z roku 1922, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 479.

Obrázek č. 14

Fotografie školní budovy české obecné školy ve Vesci z roku 1926, kde sídlila česká matiční opatrovna.³⁰¹

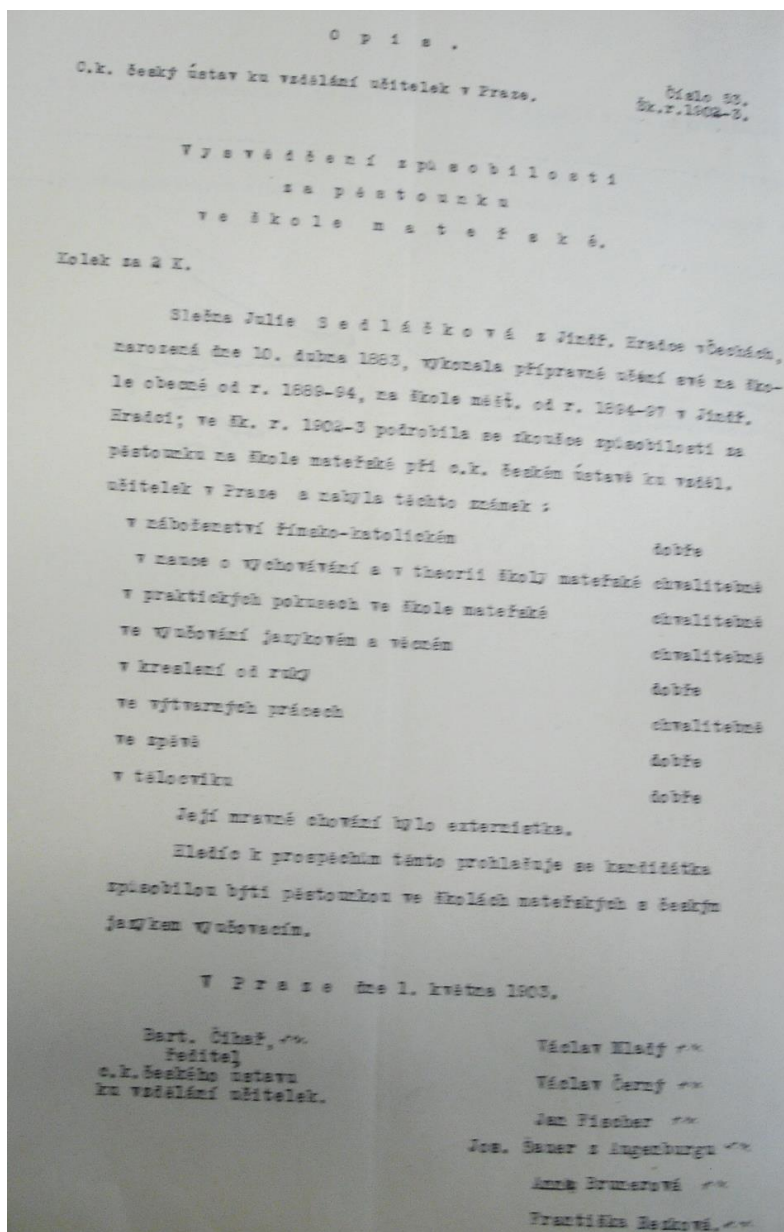

---

³⁰¹ Matrika české matiční opatrovny a mateřské školy ÚMŠ ve Vesci z roku 1926, NA, ÚMŠ 690, inv. č. 781 Záležitosti škol, kart. 572.

Obrázek č. 15

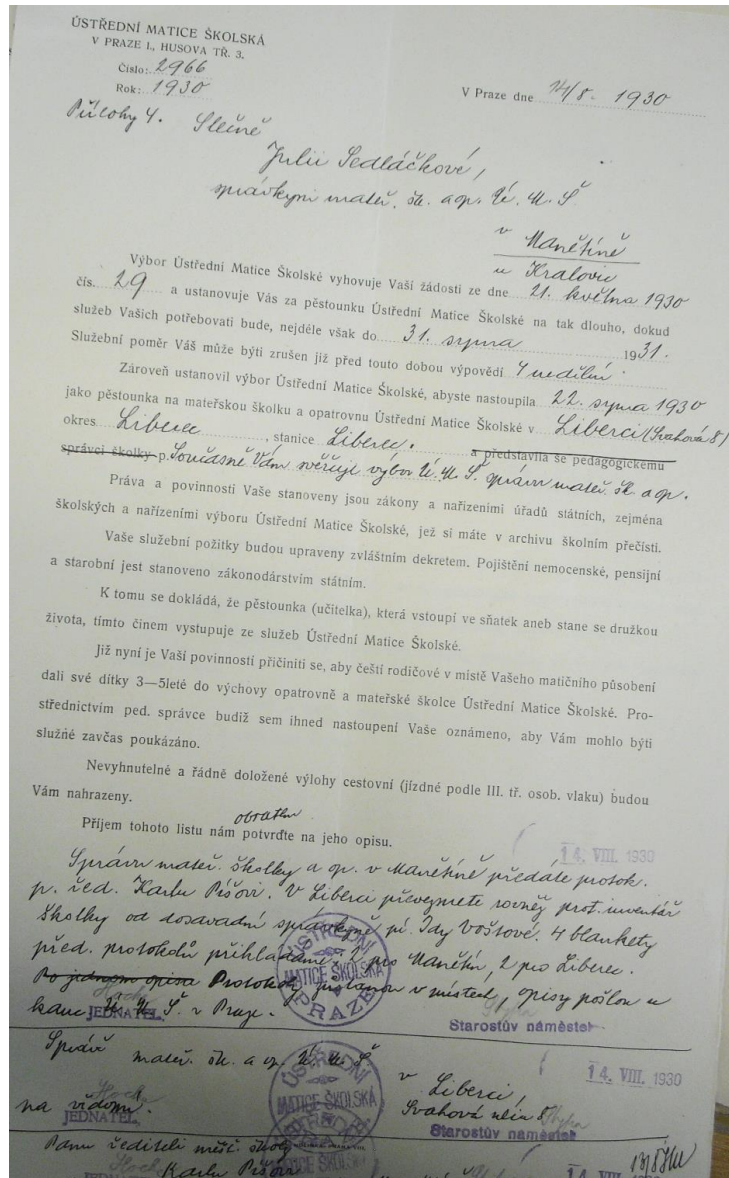
Opis „Vysvědčení způsobilosti za pěstounku na škole mateřské“ vystavený Julii Sedláčkové dne 1. května 1903.³⁰²

³⁰² Opis „Vysvědčení způsobilosti za pěstounku“ ze dne 1. května 1903, ÚMŠ 690, inv. č. 724
Personální záležitosti učitelů, kart. 176.

Obrázek č. 16

Jmenovací dekret Julie Sedláčkové na českou matiční opatrovnu v Liberci ze dne 14. srpna 1930.³⁰³

³⁰³ Jmenovací dekret Julie Sedláčkové ze dne 14. srpna 1930, ÚMŠ 690, inv. č. 724 Personální záležitosti učitelů, kart. 176.